BIBLIOTECA NAZIONALE VITT EMANUELE
68
7 D
35

68 D. 7 68-7-D. 35

CONVERSIO ET PASSIO SS. Martyrum

AFRAE, HILARIAE, DIGNAE, EVNOMIAE, EVTROPIAE;

Quæ ante annos paullo minus MCCC.

AVGVSTAE VINDELICORVM PASSAE SVNT.

Cum Commentario,

MARCI VELSERI

Matthæi F. Aug. Vind.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS, CIↃ. IↃ. XCI.

Apud Aldum.

Clemens Rom. Apoſt. Conſtit. lib. 5. c. 7.

De martyribus verò præcipimus vobis, vt in omni honore ſint apud vos.

LECTORI. S.

QVIS cultus ſanctis tutelaribus debeatur, optimè expreſſit D. Maximus Taurinenſis Epiſcopus: qui non multo poſt D. Ambroſium vixit, cuiuſq; plurimæ lucubrationes aliquando Ambroſij nomine cenſæ ſunt. Et ſi autem ſententiam uerbis non breuiſſimis comprehenderit, operæpretium tamen erit locum integrum, quatenus huc facit, exſcribere. Ait itaq;, Cum omnium ſanctorum martyrum, fratres, deuotiſsimè natalem celebrare debemus, tum præcipuè eorum ſolennitas tota nobis veneratione curanda eſt, qui in noſtris domicilijs proprium ſanguinem profuderunt. Nam licet uniuerſi ſancti vbique ſint, ſpecialiter illi tamen pro nobis interueniunt, qui & ſupplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non ſibi tantum patitur, ſed

Serm. de nat. 55. Octauij Aduent. & Solut.

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITTORIO EMANUELE

& ciuibus. Sibi patitur ad requiem, ciuibus ad ſalutem. Exemplo enim eorum didicimus Chriſto credere: didicimus contumelijs vitam æternam quærere: didicimus mortem non timere. Videte ergo quid martyribus debeamus; in quo alter tortus eſt, vt alter ſaluaretur. Alter carnificem pertulit, vt alter Chriſtum agnoſceret. Alter morti addictus eſt, ut alius uita potiretur æterna. Et ad poſtremum, ſanctus occiſus eſt, ut peccator euaderet. Beati igitur martyres nec ſibi uixerunt, nec ſibi mortui. Exemplum enim nobis reliquerunt bene uiuendo, conuerſationis; tolerando fortiter, paſsionis. Nam ideo dominus, per totum mundum, diuerſis in locis, pati martyres uoluit, ut tamquàm idonei teſtes, nos præſenti quodam fidei exemplo ſuæ confeſsionis, urgerent: vt humana fragilitas, quæ prædicationi dominicæ, aditu longiore vix credit, uel præſenti oculorum teſtimonio, martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur martyres deuotiſsimè percolendi ſunt: ſed ſpecialiter ij ueneran di ſunt à nobis, quorum reliquias poſsidemus. illi enim nos oratione adiuuant; iſti etiam adiuuant paſsione. Cum his autem nobis familiaritas eſt. Semper enim nobiſcum ſunt: nobiſcum morantur: hoc eſt, & in corpore nos viuentes

uentes cuſtodiu[illegible], & de corpore recedentes excipiunt, Hic [illegible]ccatorum nos labes abſumat: ibi, ne [illegible] horror inuadat. *Huic ſententiæ qui[illegible] pietatem affectus, libens ſubſc[illegible] certè noſtri, homines antiquè boni, [illegible] quam contentioſè de rebus ſacris diſput[illegible] ducerent, eam præclaro exemplo confirmarunt. Relatum eſt enim in annales, Henricum Imp. quem IV. dicunt, ab Hermanno Auguſtano epiſcopo partem corporis ſanctæ Afræ expetiiſſe, eccleſiæ, quam Spiræ Nemetum condiderat, inferendam. Nemo dubitabat, quin precibus eius, qui cogere poſſet, & vero etiam ſoleret, parendum eſſet; quam parciſſimè tamen faciendum exiſtimabant omnes. Accedit igitur ad ſepulchrum martyris epiſcopus; reſerat loculum; illa, qua par fuit, religione, unum ex pollice pedis auffert articulum. Hunc publicè prius oſtenſum, magni muneris loco imperatori tranſmittit. Ciues interea, qui chariſſimo pignori timerent, baſilicam inſedere frequentes, fores etiam armati obſeruauere, ne plus quam conſtitutum erat, aſportaretur. Eo tunc ardore in Deum, & in ſanctos, quos Dei amicos eſſe ſcirent, ferebantur, Vt res ſuas priuatim tanta diligentia nullus, quanta ſacras reliquias publicè aſſeruarent vniuerſi. Quod etiam priuatim, & publicè bene uertit. Rideant hæc, qui omnia rident. Mihi certum eſt*

lauda-

laudatiſſimis veſtigijs inſiſtere. Et quando optimis martyribus aliud obſequij genus nunc præſtare non licet, veterem hiſtoriam, qua potui ratione illuſtrandam ſumpſi. Exemplum quod fidiſſimum uidebatur ſequutus. Nam a diuerſis deſcriptoribus aliud atq; aliud habemus: Ut tamen verba, & hæc modicè, non res diſſentiant. Auguſtæ Vind.

BIBLIOTECA NAZ. FIC. A.A. VITTORIO EMANUELE

[1] INCIPIT 1
[2] CONVERSIO 2
[3] SANCTAE [4] AFRAE, 3. 4
[5] & puellarum eius. 5

A[6]PVD prouinciam Rętiam, 6
[7] in ciuitatem Auguſtam [8] 7. 8
Narciſſus [9] epiſcopus ve- 9
niens, [10] tempore, quo per 10
ſecutio Dioçletiani ferue-
bat, neſciens quo intraret
[11] profugus, ad mulierem quandam ingreſſus 11
eſt, nomine Afram, [12] cum diacono ſuo [13] Feli 12. 13
ce. Illa autem, uidens honeſtos uiros, exiſti-
mans aduentores impudicos, parat cænam, &
omnia, quæ ſolito more, cum tribus puellis, [14] 14
parare amatoribus conſueuerat. Epiſcopus au
tem, ueniens ut cibum caperet, [15] orare cæpit, 15
& pſallere. Afra autem, quia nunquam hæc
audierat, ſtupefacta cępit inquirere quis eſſet.
Et [16] ediſcens hunc eſſe Chriſtianorum epiſco- 16
pum,

17. 18 pum, [17] procidit ante pedes eius, dicens: 18
Domine indigna ſum ualde, & in iſta ciuita-
te nulla me turpior poteſt inueniri. Cui ait
19 Narciſſus epiſcopus: Saluator noſter [19] à tur-
piſſimo tactu inquinari non potuit, illius enim
tactus omnes ſordes diluit, atq; mundauit, &
ſordes non poterant inquinare domini chari-
20 tatem. Nam & [20] lux de cęlo ueniens, & ſplen
dor ſolis, dum circa cloacas, & lutulentas pla
teas funditur, mundus funditur de cęlo, & mun
21. 22 dus leuatur in cęlum. Vnde & tu, [21] filiola, [22]
23 ſuſcipe in te lumen fidei: [23] ut purificata ab om
ni peccato, poſſis de meo introitu perpetua
24. 25 [24] charitate gaudere. Dicit ei Afra; [25] ego qui-
dem, quæ plura capillis meis peccata com-
miſi, quomodo poſſum à tantis ſordibus ablui?
26 Reſpondit Narciſſus epiſcopus: [26] Tantum
crede, & baptizare, & ſalua eris.

Poſt hæc Afra conuocans puellas ſuas, di-
xit: Iſte homo, qui ad nos intrauit, epiſcopus
eſt Chriſtianorum: & dixit mihi, Si credideris
Chriſto, & baptizata fueris, ab omni poteris
27 emundari peccato. [27] Quid uobis uidetur?
28 Reſpondentes autem [28] Digna, Eunomia, &
Eutropia dixerunt: Tu noſtra domina es, &
ſi ſequutæ ſumus te ad inquinamenta facino-
rum, quomodo te non ſequemur ad indulgen-

tiam

tiam peccatorum? Tu caput noſtrum es, quo-
cunque ierit caput, membra neceſſe eſt ut ſe-
quantur.

Interea dum hæc loquerentur, nox initium
ſumpſit. [29] Incipiens autem hymnos Deo ca- 29
nere cum diacono ſuo epiſcopus, totam no-
ctem orando, & pſallendo pertranſiit, [30] ſimul 30
habens Afram cum ſuis puellis conſortem.
Mane autem facto, epiſcopus Narciſſus cępit
inquiri. Dictumq; eſt Afræ: Vbi ſunt qui ad
te introierunt? Illa autem dixit eis. Hoſpites
amatores mei [31] manſerunt hic, & abierunt 31
ad ſacrificium. Illi autem audientes illos iſſe
ad ſacrificium, putabant eos ad [32] Capitolium 32
[33] uel ad templum abiiſſe. Alijs ergo diſce- 33
dentibus, remanſit vnus ex eis, qui diceret:
Ego cognoui eos ſero ad te ueniſſe, & ſcio quia
Chriſtiani erant, nam [34] omni hora ſignabant 34
frontes ſuas ſigno crucis, in qua Chriſtus eo-
rum paſſus eſt. Dicit ei Afra: [35] Ad me me- 35
tętricem haberent intrare, ſi Chriſtiani eſſent?
Ad me non ueniunt niſi qui mei ſimiles ſunt.
Abijt ille, & nunciauit omnia quæ dixerat,
quęque audierat, his qui quęrebant eos.

His ita geſtis, [36] abijt Afra ad matrem ſuam 36
[37] Hilariam, & dixit: Epiſcopus Chriſtianorum 37
uenit ad me neſciens quo intraret, & per to-

38 tam noctem, [38] expandens manus ſuas ad
Deum ſuum, cantans quod nouit, nos fecit ſi-
39 mul orare: [39] Circa uerò pullorum cantum ex-
tinctum eſt lumen candelæ: & cæpi feſtinare,
ut eam accenderem, & non potui. Tunc di-
xit mihi diaconus eius: Noli quærere lumen
40 extinguibile, modo tibi [40] oſtendetur lux, quę
extingui non poteſt. Et cum dixiſſet epiſco-
41 pus: [41] Veni lux mea de cęlo, oſtende faciem
42 tuam, & ſalui erimus, [42] Venit fulgor de cœlo
ſicut ſol, & ſicut coruſcatio ante tonitruum,
& non receſsit antequam aurora inciperet.
43 Et [43] dum orationem finiſſet, iusſit nos ſibi
reſpondere, & dicere, Amen. Et lux fulgoris
illius paulatim receſsit. Poſt hæc miſi me ad
44 pedes eius, & dixi illi: [44] Domine, iniuriam
tibi grandem feciſti, quod ad me introiſti,
ſum enim mulier peccatrix. Et ille dixit: quo
me Deus meus iusſit ingredi, introiui. Circa
diei uerò horam tertiam, oſtenderunt ſe mi-
hi, qui eis ante lucem inſidiati fuerant, ut
exeuntes tenerent eos, & occiderent. Sed cum
45 non exiſſent, conuenerunt me. Ego uerò [45] fa-
ſces lini habeo, ſub quibus abſcondi eos, &
timeo, ne ſcrutentur locum illum. Sed ſi iubes,
domina mater, huc eos tranſire faciam. Quia
promiſit mihi epiſcopus dicens: Faciam te
Chri-

Chriſtianam,& omnia peccata tua diluentur.
Audiens hæc [46] mater eius , gaudio repleta 46
dixit: Præſtet Deus, ut & mihi hoc contingat.
Cui dixit Afra: Ergo nocte ueniente ducam
eum huc. Reſpondit mater eius: Etiamſi nolue
rit, roga eum.

Veſpere autem facto, rogauit ſanctum Nar
ciſſum epiſcopum Afra, ut iret ad matrem
eius. Ingreſſo autem eo domum, factum eſt gau
dium magnum, Ita ut Hilaria [47] per tres horas 47
teneret plantas eius, & diceret. Obſecro te do
mine, ut & me facias mundari a peccatis meis.
Tunc ſanctus Narciſſus epiſcopus dixit ei:
Beata eſt fides tua, quæ [48] antequam diſceres 48
uerbum ueritatis, ipſam veritatem, quam per
uerbum uix poſſunt homines agnoſcere, in
tua mente fundaſti. Veruntamen quia uideo
uos capaces eſſe uerborum Dei, [49] hodierna 49
die ſimul incipite ieiunare, & per ſeptem dies
ieiunantes audite ſermonem ueritatis: Octa-
ua autem die purificabimini ab omni peccato,
& eritis ab omni pollutione immunes. Dixit ei
Hilaria: Si iubes domine, [50] dicimus quid co- 50
limus, & ita demum doce nos, quid colere de-
beamus. Dixit ei Narciſſus epiſcopus: In hoc
apparet quia bene poteris ſuſcipere quid co-
lere debeas, ſi quid huc uſq; colueris euiden-

ter exponas. Dic ergo culturam tuam. Hila-
51 ria reſpondit: [51] Parentes mei genere Cy-
52 prij fuerunt, & [52] inde uenerunt cum ſacris
53 Veneris. Et [53] Venus coli non poteſt niſi ab
his fœminis, quæ fuerint fornicatæ. Ideo ego
denique filiam meam ſacris Veneris conſecra
ui, quaſi Deę Veneri ſeruituram, & de opere
meretricio placituram, in proſtibulo manere
permiſi. Credens quod mihi eſſet propitia Ve-
nus, ſi filiam meam diuinis eius imitationibus
54 occupaſſem. Nam [54] quanto plures amatores
habere potuerit mulier, quę Veneri ſeruit, tan-
to plus Veneri placere poſſe a ſacerdotibus af
firmatur, Audiens hæc uir Dei Narciſſus epi-
55 ſcopus, [55] ingemuit, & lacrymas fudit, dixitq́;
ad Diaconum ſuum: Surge frater, & demus
lamentum ſuper culturam talem. Et rogemus
56 dominum, ut [56] ubi abundauit iniquitas, ſu-
perabundet & gratia.
57 Factum eſt autem cum oraſſent, [57] apparuit
58 ęgyptius quidam nigrior coruo, nudus, & [58]
uulneribus elephantiæ corpore toto plenus, &
59 dare cępit mugitum, dicens: [59] O Sancte Nar
60 ciſſe epiſcope, quid tibi cum cauſſa mea? [60]
Quid tibi cum ancillis meis, quas ego ſemper
in mea familia habui? Deus tuus mundas ani-
61 mas, & munda corpora diligit. Iſtæ iam [61]

meæ

meæ ſunt, alius eſſe non poſſunt. [62] Nunquid 62
ego intro ubi caſtitas regnat? Nunquid locum
inuenio, ubi eſt ſpiritus caſtitatis? Hic tu quid
intraſti, ubi inquinata ſunt corpora, & pollu-
tæ ſunt animæ? Tunc ſanctus Narciſſus epi-
ſcopus dixit ei: [63] Iubeo tibi immunde ſpiri- 63
tus, ut des mihi reſponſum de eo, quod te inter
rogauero. Dic mihi damnate, [64] Scis Chriſtum 64
Ieſum dominum noſtrum Nazarenum tentum,
flagellatum, ſputis in facie illitum, ſpinis coro
natum, irriſum, ligatum, felle, & aceto pota-
tum, affixum Cruci, mortuum, & ſepultum, die
tertio reſurrexiſſe? Scis hoc factum eſſe? Re-
ſpondit dęmon, & dixit: Vtinam mihi hoc ne-
ſcire licuiſſet. Nam ex ea hora, qua crucifixus
eſt, [65] princeps noſter [66] fugit a facie eius, 65. 66
quia uirtutem perſequentis ferre non potuit.
Tunc ſaxa illa ſolida ſcindebantur, & monu-
menta aperta ſunt, & ſurrexerunt ſancti uiri,
qui uiderunt hoc factum, quando princeps no
ſter, ab eo qui crucifixus eſt, [67] tentus eſt, & 67
catenis religatus. Reſpondit ſanctus Narciſ-
ſus, & dixit; Quod nomen eſt principis ueſtri?
Dicit ei dæmon: [68] Sathan nomen eſt ei: Quod 68
interpretatur initium mortis. Dicit ei Narciſ-
ſus epiſcopus: Dic mihi, quid peccauit domi-
nus Ieſus Chriſtus, ut tanta pateretur? Dicit ei

dęmon:

dęmon : Nunquam peccauit. Dicit ei Narciſ-
ſus epiſcopus: Et qui nunquam peccauit, qua-
re tanta perpeſſus eſt? Reſpondit dęmon: Non
pro ſuis peccatis paſſus eſt, ſed pro alienis. Di-
69 cit ei Narciſſus epiſcopus: [69] Ex ore tuo con-
demnaris immunde ſpiritus. Cum ergo ſcias
dominum meum Ieſum Chriſtum, non pro ſuis,
ſed pro alienis peccatis occiſum, diſcede ab
his mulieribus, quia etiam pro iſtis paſſus eſt,
quæ ad eius fidem, & gratiam confugerunt. Di
70 cit ei dęmon; [70] Quia docet lex, & iubet, ut res
alienas non tollat aliquis, tu qui ſanctus es, res
meas quare tollis? Quid mihi tollis animas,
quas lucratus ſum? Dicit ei Narciſſus epiſco-
71. 72 pus; [71] Effractor, & fur, [72] ab initio damnate,
73 & in malitia [73] inueterate, Quia iſtas animas à
Deo ſuo tu ſeparaſti, ego te modo furem te-
neo, & creatori creaturam ſuam reſtituo. Re-
74 ſpondit ei dęmon: Et ego creatura eius ſum, [74]
& me ergo creatori meo reſtitue. Dicit ei Nar
75 ciſſus: [75] Tu ipſe ex ore tuo hoc confeſſus es,
Chriſtum pro peccatis hominum paſſum eſſe:
ſi, quomodo pro hominum peccatis paſſus eſt,
76 etiam pro dæmonum [76] impietatibus paſſus
eſſet, reſtituerem te creatori tuo: Nunc autem,
quia ſic paſſus eſt pro peccatis hominum, ut
ueſtrum principem religaret, uade tu ad prin-

cipem

cipem tuum. Dicit ei dęmon: [77] Fac pieta- 77
tem ſuper me, & [78] da mihi vel unam animam 78
in poteſtatem. Dicit ei Narciſſus epiſcopus: Si
dedero tibi animam in poteſtatem, quid de ea
facies? Dicit ei dæmon: [79] Interficiam eam, & 79
lucrabor animam ipſius. Dicit ei Narciſſus epi
ſcopus; Cras prima luce, dabo tibi poteſtatem
hanc, ut facias. Dicit ei dæmon: [80] Dic mihi 80
ante Deum tuum, quia das mihi animam intra
corpus incluſam, quam egò lucrer. Dicit ei
Narciſſus: Ante Deum meum, dabo tibi [81] ani- 81
mam intra corpus incluſam, manducantis, &
bibentis, & dormientis, & iterum uigilantis.
Dicit ei dęmon: Modo iube me hic manere iſta
nocte. Dicit ei Narciſſus: [82] Si potes nobiſcum 82
manere, mane. Dicit ei dęmon: [83] Si non ex- 83
pandis manus tuas ad cęlos, & non pſallis Deo
tuo poſſum hic manere. Dicit ei Narciſſus:
Nunquam ſit tibi bene immunde ſpiritus. Nō
ſolum autem ego, ſed & iſtæ omnes mecum,
per totam noctem Deo noſtro flectent genua,
& laudes ei nobiſcum canent. Tunc dæmon
ululatum teterrimum dirę uocis emiſit, & nuſ-
quam comparuit.

Sanctus autem epiſcopus fecit poſt ieiu-
nium refici Afram cum matre ſua, & cum
puellis ſuis. Quæ trementes pro eo quod au-
die-

dierant, & uiderant, eius monitis conforta-
84 bantur. [84] Ipſe autem cum Felice diacono
ſuo non refecit ſe, ſciens ſe iterum mane cum
dæmone luctamen habiturum. Tranſiit ita-
que nox tota orationibus, & pſalmorum cano-
ribus plena. Die autem orto affuit dæmon
dicens: Memor eſto ſancte epiſcope iuramen
85 ti tui, quod dixiſti ante Deum tuum. [85] Da mihi
animam, cuius corpus occidam, & animam eius
mecum habeam. Reſpondit ſanctus Narciſſus
86 epiſcopus, & dixit: [86] Et tu iura mihi in nomine
Dei mei, quia ſtatim interficias quem tibi de-
dero in poteſtatem, & ſi eum non interficias
87 [87] iubeat te Deus ire in abyſſum. Dixitq; ei
dæmon: Per ipſum, qui nos cum principe no-
88 ſtro uicit, iuro: [88] ſi non, me iubeat ire in abyſ
ſum, quia ſtatim interficiam eum, quem mihi
dederis in poteſtatem. Dixitq; ei Narciſſus
89 epiſcopus: [89] Vade iuxta flumen fontis al-
pium Iuliarum, unde nemo poteſt aquam bibe
re, non homo, non pecus, non fera aliqua, quia
90. 91 [90] Draco ibi habitat, & [91] de flatu eius, omnes
qui ad fontem acceſſerint, moriuntur: hunc
92 interfice, & [92] in tuam poteſtatem redige ani-
mam eius. Tunc exclamauit dæmon, dicens:
93 [93] O epiſcopum mendacem. Inſuper me liga-
94 uit iuramento, ut [94] amicum meum occidam:

quem

quem ſi non occidero, compellet me ire in
abyſſum. Tunc dæmon aſſenſit; & [95] occi- 95
dit draconem: & liberatus eſt fons, ad uſum
omnium, [96] uſque in hodiernum diem. 96

[97] Per dies autem plurimos docuit eas uer 97
bum Dei, ſanctus Narciſſus epiſcopus. Et
baptizata eſt Hilaria, cum filia ſua Afra, &
cum puellis ſuis, & [98] cum generatione ſua, 98
& cum omnibus amicis ſuis. [99] Fecitque do- 99
mum Hilariæ eccleſiam. Et [100] ordinauit 100
eis presbyterum Dionyſium, auunculum
Afræ.

[101] Ipſe autem epiſcopus Narciſſus, perfe- 101
ctis ordine rebus, poſt menſes nouem, ad Hi-
ſpaniam profectus eſt, ad ciuitatem [102] Ge- 102
rundam. In qua multum populum Deo ac-
quiſiuit [103] per tres annos. Et ita demum 103
[104] martyrij palmam cum diacono ſuo Feli- 104
ce attigit.

AD CONVERSIONEM SANCTAE AFRAE,

& puellarum eius,

COMMENTARIVS.

AVCTOREM *huius hiſtoriæ (quæ prima ſolet eſſe commentatorum diſquiſitio) ignoramus quidem; Veriſimiliter tamen ſuſpicamur, fuiſſe aliquem ex clero Auguſtano, cui publico eccleſiæ decreto id muneris iniunctum. Nam conſtat, inter præcipuas curas eccleſiis olim incubuiſſe, res à ſanctiſſimis martyribus præclarè geſtas, fortiterq́; paſſas, litteris conſignare. Id eſt diſcere ex Fabiani Pontificis epiſtola, quam* Dilectiſsimis ubique catholicæ eccleſię comminiſtris *ſcripſit. Cum enim Romanæ eccleſiæ diligentiam, in colligendis martyrum geſtis per ſubdiaconos, & notarios, expoſuiſſet, Adiungit,* Quod etiam vos omnes agere monemus, ne in poſterum aliqua ex his dubitatio fiat, quæſtioq́; oriatur, quoniam omnia, quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Et quæ noſtris temporibus ueraciter ſcribuntur, ad futurorum doctrinam diriguntur. Et ideo fideliſsimis hęc negotia committi præcipimus, ne aliqua in eis illuſio inueniatur, ex qua fidelibus ſcandalum (quod abſit) oriatur.

Quæ

Quæ fidem & auctoritatem huiuſcemodi hiſtoriarum mirè confirmant. Hoc tamen non à Fabiano primum inſtitutum, ſed ab Apoſtolorum temporibus obſeruatum, oſtendit quæ adhuc extat, Paſsio ſancti Andreę Apoſtoli per presbyteros & diaconos eccleſiarum Achaię ſcripta. *Et apud Euſebium de morte Polycarpi elegans epiſtola, quam ſcribit* Eccleſia Dei, quę Smyrnam incolit, eccleſiæ, quæ eſt Philomilij: *Item epiſtola de martyribus Galliæ ſub Vero, inſcripta,* Serui Ieſu Chriſti, qui Viennam, & Lugdunum Gallię incolunt, fratribus in Aſia & Phrygia: *Atque nonnullæ alię huius generis ſcriptiones. Quarum multo plures & integriores haberemus, abſque Diocletiano fuiſſet. Hic nihilo minus in Chriſtianorum libros, quam in corpora deſæuijt. Vti, præter alia teſtimonia, argumento eſt hactenus celebrari ſolita* IV. *Non. Ian.* Romę commemoratio plurimorum ſanctorum martyrum, qui ſpreto Diocletiani Imp. edicto, quo tradi ſacri codices iubebantur, potius corpora carnificibus, quam ſancta dare canibus maluerunt. *Innumeras iſta calamitas ſanctorum hiſtorias afflixit. At ſi qui ſub ipſo Diocletiano paſſi, illorum hiſtoriæ, pace eccleſiis per Conſtantinum reddita, recenti adhuc memoria facile reſtitui potuere. Idque huic, quam præ manibus habemus contigiſſe credendum. Cum ſemel atque iterum perſecutionis iam præteritæ meminerit. Ne inferiorem Conſtantino Magno exiſtimem, ſtylus neque purè latinus, neq; ex poſteriorum temporum ſęce planè barbarus, me mouet. Præterea, ſimplex & nuda rerum geſtarum narratio: quæ abſq; dubio primum autographum, nullis dum colorum pigmentis illitum, & priſcæ pietatis ingenuos ſpiritus redolet. Surius miror cur mutauerit. Mihi aliqua uerba minus pura, & phraſes paullo rudiores, tanti non uidentur.*

Euſ. hiſt. eccl. lib. 4. c.14.

Lib. 5. c.1.

Ex mart. Ro.

Prudẽt. de Hemit. & Cheled. Chartulas blaſphem⁹ olim nã ſatelles abſtulit, &c.

1 INCIPIT] *Quæ in nonnullis exemplaribus prologi nomine præcedunt, pio ſtudio à viro bono collecta eſſe non iuero inficias. At cum dubiæ famæ innitantur, imperitis coniecturis pleniſſima, à candore reliquæ hiſtoriæ aliena, non eiuſdem auctoris, non ætatis ſint, omittere placuit. Nullo lectorum damno.*

2 CONVERSIO] *Huius vocabuli abſolutè poſiti Chriſtianus vſus eſt, de illis, qui peccatis valere iuſſis, ad meliorem frugem ſe conferunt. Ita paſſim ab eccleſiaſticis ſcriptoribus vſurpatur.*

Enãg. qſt. ſec. Matt. quæſt. 11.

patur. Cauſſam reddit D. Auguſtinus, Illi conuertuntur, qui rectè viuere incipiunt: hoc eſt enim ad Deum redire. Qui autem concupiſcentias ſuas perſeueranter ſequuntur, dorſum quodammodo habent ad Deum.

3 SANCTAE] *Multo latius olim Sancti nomen quam hodie patuit. Epiſcopi vulgo Sancti, Sanctiſſimi, Beatiſſimi dicebantur; quæ iam ſolius ſummi pontificis eſt appellatio. Reliqui etiam Chriſtiani, certè probatæ vitæ, Sancti: quamquam adhuc mortales. Conſtantinus orationem, quam ad Chriſtianam eccleſiam ſcripſit*, Ad Sanctorum cœtum *inſcripſit. Is nunc honor mortuis tantum, in apotheoſim relatis habetur. Hoc loco* Sanctæ *nomen utraque notione rectè acceperis.*

4 AFRAE] *Homines antiquitus crebro ſibi nomina ab vrbibus, & populis mutuati ſunt. Quod primum videre eſt in ſeruis Getis, Syris, Syriſcis; Dein in familijs Romanis Tarquinus, Cominijs, Gabinijs, Norbanis, Volſcijs, Numicijs, Vatinijs. Vt interim cognomina huius generis prætercam. Et in martyrologijs noſtris ſæpius occurrunt Germanus, Germana, Gallus, Galla, Sabinus, Sabina, Syrus, aliaque ad hunc modum. Quibus perſuaſus, nõ vereor Afram ab Africa deducere. Variæ enim illi huius nominis cauſſæ eſſe potuerunt, ſicuti & Afro patruo. Iulius Firmicus me monet, Venerem ab Aſſyrijs, & Afris eodem ritu cultam. Aſſyrius autem cultus idem cum Paphio Cyprio, Pauſania teſte. Atqui hac ratione Afra, non Affra, neque Aphra ſcribendum. Africam enim faſti Capitolini, lapides alij, nummi antiqui, & libri manuſcripti præferunt. Ita etiam Afranios, gentem Romanam.*

De myſt. proph. rec. c. 4.

Pauſ. in Atticis.

Porro alteram S. Afram martyrem reperio in martyr. Rom. IX. *Cal. Iunij, Brixiæ ſub Hadriano Imp. paſſam. Quæ cum noſtra nihil commune habet præter nomen.*

5 ET PVELLARVM EIVS.] *Præter quod inſcriptio promittit, hiſtoria Hilariæ matris conuerſionem complectitur.*

6 APVD PROVINCIAM RAETIAM] *P. de Natalibus inſigniter lapſus, per omnem hiſtoriam Cretam pro Rætia habet. Etiamſi Adonem Treuir. ſequi profiteatur, Ado autem Rætiam diſtinctè præferat. Idem audio in M. Marulo peccatum eſſe, quem mihi videre non contigit. Vicelius non minus abſurdè*, Prouinciam Regenas. *Antoninus in Chronico Rætiam & Cre-*

In catal. li. 7. c. 28. 54. & 55.

Ado in martyr.

Marul. ſequitur zu-

& Cretam confundit, vtrumque enim nomen habet: niſi error ſit à librarijs, quod exiſtimo. *ingerus in theatro vo lu.7. lib.3.*

Ceterum Rętia (quæ ſub Auguſto in prouinciam redacta) variè à diuerſæ ætatis auctoribus deſcribitur. Sed conſtat ex Ptolomæo, qui Diocletianum multo anteiuit, iam tunc à fontibus Rheni, et Danubij, ad Aeni oſtia vſque pertigiſſe. Hinc Tacitus, et Arrianus predidere Aenum inter Rętos, & Noricos fluere. Quibus terminis etiam Vindelicia, cuius memoria ante Diocletianum obſoleuerat, quæque in Ræticum nomen conceſſerat, comprehenditur. Hodie obtinent præter Rætos, Sueui, & Boij qui cis Danubium colunt.

Li.2. c. 12. *Lib.3. hiſt.*

7 IN CIVITATEM AVGVSTAM] *Plurimæ ciuitates Auguſtæ per orbem Romanum: Non paucæ etiam per Rætiam extitere, ſi fides habenda noſtræ ætatis ſcriptoribus. Sed Fortunatus, poeta Chriſtianus, qui ante mille annos vixit, aſcriptis fluuijs, qui eam, de qua hic ſermo eſt alluunt, nomine ambiguo nos falli non patitur,*

Auentino, & qui Auent. ſequuti.

Pergis ad Auguſtam, quam Virdo, Lycusq; fluentant,
Illic oſſa ſacræ venerabere virginis Afræ.

Fort. in vita S. Mart. lib.4.

An illi Vindelicum cognomen debeatur, ante Auentinum nemo dubitauit. Is primus de alia Auguſta Vindelicorum ſuſpicionem commouit. Non ſatis firmis ad eam euincendam vſus argumentis. Quod commodiore loco pluribus docebimus. Neq; in hoc commentario quæſtionem non neceſſariam ediſſerendam putamus.

Baronius legit Vindo Licusq;.

8 NARCISSVS] *Quidam Hieroſolymorum epiſcopum arbitrantur. Qui à Nicephoro Conſtantinop. in Chron. trigeſimus primus, & trigeſimus quintus, ab Epiphanio trigeſimus & trigeſimus quartus, unus idem, eius vrbis epiſcopus cenſetur. Nam auctoribus Euſebio, & Niceph. Calliſto, ſemel in eremum ſeceſſit; Dein ſedem iterum cum Alexandro collega tenuit: Denique, quod habetur in martyr. Rom.* Sanctitate, patientia, ac fide laudabilis, centum & ſexdecim annorum migrauit ad Dominum. *Martyr, vt ait Nicephorus in Chron. Verum cum neque ipſe, neque collega Alexander, quin nec ſucceſſores, Mazabanes, Hymenæus Zambdas, Hermon (qui ſinguli pluribus annis pręfuerunt) Diocletiani perſecutionem attigerint: ita enim reffert Euſebius: fit vt à S. Afræ temporibus magnis ſpatijs excludatur.*

Epiph. 3 Panario hær. 66. *Euſ. li. 6. c. 8. 9.* *Nic. lib. 5. c 9. 10.* *Mart. 29. Oct.* *Euſ. lib. 6. c. 32.* *Li. 7. c. 13. 26.*

tur. Solidior Auguſtanæ eccleſiæ auctoritas, quæ ſemper diuerſum hunc noſtrum Narciſſum interpretata eſt, Gerundæ Tarraconenſis Hiſpaniæ vrbe paſſum. Quod hæc ipſa hiſtoria inferius ad finem conuerſionis comprobat, & eccleſiæ Gerundenſis epiſtola, quam eo loco dabo, Martyr. item Rom. XV. Cal. Aprilis, Et ex Hiſpanis Villegaſius in Flore ſanctorum, Beuterus, atque Vaſæus in Chronicis. Liber Chronicus Regum Arragoniæ abſq; auctoris nomine Hiſpanicè editus, meminit reliquiarum Sancti Arſiſi, quæ Gerundæ in eccleſia S. Philippi conditæ, miraculis illuſtres ſint. Vbi vernaculam Hiſpanorum enuntiationem agnoſcas, pro S. Narciſo, San Arciſo, *deperdita N, quæ in principio repetenda erat, reddētē. Sunt enim reliquiæ Narciſſi, de quo agimus.*

Beut. lib. 1. c. 25. Vaſæus poſt An. 260.

Ancyrano concilio circa hæc tempora Narciſſus Neroniadis Ciliciæ epiſcopus ſubſcripſit. Sed diuerſus ab hoc noſtro.

Tres alij Narciſſi in ſanctos relati. Primi meminit D. Paulus in epiſtola ad Rom. Alterius fit mentio in actis S. Laurentij. Tertium Licinius Imp. martyrij corona donauit. At de nullo Afræ conuerſæ ſuſpicio oriri poteſt.

Vide martyr. 31. Oct. 17. Sept. & 2. Ian.

9 EPISCOPVS] *Notius eſt apud Chriſtianos epiſcopi nomen quam vt hic interpretemur. Multa de illo paſſim obuia. Quædam non protrita reperies in Pammelij annotationibus ad D. Cyprianum.*

10 TEMPORE QVO DIOCLETIANI PERSECVTIO FERVEBAT] *Aliqui nonam, alij (quorum maximus eſt numerus) decimam, quidam duodecimam perſecutionem numerant. Quæ enim retro, non ab omnibus vno eodem modo diſtinguuntur. Illud conuenit, hanc præ reliquis diuturnitate temporis, numero martyrum, immanitate ſuppliciorum, longè inſigniſſimam fuiſſe. Quod Euſebius, Oroſius, Sulpitius, Nicephorus, Zonaras, Cedrenus, Manaſſes, hiſtorici alij, denique omnia martyrologia, & innumeræ ſanctorum vitæ copioſè docent. Superſunt in Hiſpania inſcriptiones Diocletiano poſitæ,* NOMINE. CHRISTIANORVM. DELETO. QVI. REMP. EVERTEBANT. *Item,* SVPERSTITIONE. CHRISTI. VBIQVE. DELETA. ET. CVLTV. DEORVM. PROPAGATO. *Hæ quamuis vti impiæ, ita vanæ, & mendaces, tamen ex illis videre eſt, qua animi contentione tyrannus aduerſus Chriſtianum nomen graſſatus fuerit,*

Vide Occonis numiſmata in Dioclet.

qui

qui imperatorios inde quæſierit titulos. Sed de perſecutione, re ſatis ſuperque teſtata, calamum contineo.

De tempore perſecutionis, quando cœperit, quando deſierit, auctores valde diuerſa ſentiunt. Siue ad annos Chriſti, ſiue ad Diocletiani imperium reſpicimus. Quamquam de annis a Chriſto nato Panuinio & Sigonio, qui noſtra ætate diligentiſſimè, & aptiſſimè ad conſtituendam ſeriem temporum ſcripſerunt, ſtabimus. Ibi conſentiunt Diocletianum imperium iniſſe Ann. Chriſti CCLXXXIV. *Poſt Romam conditam* MXXXVI. *Parilibus, id eſt* XI. *Cal. Maij. Perſecutionem aliqui mox cœptam putant; Alij poſt Maximianum collegam aſſumptum: Alij ab annis Diocletiani ſiue* IX. *ſiue* XI. *ſiue* XIII. *ſiue* XIV. *ſiue* XVI. *ſiue* XIX. *Et facile credam, inueniri auctores, qui ab his omnibus diuerſa ſcripſerint. Quorum diſſenſio commoda explicatione concilianda eſt. Neque enim pleroſque falli, aut temere de re tanta, & tam clara, ſcripſiſſe exiſtimandum. Reſfert igitur intelligere, perſecutionis nomen uarie acceptum differentiæ cauſſam eſſe. Tempore D. Auguſtini uulgata erat opinio, decem plagis Aegyptiacis, ſignificatas fuiße decem perſecutiones, quæ a Nerone ad Diocletianum. Eam ille ita conuellit, ut oſtendat eccleſiam ante Neronem tum in capite Chriſto, tum in Stephano, Iacobo, Petro, fratribus reliquis perſecutiones paſſam. Nec aßertores denarij iſtius numeri negare poterant hæc uera eſſe. Sed apparet explicatione uerbi vim argumenti euitaße. Vt ſcilicet inter perſecutiones, quæ plagis Aegyptiacis prædictæ, nullam ante Neronem cenſendam contenderent. Forte quod Neroniana prima imperatoris iuſſu indicta, aut exceptione aliqua alia, nam de hoc non conſtat. Secundam numerabant Domitiani: Tertiam Traiani: Quartam Antonini Philoſophi: Quintam Seueri: Sextam Maximini: Septimam Decij: Octauam Valeriani: Nonam Aureliani: Decimam Diocletiani & Maximiani, Inter has quædam a nonnullis præteritæ, Vt Maximini & Aureliani a Sulpitio, quamuis inquit* Maximinus nonnullarum eccleſiarum clericos uexauit: *Valeriani a permultis, quod eandem cum Deciana ducerent. Aliæ contra inſertæ: Cum Impp. Hadrianus, Antoninus Pius, Alexander, Aur. Claudius manus ſanguine Chriſtiano nequaquam abſtinuerint. Et ſi omnis, quæ Chriſtianis propter religionem uexatio accidit, perſecutio dicenda, in dubium*

Panuinius in faſtis. Sigon. de occid. Imp. Quos ſequuntur Scaliger de emend. tēp. & Baron. i Annalibus

Aug. de ciuit. Dei li. 18. cap. 52.

Sac. hiſt. libr. 2.

Adi Sulpit. loco citato.

Mart. 1. 5. 18. 30. Ian. Et ibi Baron.

eſt

eſt multo adhuc plures ſub Impp. extitiſſe. Sed non æquè ab omnibus in numerum redactæ, Vel quod leniores viſæ, Vel quod nouis edictis non uſæ, Vel quod a deceſſoribus captę, non intermiſſo curſu continuatæ, Vel denique alia quauis de cauſſa. Et prorſus iniquus eſt, qui diuerſos auctores propterea reprehendendos putat. Cum enim de rebus conuenit, cur in uerbis non ſuo quiſque indicio utatur? Similis eſt in conſtituendis perſecutionum principijs ratio.

Nam ut ſermonem ad Diocletianum referamus, Fuit is in Chriſtianos animo ſemper infenſiſſimo. Cuius rei cauſſæ multa eſſe potuerunt, principi ſupra humanum morem ſuperbo. Et quamuis initio tectius, & quaſi per cuniculos egerit, neque Chriſtianum nomen (quod conſtet) cuiquam criminis loco obiecerit, tamen multos eius nominis, falſis affictis calumnijs ſubuertit. Ideo nihil aberrabit, qui totum Diocletiani imperium perpetuam perſecutionem dixerit. Poſtmodum, cum ſuam temeritatem aliena uellet inuidia explere *(ait Eutropius) allegit Imp. Maximianum, propalam ferum natura, ardentem libidine, conſilijs ſtolidum, ortu agreſtem, aſperitatem ſuam etiam uultus horrore ſignificantem (his elogijs hominem exornant Eutropius & Victor) qui prima expeditione, quam in Galliam mouit, exercitum iuramento adegit, Chriſtianos Deorum inimicos, ijſdem animis, quibus Bacaudas imperij hoſtes ulturum: Quod cum legio Thebæa detrectaret, primo decimata, poſt internecione deleta eſt. Si quis a tam immani facinore perſecutionem auſpicatam putauit, profecto neque molliter ſenſiſſe, neque leuiter ſcripſiſſe uidetur. Ann.* IX. *Euſebio teſte*, Diocletianus adorari ſe ut Deum iuſſit. *Caſſiodorus duobus annis differt. Quandocumque contigerit, certiſſimum eſt Chriſtianis per religionem non licuiſſe nefario edicto obedire. Hinc multos malè habitos, & lege maieſtatis damnatos ſuſpicandum. Eo fortaſſis referendum, quod apud Cedrenum legimus* IX. *anno Impp. edixiſſe*, omnibus Chriſtianis interfectis, Romanum imperium rebus proſperis affluxurum. *Anno* XI. *Cedrenus prodit horribilem perſecutionem excitatam, multaque millia martyrum facta. Poſtero, qui fuit Diocletiano* VI. *Conſtantio* II. *Coſs. Caius Pontifex, gentilis Diocletiani, martyrij coronam conſecutus eſt, tradente Damaſo.* XIII. *aut* XIV. *(utrumque habet Cedrenus, & Euſebius) Chri-*

Hiſt. lib. 9.

Vide acta Thebæorũ mart. & Sigon. de occid. Imp. lib. 1.

Chriſtiani milites exauctorati, per Veturium militiæ magiſtrum. Euſebius in chronicis annotauit, inceptam paulatim ex illo iam tempore perſecutionem aduerſum nos. *Vbi non pęnę atrocitatem, quâ infamia irrogabatur, nullus corpori cruciatus inferebatur, reſpexit: ſed quod illa omnes fines Romani imperij peruagata, nullam prouinciam, quæ militari cuſtodia contineretur immunem habuit; Cuiuſmodi nihildum hactenus contigerat. De anno* X V I. *neſcio quem ignotum auctorem Cuſpinianus citat: At* X I X. *demum omne uirus ſimul in eccleſiam effuſum eſt, vt nullo præterea incremento locus relinqueretur. Tunc impia decreta, quorum Nicephorus, Euſebius, Zonaras meminere, audita primum: Eccleſias ſolo æquari, libros comburi, epiſcopos interfici, Chriſtianos reliquos, dignitatibus præditos in ordinem redigi, priuatos in ſeruitutem dari placere. Quæ poſtea pœnæ morte vt plurimum commutatę ſunt. Excitati eo claſſico omnium prouinciarum præſides, ut Chriſtianos quiſque diligentisſimè conquiſiuit, inuentos immaniſſimè excruciauit, ita operam Impp. maximè approbauit. Et ſi qua eſt malorum comparatio, præterita quæcumque leuia atque ferenda, hæc denique feriæ perſecutionis origo videri poterat. Ad quem modum ſtatuere auctores plerique. Euſebius in hiſtoria eccleſiaſtica, & Chronicis diſertè, Iterum obliquè in uita Conſtantini, Cum ait Diocletianum imperio ſe abdicaſſe poſt annum perſecutionis primum, quod eſt utique ſecundo anno: Ita etiam Oroſius, & multi recentiorum. Nam etſi Victor in epitome Diocletiano annos* X X V. *Nicephorus, & Michael Glycas* XXII. *tribuant, tamen optimi ſcriptores de* X X. *annis tam frequentes conſentiunt, vt eius rei nulla poſſit eſſe dubitatio. Et quæ duobus ante abdicationem annis contigere, incidunt in principium anni* X I X. *Epiphanius priuatam ſententiam tuetur, Enumerans enim imperatorum ſeriem, inquit,* Diocletianus cum Maximiano, & Conſtantio annos tredecim. Quorum tempore magna perſecutio fuit, quæ duodecim annis durauit. Cum autem ceſſaſſet perſecutio, regnauit Diocletianus unum annum, & depoſuit imperium. *Hæc multis modis à fide hiſtoriæ illorum temporum recedunt. Et niſi culpam in interpretem, aut librarium reijcimus, fateamur oportet Epiphanium memoria lapſum, Ip-*

Cuſp. in Coſ.

Euſ. i hiſt. li. 8. c. 3. de uita Conſtant. li. 1. c. 12.

Oroſ. lib. 7. c. 25.

Nic. lib. 7. c. 17.

Ep. de mẽſ. & pond.

D *ſemet*

ſemet in Ancorato, Diocletiano XX. annos tribuit.

Porro nihil ad priores Diocletiani annos Afræ conuerſionem pertinere, ex uerbis Diocletiani perſecutio feruebat, *elicio. Quamquam Euſebius neque his duobus annis integris Italiam, Siciliam, Galliam, & reliquas occidentem ſolem uerſus prouincias (qua deſcriptione Rætia comprehenditur) perſecutionem ſuſtinuiße dicat. Ego interpretor; Cum Impp. menſe Martio ſanguinarium in Chriſtianos edictum Nicomediæ propoſuiſſent, ad reliquas inde prouincias miſſum, vt quæque maximè diſſita, ita vno vel altero menſe tardius perueniße.*

Etſi vero Diocletianus poſt motum eccleſiæ publicum hoc bellum, altero anno imperio ceſſerit, tamen perſecutio per decem continuos annos plebem Dei depopulata eſt. *Quæ Seu. Sulpitij uerba ſunt. Quibus Euſebius, Oroſius, Nicephorus, hiſtoria miſcella, Freculphus, alij conſentiunt. Et euenit vt cum uarij Impp. ſuccederent, à primis auctoribus Diocletiano, & Maximiano, etiam poſteriore octennio perſecutioni nomen hæſerit. Tulere nomen imperatorium per ea tempora,*

Fl. Val. Conſtantius Chlorus Aug.
C. Gal. Val. Maximianus Aug.
C. Aur. Valerius Licinianus Licinius Aug.
C. Gal. Val. Maximinus Aug.
Fl. Val. Seuerus Aug.
M. Aur. Val. Maxentius Aug.
Fl. Val. Aur. Conſtantinus Magnus Aug.

An horum quis nomini Chriſtiano penitus parſerit, neſcio: Conſtantio, & Conſtantino aliqui eam palmam tribuunt, Sed Conſtantius tertio perſecutionis anno obijt: Et dum uixit, credibile eſt ſatis habuiße proprias manus continere, collegarum, Diocletiani, & Maximiani iniurias a Chriſtianorum corporibus repuliſſe, non eſt credibile: De Conſtantino Magno, quem maximè alienum ab hac culpa exiſtimare par erat, contrarium docet *In not. ad mart. 22. Aug.* *Baronius. Ceteros pleroſque teterrimos hoſtes extitiſſe, qui ſubdolis inducijs non minus quam aperto bello (hæc tunc alternis per prouincias uiciſſitudo) damnum intulerint, certum eſt. Id interim fatebimur, in oriente multo fœdius quam in occidente ſæuitum eſſe: Quod etiam Euſebius alicubi innuit.*

Atque ita colligimus, Diocletianum imperium iniſſe Anno Chriſti

Chriſti CCLXXXIV. *Perſecutionem multo ſęuiſſimam cępiſſe anno* CCCII. *Deſiiſſe* CCCXII. *Quę ad mentem eorum Chronographorum, quos me ſequi profiteor, calculata ſunt. Cum ſatis cognitum habeam de annorum numeris alios aliter ſentire. Conuerſionem S. Afrę intermedio tempore contigiſſe, aſſeuerare licet. Annum proprium aſſignare non licet. Sed ſi quis coniecturę locus, Ego eam lubens anno* CCCII. *aſcripſerim. Cum exiſtimem Narciſſum mox à principio ſęuiſſimę perſecutionis Auguſtam profugiſſe. Abdicato Diocletiano, perſecutio in occidente non quidem penitus ceſſauit, multum tamen remiſit, probè erga Chriſtianos affectis Conſtantio Chloro, & filio Conſtantino: Inde fit ut exiſtimem hac periphraſi* Tempore quo perſecutio Diocletiani ſeruebat, *Et alterâ illâ initio paſſionis,* Cum Chriſtianorum eſſet ſæua perſecutio, & omnes pro Chriſti nomine uarijs ſupplicijs afflicti ad ſacrificia traherentur, *Non niſi ultimum Diocletiani biennium ſignificari, Quod eſt a menſe Martio anni* CCCII. *ad Palilia uſque anni* CCCIIII. *Et cum Afra menſe Auguſto paſſa ſit, uti ex eccleſiaſticis tabulis liquet, eius paſſio ad annum* CCCIIII. *referri nō poteſt. Refero ergo ad annum* CCCIII *Iam ſi a conuerſione ad paſſionem interceſſere menſes fere decē, quę eſt Auguſtanę eccleſię traditio, planè ſequitur Conuerſionem ad annum* CCCII. *pertinere, Coſs. Fl. Valerio Conſtantio Nobiliſſ. Cæſ.* IV. *C. Galerio Valerio Maximiano Nob. Cæſ.* IV.

PROFVGVS] *Etſi Tertullianus peculiari libello docuerit in perſecutione non fugiendum, eius tamen uulla eſt in hac ſententia auctoritas. Eleganter ait D. Cyprianus,* Cum corona de Dei dignatione deſcendat, nec poſſit accipi, niſi fuerit hora ſumendi: quiſquis in Chriſto manens, interim cedit, non fidem negat, ſed tempus expectat. *Alibi, ſi quis in fuga occiderit, eum inter martyres cenſendum oſtendit,* Si fugientem in ſolitudine ac montibus latro oppreſſerit, fera inuaſerit, fames, ac ſitis, aut frigus afflixerit: uel per maria pręcipiti nauigatione properantem, tempeſtas ac procella ſubmerſerit: ſpectat militem ſuum Chriſtus ubique pugnātem; & perſecutionis cauſſa, pro nominis ſui honore morienti, præmium reddit, quod daturum ſe in ſurrectione promiſit. Nec minor eſt martyrij gloria, non publicè nec 11

De lapſis.

Ep.56. edi. Pam.

inter multos perijſſe, cum pereundi cauſſa ſit, propter Chri-
ſtum perire. Sufficit ad teſtimonium martyrij ſui teſtis il-
le, qui probat martyrem & coronat. *Quę tamen ad gregem,*
non ad paſtorem referenda. Quando epiſcopis (ex quorum claſ-
ſe Narciſſus) fugere liceat, accurate diſputat Auguſtinus, epi-
Ep. 180. *ſtolâ ad Honoratum epiſcopum, Et in hęc ſe uerba colligit,* Pre-
mente perſecutione fugiendum eſſe Chriſti miniſtris, quan-
do ibi aut plebs Chriſti non fuerit, cui miniſtretur, aut po-
teſt impleri per alios neceſſarium miniſterium, quibus non
eſt eadem cauſſa fugiendi. *IdqueS. Pauli, Athanaſii, & Hi-*
ſpanorum epiſcoporum exemplis confirmat. Cur Narciſſus fu-
gerit expeditum non habeo: Nullàm niſi probatiſſimam cauſ-
ſam ſubfuiße, viri ſanctitas perſuadet. Et rectè ſubiunxe-
ro S. Pontij diaconi uerba, quibus ſimilem Cypriani fugam ex-
In vita S. Cyp. *cuſat*, Vultis ſcire ſeceſſum illum non fuiſſe formidinem?
Vt nihil aliud excuſem, ipſe poſtmodum paſſus eſt: quam
paſſionem utique ex more uitaret, ſi & ante uitaſſet. *Nar-*
ciſſus enim ſimilem uitę finem impoſuit.

12 CVM DIACONO SVO.] *Diaconos epiſcoporum &*
presbyterorum miniſtros eſſe, habetur in concilio Carthaginen-
Cap. 37. *ſi IV. Tamen crebrius epiſcopis quam presbyteris inſeruiſſe,*
hinc apparet, quod B. Hieronymi ætate aliqui Diaconos presbi-
teris æquabant. Quamquam male, nam & Hieronymus refellit.
Hier. ep. ad Euagr. *Clemens Rom. diaconos vocat epiſcopi aurem, oculum, os, cor,*
& animam. D. Ignatius profert exempla S. Stephani, qui bea-
Clem. Conſtitu. Ap. lib 2. c. 44 *tiſſimo Iacobo, Timothei & Lini, qui Paulo, Anacleti & Cle-*
mentis, qui Petro, diaconi epiſcopis miniſtrauerint. Idcirco ex-
Ign. ep. ad Tral. *clamauere Feliciſſimus & Agapitus diaconi, cum Pontifex Si-*
xtus Imperatori ſiſti iuberetur, Et nos ſine patre noſtro quo
Ex actis S. Laur. ibimus? *Atque Archidiaconus Laurentius ad eundem,* Quo
progrederis ſine filio pater, quo ſacerdos ſancte ſine diaco-
no properas? Tu nunquam ſacrificaſti, nec offerre conſue-
Apoſt. Conſti. lib. 2. cap. 30. ueras ſine miniſtro. *Quod Clemens exemplo confirmat,* Vt
enim Chriſtus ſine patre nihil agit, ſic neque diaconus ſi-
ne epiſcopo.

13 FELICE] *Illuſtre Gerundæ Felicis martyris nomen ſemper*
Hym. 18. mart. Cæſaraug. *fuit. Numerat Prudentius inter ſanctos quos variæ vrbes in*
nouiſſimo iudicio Chriſto oblaturæ ſunt,

Parua

Parua Felicis decus exhibebit,
Artubus ſacris locuples Gerunda.

Hunc mart. R. Vſuardus, & Ado, atque Vincentius confirmant paſſum Gerundæ, perſecutione Diocletiani, Præſide Daciano. Cum igitur nomen, locus, tempus martyrij conueniant, permulti eundem cum noſtro Felice crediderunt. Sed obſtat in primis eccleſiæ Gerundenſis auctoritas, pro qua Berengarij epiſcopi epiſtola, iam ſemel à nobis laudata, teſtimonium dicit. Narrat enim perſpicuè, Felicem, quem ſuæ eccleſiæ doctorem, Apoſtolum, & prophetam appellat, diuerſum eſſe à S. Felice Narciſſi diacono, qui dudum à Francorum Rege Carolo tranſlatus, Pariſijs quieſcat. Et quamquam hæc plana aperta, accedunt tamen alia argumenta. Ado & Vincentius, qui prioris Felicis vitam copioſè ſcripſerunt, Ræticæ peregrinationis non meminere: Immo neque Narciſſi epiſcopi, cum quo noſtrum paſſum eſſe, ex hac hiſtoria & martyrol. liquet, Quin Cucufatem illi ſocium Vincentius tribuit: Demum Diaconatus honor à nullo aſcribitur: Quorum profectò nihil omittendum erat. Ipſa etiam S. Cucufatis vita, attentius perpenſa, nos facile, ab errore vendicat. Statuamus ergo, quod res eſt, duos Felices martyres Gerundenſes diſtinctos, quorum vterque ſub Diocletiano occiderit. Ac ne eius rei nos admiratio capiat, ſcire reffert, id nomen Chriſtianis admodum familiare fuiſſe. Quippe ſupra LX. Felices martyrologia exhibent, Quorum non pauci in Diocletiani tempora incidere. Et conſtat interim, infinito plura ſanctorum nomina excidiſſe, quam in martyrologia relata ſint. Ita vt Genebrardus, explicans illud Pſalmi, Effuderunt ſanguinem eorum tanquam aquam, in circuitu Hieruſalem: & non erat qui ſepeliret, *obſeruarit, aliquos in ſingulos anni dies XXX. Millia martyrum numerare. Deo enim martyres (inquit S. Gregorius.)* numerabiles, nobis ſuper arenam multiplicati ſunt: qui quanti ſint a nobis comprehendi non poſſunt. *Apto exemplo vtitur Auguſtinus contra Donatiſtas, in re ſimili, mirum non eſſe inquiens, ſi in turba Romanorum clericorum, duo vel plures Stratones aut Caſſiani reperirentur, cum in XII. Apoſtolis non ſolum duo Iudæ, ſed etiam duo Iacobi legerentur. Id verò ſæpius contigit, quod factu admodum facile,*

Mart. 1. Aug. Vinc. in ſpec. Hiſt. lib. 12. c. 131. 132.

Mart. 18. Mart.

Vaſæus poſt An. 306. ait Cucufatẽ à quibuſdam eius fratrẽ exiſtimari.

Multi etiã in martyrologijs Feliciſſimi, Feliciani, Fortunati Fauſti, Fauſtini,

Exiſtimo Chriſtianos veteres bona omina horum nominum ſequutos.

Pſ. 78. Hom. 27. Breuic. coll. die 3. In mart. 30. Ian.

vt bini, aut plures eiuſdem nominis martyres confunderentur, & eo ipſo alterius memoria premeretur. Sic Baronius admonuit, Prudentium, hominem minimè ex vulgo, tres Hippolytas, militem presbyterum & epiſcopum, conflaſſe in vnum, Vt quæ ſinguli geſſerint, vni aſcriberet. Sic duobus quoque Cyprianis, & alijs permultis accidit. Ambr. Moralis Chronic. Hiſpaniæ lib. 12. c. 42. Narrat Reccaredum Regem, qui vixit ante annum Chriſti D C. *obtuliſſe ſepulchro S. Felicis martyris Gerundæ auream coronam: quam multis exinde annis Paulus quidam, tyrannidem aduerſus Bambam Regem moliens ſuſtulit, Et cum ſeſe illâ coronandum curaſſet, mox impietatis pœnas luit. Sed hæc ad noſtrum Felicem non refero.*

14 PARARE AMATORIBVS CONSVEVERAT] *Afram ante conuerſionem mulierem peccatricem fuiſſe (vt modeſtè de ſe ipſa paulo poſt, & de Maria Magdalena ſacra ſcriptura loquitur) compertum eſt. Ne quis autem Fortunatum erraſſe exiſtimet, in eo quem adduximus verſu,*

Illic oſſa ſacræ venerabere virginis Afræ,

Seru. in 4. Virg. egl. Iſid. orig. lib. 11. c. 2. Hor. Car. lib. 2. od. 8 Virg. georg. 3. & egl. 6. Phil. in 3. egl. Virg.

Animaduertere oportet, Virginem aliquando ætatis, non integritatis nomen eſſe. Tradidere enim Grammatici Virginem à viridiori ætate dictam. Præiuere optimi latinitatis auctores. Horatius, — miſeræque nuper Virgines nuptæ — *Virgilius de Hero,* Et moritura ſuper crudeli funere virgo. *Clarius de Paſiphae trium liberorum matre,* Ah, virgo infelix — *Etſi Iunius Philargyrius diuerſam regulam prodidit,* Apud Terentium virgo dicitur, quæ peperit, vt in Adelph. Puer natus, nihil habet virgo. Sic; Virgo quæ parit. Ideo ad ſecundum partum virgo dicitur, poſtmodum mulier. *His ſe Fortunatus ſatis tueri poteſt, maximè in carmine, Vbi credibile eſt eum venerationem Afræ hoc nomine conciliare voluiſſe. Molanus aſſerit, Viduas ſanctimoniales, aliquando virgines dictas, quòd in virginum collegium cooptatæ eſſent. Talis eſt in martyrologio ab illo poſtremo edito, Idib. Febr. Ermenilda uirgo in Britannia, Et* VI. *Non. Iulij Mogundes uirgo Turonis.*

Amb. de Salom. c. 5. Chryſ.

Prorſus alia ratio Ambroſij, Chryſoſtomi, Origenis, qui eccleſiam gentium ex meretrice uirginem factam eſſe, figuratè dixerunt. At Phil. Bergomatem, qui in hiſtoria, Hilariam Afræ

ſanctiſ-

ſanctiſſimæ uirginis matrem, Dignam, Eumeniam, & Euprepiam *Ser. 26. de*
ſacras uirgines nominauit, nihil reconditi ſenſiſſe, ſed ſimpli- *Pen. Orig.*
citer erraſſe, memoriæ lapſu, exiſtimo. Nam de claris mulieri *ſup. Ioſ.*
bus, ipſemet aliter ſcripſit. *Hom. 6.* *Phil. in*

ORARE COEPIT, ET PSALLERE] *Agnoſce* 15
antiquiſſimum inſtitutum. De quo Tertullianus, Chriſtianorum *ſuppl. lib.*
cœnas deſcribens, Non prius diſcumbitur, quam oratio ad *8. de dar.*
Deum prægustetur. *Et paucis interiectis*, poſt aquam ma- *mul. cap.*
nualem, & lumina; ut quiſque de ſcripturis ſanctis, vel de *112.*
proprio ingenio poteſt, prouocatur in medium Deo ca- *Apol. c. 39.*
nere: hinc probatur quomodo biberit: Aequè oratio *Vide in*
conuiuium dirimit. *hanc ſen-* *tētiā Cle.* *Alex. Pæ-*

EDISCENS HVNC ESSE CHRISTIANO- 16
RVM EPISCOPVM PROCIDIT ETC.] *Vt Afra* *dag. lib. 2.*
Narciſſum & Felicem, homines peregrinos, ignotos domo acci- *c. 4.*
peret facile factum fuit, Amatores enim, Venere propitia miſſos
credidit. At quod epiſcopi nomine audito ſtatim reſipuerit, erro-
rem, in quo nata, alta, tot annos uixerat, agnouerit, Id uero mira
bile. Eiusq; rei abſolutè cauſſam aliam nullam, quam ſancti ſpiri
tus diuinam gratiam proferre poſſumus. Hæc ubi uult ſpirat.
Huius afflatu Matthæum, Zachæum, Latronem puncto tempo-
ris immutatos ſcimus. Quoniam autem ſapientia diſponit om-
nia ſuauiter, Cogitare licet, Chriſtianorum nomen non tunc pri-
mum, inauditum antea, Afræ auribus accidiſſe. Multo ante ſa-
cra doctrina Romanum orbem perſuaſerat, & ad pleraſque bar-
baras nationes excucurrerat. Ac Chriſtianiſmo tam multi om-
nium ordinum uiri, fœminæ, nomen dederant, Vt Tertullianus
ſub Sept. Seuero ad Scapulam præſidem ſcripſerit, Carthagi-
nem decimandam eſſe, ſi Chriſtianos eius urbis delere uelit.
Prolixius in apologetico, Si hoſtes exortes, non tantum vin-
dices occultos agere uellemus, deeſſet nobis vis numero-
rum & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcoman-
ni, ipſique Parthi, uel quæcumque, vnius tamen loci, &
ſuorum finium gentes, quam totus orbis? Externi ſu-
mus, & ueſtra omnia impleuimus, Vrbes, inſulas, caſtella,
municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, pa-
latium, ſenatum, forum: Sola uobis relinquimus templa.
Et paulo poſt, Potuimus & inermes, nec rebelles: ſed tan-
tum-

tunmodo diſcordes, ſolius diuortij inuidia aduerſus uos dimicaſſe. Si enim tanta vis hominum, in aliquem remoti orbis ſinum abrupiſſemus à uobis, ſuffudiſſet utique damnationem ueſtram, tot qualiumcunque amisſio ciuium, immo & ipſa deſtitutione puniſſet. Proculdubio expauiſſetis ad ſolitudinem veſtram, ad ſilentium rerum, & ſtuporem quendam quaſi mortui, urbes quæſiſſetis, quibus imperaretis. Plures hoſtes quam ciues vobis remanſiſſent. Nunc enim pauciores hoſtes habetis præ multitudine Chriſtianorum, pœne omnium ciuium. *Iſta ſub Seuero. Poſtea numerus etiam auctus. Adeo, ut ante Diocletiani perſecutionem, Chriſtianorum conuentus, infinita hominum turba frequentatos, multitudines in ſingulis ciuitatibus coactas, illuſtres hominum in templis concurſus, nulla fere oratione explicari poſſe, exiſtimarit Euſebius.* Vnde cum in antiquis illis ædificijs non ſatis loci haberent, ampliores eccleſias in uniuerſis urbibus, fundamentis eorum ad maiorem laxitatem dilatatis, erexerunt. *Chriſtianum igitur nomen, quaqua uerſus illuſtre, in Rętiâ, prouinciâ uel Italię accenſâ, uel certè proximâ, & quaſi ſuburbanâ, obſcurum eſſe non potuit. Prȩſertim Auguſtę, urbe metropoli.*

Lib.8.c.1.

Sed hęc coniecturę ſunt. Accedit hiſtorię fides: Antiquis monumentis proditum eſt, Lucium quendam iam olim Rætos euãgelium docuiſſe, Eiusque profeſſionis cauſſa apud nos puteo demerſum, ſemiuiuum inde extractum, in interiori Rætia martyrium cõſummaſſe, ijs ipſis locis, quibus Curia urbs poſt hęc condita eſt. Illorum, quos Auguſtæ ſacrę fidei adiunxit, ſolius Campeſtrij, uiri primarij nomen ſuperat. Et quamquam ambigitur an Lucius Cyrenenſis fuerit, cuius extat memoria in actis Apoſtolorum, & epiſtola Pauli ad Romanos, quemque Dorotheus Laodiceæ Syriæ epiſcopum nominat: An (quod pluribus placuit) Britannię Rex, ab Eleutherio ſummo Pontifice, per legatos Fugatium, & Damianum Chriſtiano nomini aſcriptus, Cuius meminere martyrologia, Damaſus, Beda, & Ado Viennenſis: quem Polydorus Virgilius Aruiragi (Iuuenalis carmine nobilitati) pronepotem ſcripſit, ex filio Mario, nepote Coyllo: Tamen vtrumuis accipimus, S. Afrę tempora multo antecesſit; Et ex eo Chriſtianos Auguſtæ fuiſſe non eſt cur dubitemus.

Annal. Sigiſ. Meiſte. par.4. c.1. & alij plerique. Act.ca.13. ep. ad Ro. c.16. Dor. in Syn. Mart.3. Dec. Dam. de Pont. Beda de ſex ætat. in M. Ant. Vero. Et hiſt. eccl. lib.1. ca.4. item in epit. Ado Chron. Vero. Polyd. hiſt. lib.2. Iuuẽ. ſat.4

Obſcu-

Obſcurior fama eſt de Philippo epiſcopo, quem ſub Antonino, aut ſub Vero Auguſtæ Vindelicorum paſſum tradidere Primus Cabilunenſis in topographia, & Irenicus in exegeſi Germaniæ. Neſcio quam idonei teſtes. Me dubium habet, quod auctores, quos ſequuntur non laudant; Et quod nulla huiuſcemmodi memoria extat apud eccleſiam Auguſtanam, cuius maximè intererat. Vixit ſub M. Antonino, Vero, & Commodo Philippus, uita & doctrina illuſtris, Verum is Gortynæ in Creta fuit epiſcopus, Vti Euſebius, Hieronymus, & martyrologia III. *Id. Aprilis produnt, Atque ſcribendis libris claruit, neque eum martyrio affectum conſtat. Nihil itaque de Philippo Auguſtano epiſcopo aſſeuerauerim.*

Satis iam habeo docuiſſe, ante Afræ conuerſionem Chriſtianos Auguſtæ fuiſſe, eoſque ad rationem ceterarum prouinciarum, nõ paucos. Quo etiam illa in principio uerba pertinent, Perſecutio Diocletiani feruebat, *Neque enim de nullis, aut perpaucis numero poſſunt accipi. Chriſtianis uerò etſi gentiles fœdiſſima quæque affingerent, fieri nihilominus non poterat, quin ſe ueritas exereret, & innocentia uitæ in uulgus celebraretur. Nam apologiarum ſcriptores frequentes erant in eo argumento. Et appoſitè ad hunc locum Tertullianus de oſoribus Chriſtiani nominis inquit,* Quid quod ita plerique clauſis oculis in odium Chriſtiani nominis impingunt, ut bonum alicui teſtimonium ferentes, admiſceant nominis exprobrationem. Bonus uir Caius Seius, ſed malus tantum quod Chriſtianus. Item alius. Ego Lucium ſapientem virum repente factum Chriſtianum defero. Nemo retractat, non ideo bonus Caius, & prudens Lucius, quia Chriſtianus: aut ideo Chriſtianus, quia prudens, & bonus. *Et deinde,* Alij quos retro, ante hoc nomen uagos, viles, improbos nouerant, ex ipſo denotant quo laudant, cæcitate odij in ſuffragium impingunt. Quæ mulier, quam laſciua, quam feſtiua? Qui iuuenis, qui Lucius, quam amaſius, facti ſunt Chriſtiani? Ita nomen emendationi imputatur. *Vbi multis oſtendit, nihil Chriſtianis uerè obijci præter nomen, & religionem. Quod antea S. Iuſtinus, & Athenagoras dixerant. Porro nominis nullum crimen eſſe; in religione, neglectum inanium deorum etiam laudem mereri. Quæ cum ita ſint (ut eo redeamus unde digreſſi ſumus,*

Apol. c.3.

mus, vtque oſtendamus quam ſuauiter hanc conuerſionem ſapientia diſpoſuerit) nihil profectò magis rationi conſentaneum erat, quam ut dimoto Dei benignitate Idololatriæ uelo, & perſpecta fœditate illecebroſi cultus, Afra ſe illorum fidei crederet, quos reliquis mortalibus integritate ac pietate præſtare crebro audiuiſſet.

17 PROCIDIT ANTE PEDES EIVS] *humanæ uenerationis, & extremæ demiſſionis actus. Ita in euangelio, mulier ſanguinis profluuium patiens, cum ſe non latêre animaduerteret,* Luc. 8. Mar. 5. *ad Chriſtum* tremens uenit, & procidit ante pedes eius. *Itẽ Syrophœniſſa gentilis,* procidit ad pedes eius. *Et mulier pec-* Mar. 7. *catrix, quam Afræ comparauimus,* lacrymis cœpit rigare pe- Luc. 8. des eius. *Id explicans S. Ambroſius ait,* Peccator ad pedes, Amb. in Luc. lib. 6. c. 7. iuſtus ad caput. *Paulo poſt,* Vbicumque audieris Chriſti nomen, occurre. In cuiuſcumque interiorem domum Ieſum intraſſe cognoueris, & tu ipſe feſtina. Cum repereris ſapientiam, cum repereris iuſtitiam in alicuius penetralibus recumbentem, accurre ad pedes, hoc eſt uel extremã partem quære ſapientiæ. *Atque iterum,* Si ad caput Chriſti accedere non potes, tangat pedibus ſuis caput tuum Chriſtus. Et fimbria eius curat, & pedes curant. *Quæ non aliena hoc loco exiſtimanda, cum Narciſſum Chriſto, ſeruum domino, quâ eius uices agit, conferre nihil prohibeat. Et certum eſt hanc humilitatis ſpeciem ſpectaſſe Chriſtianos antiquitus, cũ ſacerdotum, & epiſcoporum pedibus acciderent, etiam ueſtigia lãberent: ne mirentur quidam id hactenus in ſummo pontifice obtinere.*

18 DOMINE INDIGNA SVM VALDE ETC.] In Ioan. tract. 12. *Auguſtinus ait,* Qui confitetur peccata ſua, & accuſat peccata ſua, iam cum Deo facit. *Et mox,* Initium operum bonorum eſt confeſsio, operum malorum. *Chryſoſtomus,* Pœnitentem iraſci non oportet, neque ſæuire, ſed conteri tamquam condemnatum, tamquam non habentem fiduciam, tamquam iudicatum reum, tamquam ex ſola ſaluari miſericordia debentem, tamquam ingratum erga benefactorem redargutum, tamquam iniucundum & reprobum, tamquam innumeris dignum ſupplicijs. *Confer Afræ uerba, & omnes hos affectus inuenies.*

19 A TVRPISSIMO TACTV INQVINARI.

NON

Non Potvit] *Hæc ad peccatores omnes quibuſcum Chriſtus, calumniantibus Phariſæis, conuerſatus eſt, recte referimus, nihil enim peccatore inquinatius; tamen de Maria Magdalena, in effuſione unguenti domini corpus tangente, potiſſimum intelligenda. Similitudine perquam accommodata.*

Lvx De Coelo Veniens Et Splendor Solis Etc.] *Elegans ſimilitudo, qua Athanaſius de incarnatione uerbi uſus*, Nam ſi ſol ab eo creatus, & noſtris oculis ſubiectus, circumambulans in cœlo, non ſordeſcit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obſcuratur, ſed potius eas illuſtrat, & purificat: multo magis ſacroſanctum illud Dei uerbum (quod ſolis eſt conditor, & dominus) cum in corpore innoteſceret; non maculas in ſe corriuabat, ſed incorruptibile erat, corpusque mortale, quod aſſumpſerat, uiuificabat, & à ſordibus defecabat. Qui peccatum (inquit) non fecit, neque dolus inuentus eſt in ore eius. *Peccata autem ſordium & luti nomine denotare frequens eſt. Vnde Ambroſius Ioannis illud, de cæco curato per Chriſtum*, tulit lutum, & liniuit ſuper oculos eius, *lutum illitum, datam cognitionem peccatorum explicat, Et Gregorius inter uarias luti ſignificationes inquit*, Per lutum quoque deſiderium ſordidæ voluptatis exprimitur, ſicut pſalmiſta deprecans ait, Eripe me de luto, ut non inhæream. Luto quippe inhærere, eſt ſordidis deſiderijs concupiſcentiæ carnalis inquinari. 20

De ſacrã. lib. 3. c. 2.

In Iob lib. 34. cap. 8.

Filiola] *Blandientis uerbum. Ita Ioannes Euangeliſta diſcipulos filiolos appellare ſolitus, Multo intenſiorem animi affectum, quam filiorum nomine exprimens, Vt annotauit P. Damianus.* 21

Dam. Ser. 1. de Ioan. Euang.

Svscipe In Te Lvmen Fidei] Fides principium Chriſtiani, *ait Ambroſius. Hinc prima ad gentilem conuertendum uox*, Crede. *Quod irridet apud Gregorium Nazianzenum Iulianus Imp. Vnum* Crede *ſummam Chriſtianæ ſapientiæ dictitans. Nomina etiam Chriſtianis hinc hæſere*, Credentes & Fideles. *Fides uerò cur lumen dicatur, oſtendit Ambroſius*, Lucerna fides eſt, iuxta quod ſcriptum eſt, Lucerna pedibus meis verbum tuum domine, Verbum enim Dei fides noſtra eſt: uerbum Dei lux 22

Amb. in Pſ. 18. Serm. 21.

Greg. orat. 1. in Iul.

In Luc. li. 11. ca. 52.

eſt, lucerna fides. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Lucerna enim lucere non poteſt, niſi aliunde lumen acceperit.

23 VT PVRIFICATA AB OMNI PECCATO.] *An per ſolam fidem, excluſo etiam baptiſmo, cuius hactenus non meminit? Nequaquam. Ait enim paulo poſt,* Crede, & baptizare. *Sed ſenſus eſt, Purificandam ſuſcepta fide, per ea, quæ à fide præſcribentur.*

24 CLARITATE.] *Obſeruandum, ſimilitudini lucis cæleſtis, & ſplendoris ſolaris, metaphoram luminis, & claritatis optimè conuenire.*

25 EGO QVIDEM QVAE ETC. QVOMODO POSSVM ETC.] *Vide ut uerè pœnitens timori ſpem coniungat. Multum peccauit, ideo timet multum. Sed mox ac remiſſionis ſpes oſtenſa, oculos in eam conijcit, & purificationis modum inquirit, Verbis quæ cupiditatem ſimul, & admirationem exprimant,* Quomodo poſſum à tantis ſordibus ablui. *Gregorius Magnus quatuor alas homini datas eſſe ait, quibus ad cœlum feratur. Binæ præteritis conueniunt, ſcilicet timor, & pœnitentia: binæ ad futura reſpiciunt, Spes, & amor.*

Sup. Ezec. li. 1. hom. 4

26 TANTVM CREDE ET BAPTIZARE ET SALVVS ERIS.] *Quid fides, quid baptiſmus in homine operentur, figurata loquutione D. Pacianus pulchrè oſtendit,* Chriſti ſemen, id eſt Dei ſpiritus, nouum hominem aluo matris agitatum, & partu fontis exceptum, manibus ſacerdotis effundit, fide tamen pronuba. Neque enim aut inſertus uidetur in eccleſiam, qui non credidit, aut genitus à Chriſto, qui ſpiritum ipſius non recepit. *At ne quis* Tantum crede, *perperam accipiat, ſciendum eſt, hic fidem non operibus, ſed infidelitati opponi. At ſi explicatius dixiſſet, Adiunge te tantum Chriſtianæ fidei. Præterquam quod iam monui, fidei nomine quandoque comprehendi quidquid per fidem iubetur.*

Pac. de bapt.

Vide Vegã de iuſtif. li. 11. c. 23. Quo ſenſu doctores eccleſiaſtici aliquando dixerint fide nos ſola iuſtificari, & ſaluari.

27 QVID VOBIS VIDETVR.] *Non conſilium Afra, ſed aſſenſum quærit. Conſtitutum enim habebat quid factura eſſet, Quod ex puellarum reſponſo apparet, Cum illam ad amplectendam indulgentiam non hortentur, ſed ſe in eâ amplectenda comites futuras ſpondeant,* Si ſequutæ ſumus te &c. *Atque hoc loco iterum agnoſce digitum Dei. Quid mirabilius quam*

puellas

puellas peccatorum ſordibus hactenus demerſas, ad primum ſalutis nuntium animos tam alacriter erigere.

28 DIGNA EVNOMIA ET EVTROPIA] *Martyrol. R. habet*, Digna & Euprepia & Eunomia. *Beda*, Digna & Eumenia & Euprepia, *Ita quoque Vſuardus, Ado, Maurolycus, Antoninus in Chron. & Phil. Bergomas. P. de Natalibus*, Digna, Eumenia, & Eutropia. *Eccleſia Auguſtana dignam, Eunomiam, Eutropiam agnoſcit. Conſentiente Vincentio in Spec. hiſt. & quicumque Vincentium ſequuti: Quod propriæ & priuatæ res cuique notiſſimæ, ideo Auguſtanæ eccleſiæ libens fidem adhibeo. Et fieri potuit, ut inuentis olim ſanctarum martyrum corporibus, inſcriptiones, quæ ſcrupulum eximerent, fuerint adiunctæ.*

Mart. 12. Aug.
Vſ. Ado Maur. in mart.
Berg. hiſt. lib. 8. Pet. lib. 7. cap. 28. 54.
Vinc. li 12. c. 147. 150

De Digna conſtat, Embricone epiſcopo repertam in loculo laminam plumbeam, ſic inſcriptam, CORPVS SANCTAE DIGNAE MARTYRIS.

Diuerſæ ſunt ab his noſtris, Digna virgo, quæ Tuderti colitur. Digna virgo paſſa Romæ ſub Valeriano. Et Digna virgo paſſa Cordubæ Anno Chriſti DCCCLIII.

Marty. 11. Aug. 22. Sept. 14. Ian.

Item Eutropia puella martyr Palmiræ. Eutropia martyr Alexandriæ. Eutropia uidua in Gallia. At Eutropia uirgo martyr, ſoror S. Nicaſii epiſcopi Rhemis.

Mart. 15. Iun. 30. Oct. 15. Sept. 14 Dec.

Denique Euprepis paſſa Romæ cum Caſtulo. Atque Euprepia cuius S. Pius Pontif. meminit, quod domum ſuam Romæ in titulum pauperibus aſſignauerit.

Mart. 30. Nou. Pius ep. ad Iuſt.

29 INCIPIENS AVTEM HYMNOS DEO CANERE ETC.] *S. Auguſtinus*, Hymni laudes ſunt Dei cum cantico, Hymni cantus ſunt continentes laudes Dei. Si ſit laus, & non ſit Dei, non ſunt Hymni. Si ſit & laus, & Dei laus, & non cantetur, non eſt hymnus. Oportet ergo ut ſi ſit hymnus, habeat hæc tria, Et laudem, & Dei, & canticum. *Nocturnarum orationum, & cantionum antiquæ eccleſiæ, meminere multoties cum ſancti patres, tum auctores profani, ſi qui res Chriſtianas attigere. Harum in commune duplex erat ratio. Singulis noctibus, horis certis, ſurgebant homines pij, præſertim eccleſiaſtici ſemel, aut eo amplius, ad orandum, & canendum: Statis præterea temporibus, excubabat in eccleſia ſolidas noctes plebs uniuerſa, his ipſis ſtudijs intenta. Idque vigiliarum*

In pſ. 72.
Ammian. Marcel. li. 28. ſub finem Feſto die Chriſtiani ritus in eccleſia pnoctabat.

nomine

nomine ſignificabatur. Priuatim deinde, ut quiſque Deum præcipua contentione, uel ob patrata crimina placandum, uel in poſterum exorandum ſumpſerat, ita peruigilio præ ceteris ſtudebat. Illuſtris locus eſt apud Hieronymum, Memini me clamantem diem crebro iunxiſſe cum nocte, nec prius à pectoris ceſſaſſe uerberibus, quam rediret domino increpante tranquillitas. *Et in patrum, reliquorumque ſanctorum uitis, nihil frequẽtius occurrit. Cum igitur inter primaria Dei opera hominis peccatoris conuerſio numeretur, eam Narciſſus merito tanto conatu expetendam putauit.*

Ad Euſtoch. de cuſt. uirg.

30 SIMVL HABENS AFRAM CVM SVIS PVELLIS CONSORTEM] *Quid Narciſſus, & Felix, quid rurſus Afra, & puellæ orauerint, docebunt Chryſoſtomi verba, Epiſcopum ſcilicet, & diaconum oraſſe pro catechumenis,* Vt miſericordisſimus, & miſerationum Deus, ipſe exaudiat preces illorum. *Et deinde,* Vt Deus aperiat aures cordium illorum. *Quibus precibus hodie quoque eccleſia utitur.* Verum Catechumenorum deprecatio quænam poteſt eſſe, niſi ne maneant catechumeni. *Ita Chryſoſtomus.*

In ep. ad Cor. 2. c. 1. hom. 2.

31 MANSERVNT HIC, ET ABIERVNT AD SACRIFICIVM] *Manſerunt hic per noctem, deinde abierunt. Num Afra hoſpites falſa excuſatione celandos putauit? An potius epiſcopus cum diacono uerè seceſſerat in aliquam domus partem, ad faciendum ſacrificium Chriſtiano ritu? Vt quæſitores non mendacio, ſed ambiguitate ſermonis decepti ſint. Etſi fortaſſe prius illud probabilius, nam poſtea matri narrat,* Ego uero fasces lini habeo, ſub quibus abſcondi eos.

32 . CAPITOLIVM] *Vnus ex ſeptem montibus Romæ, primo Saturnius, deinde Tarpeius, poſtremo Capitolium appellatus eſt:* Quod heic cum fundamenta foderentur ædis Iouis, caput humanum inuentum dicitur, *inquit Varro. Accidit Tarquinio Superbo rege, uti Liuius, & copioſius Dionyſ. Halicarnaßeus narrat. Caput Toli Vulcentini fuiſſe Arnobius ex Sammonico, Granio Valeriano, & Fabio docet. In hoc monte præcipuè arx, & templum Iouis. In templo tria delubra, Iouis Iunonis Mineruæ. Poſtea etiam ſimulachra omnium deorum, auctore P. Victore. Cui aſtipulatur Tertullianus,* Capitolium omnium dęmonum templum eſt. *Et rhetor ille, qui orationem*

Var. de lig. libr. 4. c. 7. Liu. li. 1. 6. Dion. li. 4. Arnob. li. 6 Vict. ſreg. urb. Tert. de ſpect.

nem Ciceronis nomine, ad equites antequam iret in exilium ſcripſit, primum Iouem Iunonem, & Palladem, deinde reliquos Deos, Deaſque qui Capitolium colunt, inuocat. Comprehendebatur regione urbis VIII. quæ Forum Romanum. Aliud erat Capitolium uetus in regione VI. alta ſemita. Cuius item meminit Victor & Varro, Capitolium uetus, quod ibi ſacellum Iouis, Iunonis, Mineruæ: & id antiquius quam ædis, quæ in Capitolio facta. *Sed nudo Capitolij nomine primum illud intelligitur. Vt uerò occulta naturæ uis impellit homines, liberis parentum nomina imponere, Ita etiam cogere ſolet colonias, relictarũ urbium memoriam reddere, effictis ad harum ſpeciem locis, & nominibus quam proximè fieri poteſt. Quod ſcitè expreſſit Virgilius in Heleno, & Aceſte. Hac ratione crebra per Romanas colonias Capitolia inſtituta. Quibus nullum inuentum caput, ſed præiudicium dominæ urbis nomen fecit. Obſeruaui in Italia Capitolium habuiſſe Capuam, & Beneuentum ex Suetonio, Florentiam, & Mediolanum ex Vinc. Borgino, Rauennam ex Hier. Rubeo, Nolam ex Adone; In Africa Carthaginem ex Cypriano: In Thracia Conſtantinopolim ex illius urbis deſcriptione: In Gallia Narbonem ex Sidonio, Toloſam ex martyrologio R. Treueros ex uita S. Tyrſi, Xanctones ex P. Pithæo, Auguſtodunenſes ex Eumenio; Agrippinæ Vbiorum Capitolij cognomen templo cuidam hodie quoque adhæret. Atque diligens inueſtigator fortaſſis plura inueniet. Multo enim frequentiſſimum Capitoliorum vſum, oſtendunt teſtimonia, quæ ſtatim ſequuntur. Tertullianus.* Ecce annua uotorum nuncupatio, quid uidetur? Prima in principijs, ſecunda in Capitolijs. *Quamquam Fulu. Vrſinus,* In Capitolio *corrigit, Sed ego cauſſam neceſſariam huius correctionis nullam video. Arnobius.* Nonne uides in Capitolijs omnibus uirginales eſſe ſpecies Mineruarum? *Concilium Elibertinum,* Prohibendum ne quis Chriſtianus aut gentilis ad Idolum Capitolij ſacrificandi cauſſa aſcendat. *Hoc in Hiſpania decretum, ne quis ad Romanum Capitolium pertinere exiſtimet. S. Zeno ſermone de ſpirit. ædif. domus Dei; de Iudæis, & gentibus verba faciens,* Si liceat, uel ſi uelint, fortaſſis cultius ſynagogas ædificent; cultius erigant capitolia. *Annotauit præterea Baronius S. Hieronymum de locis Hebraicis, & Comment. in Iſaiam, Arcem Babylo*

nia

Li.4. c.32.
Æn.li.3.5.
Suet. Tib. c.40. Caio cap.57. de gram. Orbilio.
Borg. orig. Flor. Rub. hiſt. Rau. li.1.
Ado mart. 14. Ian.
Cyp. ep.55. et de lapſis.
Deſcript. Conſt. reg. 8. & Gyllius Topog. li.3. c.7.
Sidon. de Laud. Narb.
Mart. R. 29. Nou. et ibi Baron.
Vita S. Tyrſi apud Sur. 8.7. Pith. Aduerſ. li.2. ca.18.
Tert. de corona. Vrſ. in notis ad 7. frag. inſcript. fratr. arual.
Arnob. li.4
Conc. Elib. Can.59.

niæ tamquam per Synonymiam, Capitolium explicare. Quæ eo à me collecta ſunt, ne ad Capitolij nomen, in ſplendidiſſima Ratiæ prouinciæ colonia, Auguſtâ Vindelicorum, hęſitemus. Qua parte urbis ſteterit, ægre quiſquam definiet. Mihi quidem nihil huius liquet. Ceterum ad Romanum exemplum, ubique Iouem Iunonem Mineruam in Capitolijs conſueuiſſe coli, opinari licet. De Minerua planum fecit Arnobius. De reliquis par perſuadet ratio.

33 VEL AD TEMPLVM ABIISSE] *In Capitolio ſanè templum: Sed templa etiam extra Capitolium. Mercurij, Siluani, aliorum, inſcriptiones hactenus Auguſtæ extant. Senſus eſt itaque, Vel ad Capitolium, uel ad aliquod aliud templum abijſſe.*

34 OMNI HORA SIGNABANT FRONTES SVAS SIGNO CRVCIS] *De ſigno crucis multa ex Chriſtiana antiquitate in unum collegere, cum alij, tum Alanus Capus, quæ hîc repetere ſuperſedeo. Sed addo D. Martialis locum, quo doceam eius uſum ab Apoſtolicis temporibus originem ducere,* Crucem domini, in quem crediditis, Deum verum, & Dei filium, ſemper in mente, in ore, in ſigno tenete. Crux enim domini armatura ueſtra inuicta contra Satanam, galea cuſtodiens caput, lorica protegens pectus, clypeus tela maligni repellens, gladius iniquitatem, & angelicas inſidias peruerſæ poteſtatis ſibi propinquare nullo modo ſinens. *Crucem in primis Iulianus Imp. Chriſtianis obiecit,* Crucis ſignum adoratis, imagines illius in fronte, & ante domos pingentes. *A quibus nobis hæc ipſa nunc obijciantur, nemini obſcurum eſt. B. Hippolytus epiſcopus, & martyr, cum ſe Antichriſti peculiaria facinora prædicturum promiſiſſet, Verba illa Apocalypſis,* Faciet omnes puſillos, & magnos, & diuites & pauperes, & liberos & ſeruos, habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus ſuis: *Hac interpretatione imitatus eſt,* Dabit characterem in dextra manu & fronte, ne quis dextra ſua pretioſam illam crucem pingat in fronte.

Alan. dial. 4. c. 6.
Mart. ad Burdig. c. 8
Apud Cyril. lib. 6. cōtra Iul.
Hippol. de cōſum. mūdi. Apoc. cap. 13.

35 AD ME MERETRICEM HABERENT INTRARE SI CHRISTIANI ESSENT.] *Antea dixi uitæ Chriſtianæ innocētiam, apud gentiles inimicos illuſtrem fuiſſe. Proinde hoſpitium meretricis ſatis ab opinione Chriſtianitatis*

nitatis

nitatis vindicare uidebatur: Cum Chriſtiani obtutum quoque ab huiuſmodi domibus reuocarent. Tertullianus, quem toties laudo, inter commoda carceris numerat, Non in loca libidinum publicatum oculi tui impingunt. *Et alibi, cum iuſſiſſet lectorem (ut argumento, quod præ manibus erat ſeruiret) meretricium cultum inſpicere, mox ſe caſtigans ait,* Etſi præſtat oculos abducere ab eiuſmodi propudijs occiſæ in publico caſtitatis. *Ad martyras.* *De Pallio.*

36 ABIIT AFRA AD MATREM SVAM] *Maiores noſtri credidere Afram haud procul à templo, quod nunc illi & D. Vdalrico ſacrum eſt, habitaſſe: Matris domum in eccleſiam S. Martini poſtmodum abijſſe.*

37 HILARIAM] *Diuerſa ab hac eſt, Hilaria, quæ cum Claudio marito* III. *Non. Decembr. colitur. Diuerſa quoque quæ Prid. Cal. Ian. Vtraque Romæ paſſa. An noſtra veneri hoc nomine gratificari voluerit, aliquando dubito. Certè quæ* VIII. *Cal. April. Hilaria feſta Deûm matri agebantur, ad Venerem etiam reſpiciebant. Macrobius enim ubi de Atti & Adoni, qui annuè Veneris nomine plangebantur, ſic ait,* ſimulatione luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Cal. Aprilis, quem diem Hilaria appellant. *Adi martyrol.* *Satur. lib. 1. cap. 21.*

38 EXPANDENS MANVS SVAS AD DEVM SVVM] *Vt manus orando leuemus atque expandamus, naturæ inſtinctu facere videmur. Ita Dauid,* Expandi manus meas ad te. *Atque innumera ſunt huius moris exempla. In Chriſtianis accedit crucis myſterium. Quod minuit Tertullianus,* Nos vero non attollimus tantum, ſed etiam expandimus, & dominica paſſione, modulantes & orantes, confitemur Chriſtum. *Pſ. 142.* *De orat.*

39 CIRCA VERO PVLLORVM CANTVM] *Omnibus animalibus pullorum nomen conuenit, ſed auium generi præcipuè. Gallicinium itaque denotat. Antiquitus, inquit Cenſorinus, tum noctem in quatuor vigilias diuidebant, tum etiam plura noctis tempora proprijs diſcernebant nominibus. Puta, poſt crepuſculum, ſequitur tempus, quod dicebant luminibus accenſis, ſiue antiquius prima face: Deinde concubium, cum itum eſt cubitum: Exinde intempeſta, id eſt multa nox: Tum ad mediam noctem; Media nox: De media nocte: ſequitur gallicinium, cum* *De die nat. c. 10.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

galli canere incipiunt: Deinde conticinium, cum conticuere. Tunc ante lucem: Et ſic diluculum. Paulo igitur poſt mediam noctem lumen candelæ extinctum. Atque hæc omnis narratio, conſulto in hunc locum à ſcriptore hiſtoriæ dilata eſt. Nam ſi eam antea, illis verbis ſubiecißet, epiſcopus totam noctem orando, & pſallendo pertranſijt, ſimul habens Afram cum ſuis puellis conſortem, *ubi rei geſtæ ſeries illam uidetur requirere, hîc omnino repetenda fuiſſet.*

40 OSTENDETVR LVX, QVAE EXTINGVI NON POTEST] *Lux quæ ad preces epiſcopi mox de cælo venit, ad auroram tantum, nec vltra luxit. Verum diaconus aliam præterea veram lucem, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & quæ hac oculis perſpicua luce ſignificatur, intelligebat. Eadem fere ratione Chriſtus de aqua diſputans, mulierem Samaritanam ad veri cognitionem pertraxit.* (Ioan. 4.)

41 VENI LVX MEA DE COELO; OSTENDE FACIEM TVAM, ET SALVI ERIMVS] *Reſpexit ad ea, quæ in pſalmis leguntur*, Emitte lucem tuam & ueritatem tuam, *Item*, Oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. *Vel quid aliud ſimile, etiamſi totidem uerbis non reddiderit.* (Pſ. 42. Pſ. 79. ver.)

42 VENIT FVLGOR DE COELO] *Cum ea, quæ fides Chriſtiana proponit, omnem humanę rationis captum excedant, & tamen adipiſcendę æternę felicitati omnino credenda ſint: Ideo noluit Deus homines ad credendum cogere, niſi per miracula prius credibilia reddidiſſet. Chriſti verba ſunt*, Si opera non feciſſem in eis, quę alius nemo fecit, peccatum non haberent. *Quæ cauſſa eſt cur primitiua eccleſia miraculorum dono tam largiter fuerit dotata. Hinc ait Ioan. Chryſoſtomus, tunc utile fuiſſe, ut ſigna fierent, nunc uero minimè, Quin Auguſtinus*, Neceſſariā fuiſſe priuſquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. *Ceterum cogita quam apte opera Dei cohęreant. Conſolatus eſt Narciſſus Afram ſimilitudine ſplendoris ſolaris: Dein promiſit, ſi lumen fidei ſuſciperet, eam perpetua claritate gauiſuram: Iam nunc oſtendit lucem in medijs tenebris, præter naturæ vires emicantem: Poſtremo internam illuminationem perficit, cui exterior iſta arrhæ loco fuit. Et in plurimis ſanctorum uitis licet hoc miraculi genus obſeruare, quamquam non ſemper eodem modo contigerit. In S. Sebaſtiano* (Ioan. 15. Chryſ. ep. 1. ad Cor. c. 2. hom. 6. Aug. de ciu. Dei li. 22. cap. 8.)

no ſimile quid Zoe matrona uiderat, & turpe putauit tam eui- *Ex eius a-*
denti aſſertioni fidem non adiungere. *ctis.*

DVM ORATIONEM FINISSET ETC. DI- 43
CERE, AMEN] *D. Paulus ad Corinthios* Ceterum ſi bene *Ep.1.c.14.*
dixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idiotæ, quomodo di-
cet AMEN ſupra tuam benedictionem? quoniam quid
dicas neſcit. *Chryſoſtomus idiotam promiſcuam plebem, uel lai* *Chryſ. ho-*
cum explicat. Et ſignificat poſt ſecula ſeculorum, qui finis pre- *mi.35.*
cum ſit, Amen ſubijci ſolere. Iuſtinus, Præpoſitus quantum *Apol.2.*
poteſt preces offert, & gratiarum actiones, plebs uero. A-
men accinit. *Quæ tamen hæreticis nihil patrocinari ad aſſer-
tionem, uulgaris linguæ, in diuinis officijs, & publici precibus,
diſcere potes ex Ledeſma, Hoſio, & Bellarmino, qui hoc argu-
mentum explicant. Verbum ipſum* AMEN *Hebraicum eſt, de
quo Hieronymus ad Marcellam*, Amen uero Aquila πεπιστω-
μένως exprimit, quod nos Fideliter poſſumus dicere, du-
ctum aduerbium ex nomine fidei. Amen Septuaginta γέ-
νοιτο, id eſt Fiat.

DOMINE ETC. SVM ENIM MVLIER PEC- 44
CATRIX] *Ita Petrus*, Procidit ad genua Ieſu, dicens: *Luc.5.*
Exi à me domine, quia homo peccator ſum. Stupor enim
circumdederat eum. *Vt verò Ieſus reſpondit*, Noli timere,
Sic Narciſſus, Quo me Deus meus iuſſit ingredi, introi-
ui. *Nam hæc uerba penitius conſiderata, omnem timorem ab-
ſtergere apta ſunt; Cum vtique Deus temerè ingredi non iuſſerit.
Porro ad illud Petri Ambroſius*, Dic & tu, Exi à me domine, *In Luc. lib.*
quia homo peccator ſum: Vt reſpondeat tibi dominus, *4.c.5.*
Noli timere. Indulgenti domino peccatum fatere &c. *Eſt
etiam animaduertendum, quod hîc Afra narrat, ſe ad pedes Nar
ciſſi proiectam, hæc uerba protuliſſe, nihil pertinere ad prius il-
lud*, procidit ante pedes eius, dicens: Domine indigna
ſum ualde &c. *Id enim veſperi, ut primum intellexit Narciſ-
ſum Chriſtianorum epiſcopum eſſe, hoc uerò mane contigit, cum
nouo miraculo iterum conſternata eſſet.*

FASCES LINI HABEO, SVB QVIBVS AB- 45
SCONDI EOS] *Vti Afra legatos ueri Ieſu, ita Rahab me* *Ioſ.c.2.*
*retrix Hierichuntis, olim exploratores Ioſue ſub lino abſcondit.
Facile vtrimque plura conferes.*

46 MATER EIVS GAVDIO REPLETA DIXIT ETC.] *Cum Deus Afræ domum ſemel benignis oculis aſpexiſſet, matrem Hilariam exortem diuinę gratiæ relinquere* Deut.32. Ioſ.c.6. *noluit, nam* Dei perfecta ſunt opera. *Et probè iterum accommodari poteſt,* Rahab meretrix uiuat, cum uniuerſis, qui cum ea in domo ſunt; abſcondit enim nuntios, quos direximus. *Obiter non eſt tranſmittendum, Hilariam, quamquam Idolorum vanitati adhuc deditam, tamen prœſtationem uoti ab vno Deo petere. Quod cum Tertullianus in alijs ethnicis obſeruaſſet.* teſtimonium animę naturaliter Chriſtianæ *eſſe exiſtimauit. Lactantius idem argumentum multis proſequitur.*

47 PER TRES HORAS TENERET PLANTAS EIVS] Apol.& de teſtim. An. Lact. diuin.inſt. li. 2.c.1. *Quam anxiè, & quam ardenter Hilaria animæ ſalutem concupierit, hinc cognoſcimus. Quæ enim ſequuntur ab ea prolata uerba, pium animi affectum proculdubio ſignificant: Verum igneum illud deſiderium, nulla vnquam lingua tam expreſſè eloquetur, quam per tres horas iacens corpus ad pedes epiſcopi. Merito reſponſum tulit,* Beata eſt fides tua. *Afferamus exemplum Pelagiæ pœnitentis ſub Imp. Theodoſio iuniore. Cuius hiſtoriam à Iacobo diacono Heliopoleos, qui conuerſioni interfuit, grauiter conſcriptam habemus. Et quoniam pleraque eorum explicat, quæ per triborium inter Hilariam, & Narciſſum diſputata, hîc breuitatis gratia omiſſa uideri poſſunt, Ideo non grauabor plura ex illa uerba deſcribere.* Venit illa (*Pelagia nimirum*) vbi ſedebant epiſcopi, ſeſeque in pauimentum prono uultu proſternens, apprehendit pedes beati Nonni, aitque ad eum: Rogo te, mi domine, imitare magiſtrum tuum, Dominum Ieſum Chriſtum, & impertire mihi humanitatem, meque Chriſtianam effice. Ego enim ſum pelagus flagitiorum, & quædam iniquitatis abyſſus. Peto autem ſanctum mihi conferri baptiſma. Cumque uix ei perſuaſiſſet epiſcopus, vt a pedibus ſurgeret, ſic illi locutus eſt: Sacri epiſcoporum canones uetant baptizari meretricem, niſi fideiuſſores adhibeat, qui fidem dent eam non redituram ad anteactę uitæ turpitudinem. Hac epiſcopi ſententia audita, rurſus in pauimentum ſe abijcit, comprehenſoſque ſancti uiri pedes rigat lacrymis, & capillis ſuis detergit, dicitque illi: Tu itaque rationem reddes iuſto iudici Deo

pro

pro anima mea, & tibi imputabo omnia ſcelera, & flagitia mea, ſi diſtuleris mihi impuræ, & turpiſſimæ, ſalutaris lauacri beneficium impertire. Non ſit tibi portio apud Deum inter ſanctos eius, niſi me feceris alienam à maleficijs, & peccatis meis. Negaſſe Deum, & idola coluiſſe cenſearis, niſi me hodie in Chriſti ſponſam renaſci feceris, & obtuleris Deo puram, & immaculatam. *Epiſcopi, qui in Nonni conſeſſu erant, pronunciauere.* Nunquam ſe talem uidiſſe fidem, tantumque obtinendæ ſalutis deſiderium. *Itaque Pelagia poſt confeſſionem, & exorciſmum, baptizata eſt. Ad ſpatium trium horarum, quibus Afra, Narciſſi pedibus prouoluta iacuit, quod ſpectat, prodit Hieronymus, Antonium ante ſpeluncam Pauli eremitæ, ſex & amplius horas aditum precantem iacuiſſe.* *In uita Pauli.*

48. ANTEQVAM DISCERES ETC.] *Similis eſt apud Tertullianum locus,* Laudo fidem, quæ ante credidit obſeruandum eſſe quam didicit. *De Cor. mil.*

49 HODIERNA DIE SIMVL INCIPITE IEIVNARE ETC.] *Ex antiqua eccleſiæ diſciplina. Tertulliani uerba ſunt,* Ingreſſuros baptiſmum orationibus crebris, ieiunijs, & geniculationibus, & peruigilijs orare oportet, & cum confeſſione omnium retro delictorum. *Noſtra compara, inuenies Confeſſionem: Orationes, quibus geniculationes cõprehenſæ; Vigilias: & ieiunia. Præterea, Catechiſmum,* Audite ſermonem ueritatis: *& exorciſmum, cum ſe dæmon paulo poſt excluſum fateatur. Quæ baptizaturi partes ſunt; nam Tertullianus de baptizandis tantum agit.* *De bapt.*

50 DICIMVS QVID COLIMVS ET ITA DEMVM DOCE NOS ETC.] *Narciſſus ſciuit proculdubio has mulieres gentiles eſſe; ſed cũ Deorũ cultus uarius eſſet, & multiplex, multũ intererat cognoſcere, quã rationem iſtæ ſequerẽtur, Vt intellecta vi ueneni, antidota maximè neceſſaria adhiberẽtur.*

PARENTES MEI GENERE CYPRII FVERVNT, ET INDE VENERVNT] *Paucis uerbis, quibus Hilaria non ſe ipſam, ſed parentes ſuos ex Cypro ueniſſe aſſerit, illa pæne omnia conuelluntur, quæ incerto rumore, prologo a nobis omiſſo ſunt prodita. Quamquam eorum uanitas etiam aliunde certis rationibus demonſtrari poteſt. Nam Afram Reginam, patre Cypri Rege, matre item Reginâ natam eſſe, ut cetero-* 51

quin

quin nihil obſtet, temporum ratio minimè patitur. Cum conſtet, Cyprum à M. Catone, lege P. Clodij, in prouinciam redactam eſſe: Vltimum Regem Ptolemæum, fratrem Ptolomæi Auletis Alexãdrini Regis, hauſto ueneno ſibi mortem conſciuiſſe: Idque ante annum urbis ſeptingenteſimum, multo prius quam Chriſtus ex virgine naſceretur, contigiße. Cui rei frequentiſſimi teſtes Cicero, Liuij epitome, Plutarchus, Velleius, Appianus, Dio, Strabo, Valerius, Florus, Rufus, Ammianus, Lucanus. Singulorum locis immorari nihil eſt neceſſe, Cum uix ſit Romanas hiſtorias attingere, quin in ea incurramus. Poſthæc M. Antonius inſulam quidẽ Cleopatræ donauit, ſed eius acta ſtatim à morte reſciſſa ſunt,

Plut. M. Ant.

quod tradit Plutarchus; Neq; deinde ullus in Cypro Rex, quam diu Romanum imperium ſtetit. Nam prouincia uniuerſam inſulam complectebatur, Ne quis Britanniam in exemplum trahat, quæ poſt conſtitutam prouinciã aliquos adhuc Reges habuit. Quod de Rege Atticæ inſulæ, & de pugna cum Cyprio ſubiungitur, multo eſt nugacius. Sed uideor intelligere, quid auctores fabulæ ſequuti ſint. Conſtabat illis ex hiſtoria, Hilariam, & Afram Cyprias origine fuiſſe, Imaginem utriuſque ex antiqua traditione coronatam aſpiciebant, Quod ergo proximum, Matrem vxorem Regis, filiam Rege natam exiſtimauere: Et ut aliqua exilij cauſſa appareret, reliqua illa de patre pugna uicto, & cæſo, quæque conſequentia uidebantur, aſſinxere. Nam qui omnium rerum, quæ in antiquis hiſtorijs leguntur, caußas reddere conſtitutum habent, ineptias aliquando pæne aniles ſequantur neceſſe eſt.

Quamquam de coronis multæ cauſſæ, præter unam, quam commenti ſunt, & quam varijs parergis exornarunt, afferri poterant. Quanto probabilius eccleſiæ antiquam conſuetudinem appellaſſent, quæ martyrium Coronam nominare ſolita; Certa nimirum iuſtum iudicem, pro paſſionibus huius ſeculi immarceſcibilem coronam ſuis retribuere. Hinc factum, ut ſancti omnes radijs inſignirentur. Quid ſi regiam cognationem prætexißent? Nihil vetat mortuo Ptolemæo, pleroſque, qui eum ſanguine attingerent ſuperuixiſſe; Inter eos qui iſtarum mulierum maiores ponat, temerè fortaſſis pronunciet; mendacij tamen non conuincatur. Propius etiam ad ueri ſpeciem, Hilariam ex Cinaræ poſteris deduxiſſent. Vt coronæ inſigni regiam originem teſtatam facere uoluiſſe crederetur. Certè Tacitus Cinaræ familiam ſua ætate ſuperfuiße,

Inde Prudentij periſteph.

Hiſt. lib. 2.

perſuiſſe, & procurationem ſacrorum Veneris in Cypro habuiſſe oſtendit. Neque eſt cur opinemur à Tacitò ad Diocletianum intercidiſſe. Quin & de ſacris initijs cogitare poterant. Nam Veneris myſt. rijs haſce mulieres initiatas mox intelligemus. Initiati autem quandoque auro coronabantur. Decretum Athenienſium inter epiſtolas Hippocratis, Viſum eſt populo ipſum publicè magnis myſterijs initiare; quemadmodum Herculem F. Iouis, & coronare ipſum corona aurea mille aureorum.

Sed quidquid huius ſit, illud non dubijs coniecturis perſpicuum eſt, Hilariam & Afram Veneris Cypriæ ſacerdotes fuiſſe. Nam peregrino ritu Venerem ab ijs cultam ſignificant Hilariæ uerba, cum ait, parentes ex Cypro cum ſacris Veneris ueniſſe. Peculiaribus ergo ſacerdotibus opus erat. Ex quin ipſæmet fuerint, nihil attinet dubitare, Hilaria de filia diſertè explicat, Ego denique filiam meam ſacris Veneris conſecraui, quaſi Deæ veneri ſeruituram. *Alioquin etiam veneris ſacerdotes fæminas obſeruare licet. Apud Plautum anum, quæ Ampeliſcam & Paleſtram ſuſcipit; Nummiam Variam in antiqua inſcriptione, quam Fulu. Vrſinus emiſit, & alias alibi. Sacerdotes autem coronari conſueſſe quam multi teſtes; Tertullianus*, Ipſę denique fores, ipſæ hoſtiæ, & aræ, ipſi miniſtri, & ſacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum ſacerdotalium coronas apud Claudium. *De Veneris ſacerdote eſt exemplum apud D. Hieronymum. Cum S. Hilarion perueniſſet*. Eluſam, eo fortè die, quo anniuerſaria ſolennitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregauerat, *Virum ſanctum* non prius abire paſſi ſunt, quam futuræ eccleſię lineam mitteret, & ſacerdos eorum, ut erat coronatus, Chriſti ſigno denotaretur. *Sed hæ coronæ fere ex floribus, ideo inquit Tertullianus Cl. Saturninum libro de coronis* nullam gratiam floris, nullam lętitiam frondis, nullam ceſpitem aut palmitem, non alicui capiti *conſecraſſe. Et pleraque huius generis hauries ex Clemente Alexandrino, & Athenæi Deipnoſophiſtis. Illud interim me idem Tertullianus monet, ſacerdotibus in prouincijs aureas coronas fuiſſe. Loquitur ut de re uulgo nota*, Purpura illa & aurum, ceruicis ornamentum, eodem more apud Aegyptios & Babylonios

Plau. Rud.

Vrſ. in leg. & S. Conſ. ant. n. 26.

De Cor. mil.

In vita Hilar.

Clem. pæd. lib. 2. ca. 8.

Ath. li. 15

De Idol.

inſi-

inſignia erant dignitatis, quo more nunc prætextæ, uel trabeæ uel palmatæ, Et coronæ aureæ ſacerdotum prouin-
Hiſt.li.29. cialium. *Meminit Ammianus Marcellinus coronæ ſacerdotalis, quam ſub Valente Imp. Firmus Maurus Romanis reſtituit, cum militaribus ſignis, & cęteris, quę capto Icoſio oppido interceperat. Eam auream potius quam floridam fuiße, reſtitutio ſatis arguit. Atque hanc ego potiſſimam, & veriſſimam cauſſam cenſeo cur imagines auro coronatæ. Vt tamen ſi quis probabilius diſſerat, non inuitus ſim auſcultaturus. Scire etiam refert, Inſignia crucibus, & leonibus diſtincta, quæ imagini S. Afræ appingi ſolent, nihil ad eius familiam, nihil item ad æuum, quo illa vixit pertinere: ſunt enim inſignia Luſinianorum, qui poſt exciſum Francicum in Palæſtina imperium, in Cypro rerum potiti ſunt, atque Ieruſalem & Cypri Reges dici uoluere. Id tantum ſignificant, Afram ex Cyprio Regno originem ducere. Quæ indicanda non exiſtimaſſem, niſi animaduerterem hac quoque in re nonnullos, omnis antiquitatis imperitia deceptos, errare.*

52 INDE VENERVNT CVM SACRIS VENERIS] *Venus* Aeneadum genitrix, *ut poetis appellatur, inter præcipuos Deos Romæ, & per omnem Romanum orbem ſem-*
Cap. lib. 1. *per eſt habita, Conſentibus annumerat Mart. Capella, Selectis*
Aug. de ci. lib 7. ca. 2 *Auguſtinus. Neque ferri poteſt, Hilariæ parentes ſacra Veneris in uniuerſum ex Cypro primum attuliſſe: Verum cum Veneri diuerſis locis alijs atque alijs inſtitutis ſacra fierent, Cyprium cultum tunc primum Auguſtam appuliße, intelligendum eſt. Quo is ritu conſtaret, mox aperietur. Huc fortaſſe pertinet, cogno-*
Hiſt. lib. 2. *ſcere ex Tacito, qua figura Veneris* εἰδωλον *Paphi in Cypro extiterit.* Simulachrum Deæ non effigie humana. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metę modo exurgens. Et ratio in obſcuro. *Quæ uerba, cum conum, Auguſtæ ſymbolum, tam aptè deſcribant, ut iam expreſſius non poſſint, fateor me commouiſſe aliquando, ut cogitarem an ea antiquitus ſymboli occaſio. Nam permultas urbes ſymbolis ſuis, religionem alicuius numinis expreſſiſſe, diſcimus ex nummis. Et erant alia quoque, quę coniecturam commendarent. Sed certis de cauſſis, illam omnino abdicaui; Indicatam tamen uolui.*

53 VENVS COLI NON POTEST NISI AB HIS FOEMINIS, QVAE FVERINT FORNICATAE]

De

De multipici Venere mythologi adeundi. Nos conſuctudinem, cuius hic ſit mentio tantum explicabimus.

Fuere qui Venerem caſtitate colerent. Narrat enim Pauſanias de Veneris templo apud Sicyonios, in quod ſolæ ingrediebantur æditua mulier, cui uiri conſuetudine interdictum, & uirgo, quæ annuo fungebatur ſacerdotio. Et Auguſtinus irridet gentilium uanitatem, qui Veſtam, cui uirgines ſeruiant, dicant Venerem eſſe. Verum qui contra Venerem meretricatu colerent, multo plures extitere, quam qui pudicitia. Strabo de Anaitide, quo nomine Armenis Venus, Illuſtrisſimi eius nationis filias ſuas Virgines ei dedicant, Ac lex eſt, ut longo tempore apud Deam conſtupratæ, deinde nuptum dentur: nemine talis mulieris coniugium dedignante. Tale quippiam etiam Herodotus de Lydijs mulieribus ſcribit. *Extat locus in primo Herodoti. De Phœniſſis auctores habemus Auguſtinum, Athanaſium, & Val. Maximum. De Babylonijs rurſus Herodotum, & Strabonem. Item Herodotum de Naſamonibus, & Adyrmachidis. Nam vbicumque hi ritus, ad Venerem pertinebant. De Augilis Melam & Solinum. De Locrenſibus & Epizephyrijs Athenæum. Qui præterea prodit, Veneris meretriciæ delubrum Abydi fuiſſe: Meretrices in Samo & Epheſi Veneri templa ædificaſſe: Corinthias meretrices ſalutem Greciæ à Venere exoraſſe: & Corinthiorum plebem uouere ſolitam, ſi quod precibus flagitaret impetraſſet, Deæ certas ſe meretrices adducturam. Inde eſt, quod Strabo lib. 8. ſcribit,* fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam CIↃ habuerit ſacrorum famulas meretrices, quas Deę uiri, mulieresque dedicarunt. *Innumera ſunt, quæ apud poetas græcos & latinos in hanc ſententiam habentur. Pileterus apud Athenæum, docet Venerem nullo nomine frequentius quam meretricio coli ſolitam. Verſus ita reddidit interpres,*

Pauſ. Corinth.

Lib. 11.

Aug. de ciu. lib. 4. c. 10. Ath. contra Idola. Val. li. 2. c. 7. Herod. lib. 1. 4. Strabo lib. 16. Mela. lib. 1. Solin. c. 35. Athen. lib. 12. 13.

——— Vbique Veneri
Amicæ templum dicatum uidemus,
At Maritæ nuſquam in tota Græcia.

Quæ etſi rectæ rationi adeo refragentur, ut uix credibile uideatur cuiquam unquam tam craſſas tenebras ab humani generis hoſte potuiſſe obijci, tamen in ethnicis hominibus minus mirum eſt,

Salu. de prou. li. 5. Ath. contra Idol.

Quia has idolorum ſuorum delitias eſſe credebant, *ait Salуianus: & Athanaſius*, Cum uiderent ſuos Deos iſtiuſmodi rebus oblectari, ſtatim eos iiſdem delictis ęmulati ſunt. Egregium facinus arbitrati, ſi exempla eorum, quos ſummos cenſebant, imitarentur. Atque inde factum eſt, ut ſceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumque libidinum ſuccubuerint. Nam propemodum omnes ciuitates omnibus libidinibus ſcatent, ob immanitatem morum, quã in ſuis dijs conſpiciunt. *An non multo fędiora in hoc ipſo libidinum genere deſignarunt homines nomine tenus Chriſto dediti; Horrenda ſunt, quæ de Euchitarum ſacris Pſellus, & de Gnoſticorum colluuie Epiphanius ſcribit. Sed ad Venerem redeamus:*

Pſel. de energ. dæm. c. 5 Epiph. hær. 26.

Cyprij cum inſulam maximè fertilem, nulli præſtantiâ cedentem, eaque de cauſſa aliquando Macariam dictam, ut Plinius index eſt, colerent, luxui ad miraculum uſque dediti fuere. In primis omnem fidem ſuperant, quæ Athenæus de Regibus, de Reginis Valerius prodidit. Ea mollities cum in reliquum uulgus pro modulo fluxiſſet, meretriciæ religioni facillimè aditus patuit. Nam Lactantius, Athæneus, & Iuſtinus Trogi abbreuiator, indicant Venerem à Cyprijs mulieribus eadem ratione, qua à reliquis, quos enumerauimus populis cultam eſſe. Accedebat, quod Dea origine Cypria, illique tota inſula ſacra cenſebatur. Siue quod de Venere, quæ olim inter homines uixit, ita uerum ſit, ſiue quod Voluptatis Deæ uoluptaria inſula conuenire crederetur. In teſtimonium perſæpe Cypriæ nomine, uti etiam cognominibus Paphiæ, Idaliæ, Golgiæ (Cypri loca ſunt) appellabatur. Et Lactantius eam primam meretricium in Cypro inſtituiſſe ex ſacra hiſtoria ſcribit, Autor mulieribus in Cypro fuit, uti uulgo corpore quæſtum facerent. Quod idcirco imperauit, ne ſola præter alias mulieres impudica, & uirorum appetens uideretur. *Idem Athanaſius*, Ex Venere meretricatum didicerunt. *Neque alio reſpicit Hilaria inquiens ſe filiam diuinis Veneris imitationibus occupaſſe. Si tamen hęc ſcriptura probatur, nam ſi libri adiuuent, lubens legam* initiationibus.

Plin. lib. 5. cap. 31. Ath. lib. 6. Val. lib. 9. cap. 2.

Lact. de falſa rel. c. 17 Athe. li. 2. Iuſt. li. 18.

At quoniam certorum Deorum ſacra, quo ſanctiora crederentur, arcanis ritibus, myſteriorum nomine conſtabant: Atque initiandi ſolemnibus ceremonijs allegebantur: Viſum eſt ea quoque quæ circa Venerem impudicè fiebant, hoc uelo oculis uulgi ſubducere.

cere. Quod ex nullo gentilium tam diſtinctè, quam ex Chriſtianis ſcriptoribus haurimus. Hi ceteroquin tacenda propalare uoluere, quo infamium Deorum aſſeclis pudorem incuterent. Iulius Firmicus Maternus, is qui de myſterijs, & erroribus profanarum religionum ad Conſtantinum, & Conſtantem Augg. ſcripſit, ſic inquit, Audio, Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donaſſe, ei erat Venus nomen: initiaſſe etiam Cypriæ Veneri plurimos, & nouis conſecrationibus deputaſſe. Statuiſſe etiam quicumque initiari uellet; ſecreto Veneris ſibi tradito aſſe, manum mercedis nomine Deæ daret. Quod ſecretum quale ſit, omnes taciti intelligere debemus, Quia hoc ipſum propter turpitudinem manifeſtius explicare non poſſumus. Bene amator Cyniras meretricijs legibus ſeruit; conſecratę Veneri à ſacerdotibus ſuis ſtipem dari iusſit ut ſcorto. *Clemens Alexandrinus*, Apertè autem dico quę ſunt occulta, non erubeſcens dicere ea, quę non pudet uos adorare. Quę ergo ex ſpuma, & in Cypro eſt genita, Cinyrę amica, Venerem dico, quę φιλομμειδὴς dicitur, quòd exorta ſit ἐκ μηδέων, hoc eſt ex genitalibus, ex ſalacibus illis inquam genitalibus, quę Cœlo abſciſsa ſunt, quę poſt abſciſsionem fluctui uim attulerunt, tamquam libidinoſis ueſtris partibus dignus, fructus ſit Venus in ſacris myſticis. Marinę huius uoluptatis generationis indicium, ſalis pugillus, & phallus traditur, ijs qui in hac mœchandi arte ſunt initiati. Nummum autem ei offerunt ij qui initiantur, ut amicæ amatores. *Arnobius*, Nec non & Cyprię Veneris abſtruſa illa initia preteream us: quorum conditor indicatur Cinyras Rex fuiſſe: in quibus ſumentes ea, certas ſtipes inferunt ut meretrici, & referunt phallos propitij numinis ſigna donatos. *Gregorius Nazianzenus*, Nec meretricia Veneris myſteria, turpiter, ut ipſimet aſſerunt; & procreatæ, & cultæ: nec Phalli quidam, & Ithyphalli, tum forma, tum rebus ipſis fædi, atque obſcęni. *Ad quem locum Nicetas*, Ipſa turpiter progenita eſt, rurſusque turpiter honoratur per flagitioſos concubitus, atque execranda myſteria. *Hæc ergo myſteria Cypria fuere, quæ Hilariæ uerbis ſignificantur, quibusque Afra initiata inſeruiuit, hæc ſacra ex Cypro*

Cap. 5.

In protrep.

Lib. 5.

Orat. 39. in S. Lumina.

Auguſtam allata, ex quorum præſcripto. Venus coli non poteſt, niſi ab his fœminis, quæ fuerint fornicatæ.

Subiungam quid hæc commentanti in mentem uenit. Afra, Veneri ſe totam dicauerat, uti vidimus: Venerem græci Aphroditem appellarunt παρὰ τὸν ἀφρὸν, *quod ſpumam ſignificat: Hinc Afra nomen traxiſſe uideri poſſit: Aut ab* ἀφρις, *quod myrtus eſt, nam Veneri myrtus ſacra. Sed etymologia, quam antea attulimus, vt multo ſimplicior, ita mihi magis probatur.*

54 QVANTO PLVRES AMATORES HABERE POTVERIT ETC.] *Conſentaneum eſt illis quæ hactenus dicta. Nam ſi ſtupra Deæ accepta, profecto quo numeroſiora, eo gratiora interpretanda erant. Minutij Felicis uerba huc faciunt*, Alia ſacra coronat uniuira, alia multiuira, & magna religione conquiritur, quæ plura poſſit adulteria numerare, *In felices tenebræ?*

In octau.

Tantum religio potuit ſuadere malorum.

Siue verius ſuperſtitio, & impietas.

Ex Lucr. lib.1.

55 INGEMVIT, ET LACRYMAS FVDIT] *Ita conſueuere uiri ſancti, quibus Dei honor cordi eſt. De S. Ambroſio Paulinus*, Quotieſcumque illi aliquis ob percipiendam pænitentiam lapſus ſuos confeſſus eſſet, ita flebat, ut & illum flere compelleret.

In uita Ambr.

56 VBI ABVNDAVIT INIQVITAS, SVPERABVNDET ET GRATIA] *Pauli Apoſtoli uerba ſunt*, Vbi autem abundauit delictum, ſuperabundabit, & gratia. *Origenes gratiam ſuperabundare explicat, cum homo à præteritis peccatis non ſolum abſoluitur, uerum etiam à futuris communitur. Vtrumque his mulieribus plenè contigit.*

Ad Rom. 5. Or. Com. li. 5. c. 5.

57 APPARVIT AEGYPTIVS] *Vti conſpecta uirtus uiros ſui amores, ita vitium maximum odium in ſe concitaret. At cum eiuſmodi habitus oculis uſurpari nequeant, fit tamen Dei benignitate, ut ſpiritus, qui nos utrimque alliciunt, ea quandoque ſpecie appareant, quæ ſiue erga bonos amorem, & admirationem, ſiue erga malos odium, & contemptum commouere apta ſit. Neque id mihi exemplis, quæ creberrima ſunt, confirmandum exiſtimo. Certè, quæ dæmonis inexpiabilis ſuperbia, & impoſtura eſt, nullam ille aliam quam præſtantiſſimam formam indueret unquam, niſi Dei imperio cogeretur. Sed Deus, qui formauit*

dra-

draconem ad illudendum ei, exhibet ipſum nonnunquam, etiam corporeis hominum oculis, tam turpem, & fœdum, ut illi deſpicatui habeant, & ſummopere deteſtentur ſemel uiſum, qui incognitum ueneratione, & cultu proſequebantur. Quod hîc accidit, Aegyptij nomen ad atrum colorem, qui infauſtis ſpiritibus, uti beatis albus, proprius creditur, referendum eſt. Adde quod per Aegyptios peculiari figura dæmones in ſacris litteris exprimuntur. Gaudentius Brixianus epiſcopus, Eramus, & nos aliquando in Aegypto, neſcientes Deum, ac luminis, & ueritatis ignari; quos urgebant immundi ſpiritus, ueri Aegyptij, laterem facere, terrenis uidelicet inſeruire figmentis; At ubi conuerſi ad Deum ſumus, reclamantes ab operibus duris, uet berati ſunt Aegyptij multiplicibus plagis, & primitiua eorum percuſſa ſunt, Salus enim noſtra dæmonum pœna eſt.

Albi Deorum filij. Apud Platonem S. de Regno. Tract. 1. in Exod. 57

VVLNERIBVS ELEPHANTIAE TOTO CORPORE PLENVS] *Elephantiam Corn. Celſus ſic deſcribit,* Totum corpus afficitur, ita ut oſſa quoque uitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebroſque tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem conuertitur, Summa cutis inæquabiliter craſſa, tenuis, dura, mollisque, quaſi ſquamis quibuſdam exaſperatur, corpus emacreſcit, os, ſuræ, pedes intumeſcunt. Vbi uetus morbus eſt, digiti in manibus, pedibusque ſub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facile tot malis obrutū hominem conſummit. *Verbatim exſcripſi, quo fœdiſſimi morbi ſpeciem eleganter expreſſam, ob oculos ponerem. Eadem paucis complectitur Serenus Sammonicus,*

58 *Li. 3. c. 25.*

Eſt elephas morbus, triſti quoque nomine dirus
Non ſolum turpans infandis ora papillis,
Sed cita præcipitans funeſto fata ueneno.

Nonnulli medicorum eundem cum morbo gallico exiſtimauerunt. Quos erroris arguit Fracaſtorius, docens elephantiam conuenire cum ea, quæ Arabibus, & vulgo lepra eſt? Nam antiqui lepræ nomine diuerſum quid intellexerunt. Plinius Aegypto peculiare malum dicit. Lucretius aſſerit nullibi præterea gigni,

De morb. cont. li. 2. c. 13. Plin. libr. 26. cap. 1. Lucr. li. 6.

Eſt

Eſt elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypti in medio, neque prǫterea vſquam.

Sed fallit. Illud obſeruatu dignum, quod cum nullo fere morbo totum hominis corpus adeo miſerè afficiatur, meritò dæmon impudicitiæ ſuaſor hac ſpecie oſtenſus eſt, Ait enim D. Paulus, Fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcumque
Cor. 1 c.6. fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.

59 O SANCTE NARCISSE EPISCOPE, QVID TIBI] *Dæmon, qui mulieribus tot annos ſub Veneris perſona illuſerat, ſe aperit. Eiuſmodi exemplis uitæ ſanctorum ſcatent. Similia ſunt, quæ grauiſſimi auctores Athanaſius de Antonio, Sulpitius de Martino, Iacobus diaconus de Pelagia, de alijs alij prodidere. Quin ſanctum ſanctorum, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, eadem petulantia dæmones adoriri auſi,* Quid nobis,
Mat. 8. & tibi Ieſu Nazarene? Veniſti perdere nos? Scio quod ſis
Mar. 1. 5. Luc. 4. 8. ſanctus Dei. *Ceterum ne quis miretur à dæmone contra ſe ipſum teſtimonium dici, & propriam cauſſam prodi, Dum ſe caſtitatis hoſtem, inquinatorum corporum, & pollutarum animarum dominū profitetur: id non ſua uoluntate, ſed Dei nutū factum ſciat. Conſulens enim hominum ſaluti miſericors parens, hac ratione uaferrimum hoſtem hodie quoque aliquando detegit. Sed opinor frequētius in primitiua eccleſia. Vt nimirum homines ab Idolorum cultu reuocaret. Id quod rectius ex D. Cypriano, alloquente Demetrianum audiemus.* O ſi audire eos (*Deos tuos*) velles, & uidere, quando à nobis adiurantur, & torquentur ſpiritualibus flagris, & uerborum tormētis de obſeſſis corporibus eijciūtur, quando eiulantes, & gementes, uoce humana, & poteſtate diuina, flagella, & uerbera ſentientes, venturum iudicium cōfitentur. Veni, & cognoſce eſſe uera, quæ dicimus. Et quia ſic Deos colere te dicis, uel ipſis quos colis crede. Aut ſi uolueris, & tibi credere, de te ipſo loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obſedit, qui nunc mentem tuā ignorantiæ nocte cæcauit. *Non quod Demetrianus energumenus, ſed quod item ut Afra, per idololatricum cultum animâ tenus à dæmone poſſideretur.* Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas; timeri ab eis, quos tu adoras: videbis ſub manus no-

noſtras ſtare uinctos,& tremere captiuos,quos tu ſuſpicis, & ueneraris ut dominos. *At quid tandem hæc dæmonum confeſsio proderit?* Certè vel ſic confundi in iſtis erroribus tuis poteris,cum conſpexeris,& audieris Deos tuos quid ſint, ad interrogationes noſtras ſtatim prodere: & præſentibus licet uobis, preſtigias illas,& fallacias ſuas, non poſſe celare. *Ante Cyprianum Tertullianus in apologetico*, Edatur hic aliquis ſub tribunalibus ueſtris, quem dæmone agi cõſtet, Iuſſus à quolibet Chriſtiano loqui ſpiritus ille, tam ſe dæmonem confitebitur de uero, quam alibi Deum de falſo. *Auſim dicere, hoc in primis argumento plurimos ad Chriſtianiſmum animum appuliſſe. Diſertè enim Tertullianus,* Hæc deniq; teſtimonia Deorum ueſtrorum Chriſtianos facere conſueuerunt,quia plurimum illis credentes,Chriſto domino credimus.

CVM ANCILLIS MEIS ETC. IN MEA FAMILIA ETC.] *Mẽdacij pater, ſe pro patre familias in Hilariæ domo geſſit. Familiæ autẽ nõ una eſt apud Iuriſconſultos ſignificatio: Huc illa quadrat,* Iure proprio familiam dicimus plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate,aut natura,aut iure ſubiectæ. *Etſi hæ mulieres neque naturâ,neque iure, ſed dolo, & fraude in dæmonis poteſtatem conceſſerant.* 60 *Dig. de uerbo. ſign. l. 195.*

MEAE SVNT, ALIVS ESSE NON POSSVNT] *Veritati mendacium aſpergit. Verum erat ſuas fuiſſe,* Quia omnis qui facit peccatum,ſeruus eſt peccati: *Sed liberæ fieri, & cum Deo in gratiam redire poterant. At hic idem ille calumniator eſt, qui S. Martino obganniebat,* Non pertinere ad ueniam criminoſos, & ſemel lapſis, nullam à domino præſtari poſſe clementiam. 61 *Ioan. 8.* *Sulp. in uita S. Mart.*

NVNQVID EGO INTRO, VBI CASTITAS REGNAT ETC.] *Probata eſt theologorum ſententia, diſtincta dæmonum munia eſſe: Vt alius prouinciæ, alius certo homini, alius alicui uitio præſit. Quod loquendi etiam conſuetudine confirmant. Dicimus enim ſpiritum ſuperbiæ, ſpiritum luxuriæ, ſpiritum auaritiæ, & pleraque ad hunc modum. Hinc Origenes, quem ſequitur Cæſarius Arelatenſis, exiſtimauit quot uitijs homo deditus ſit, tot uitiorum præſidibus dæmonibus illum agitari. Idque Cæſarius per plura peccata oſtendit: Vnum ſubſcribam,* 62 *Vide mag. ſent. lib. 2. diſt. 6. Caſſian. Collat 7. c. 17. Orig. ſup. Ioſ. hom. 15. Cæſar. homi. 16.*

Nam

Nam quod, & ille qui fornicatur à diabolo poſſidetur, canonica nihilo minus ſcriptura teſtatur. Sicut enim dicit propheta, Spiritu fornicationis decepti eſtis. *Huius ordinis Aegyptium iſtum fuiſſe, tum effectus rerum, ad quas cultrices ſuas impulit, tum uerba, quæ de ſe ipſo protulit confirmant. Quod meretriciam domum tamquam propriam poſſeſſionem ſibi uendicat,*
De ſpect. *Tertullianum in memoriam reuocat,* Exemplum accidit, domino teſte, eius mulieris, quæ theatrum adijt, & inde cum dæmonio redijt: Itaque in exorciſmo, cum oneraretur immũdus ſpiritus, quod auſus eſſet fidelem adgredi: Conſtãter, & iuſtiſſimè (inquit) feci, in meo eam inueni.

63 IVBEO TIBI IMMVNDE SPIRITVS] *Chriſtus ſemel Apoſtolis, & per Apoſtolos ſucceſſoribus, dedit* uirtutem, & poteſtatem ſuper omnia dæmonia. *Quæ poteſtas hactenus in eccleſia uiguit, & in poſterum uigebit. Idcirco uiri ſancti non precario (quod impoſtorum eſt, de compacto agentium) ſed imperio, ad id quod placitum eſt adigunt dæmones. Eo recidit; quod theologi definiunt, nullam ab hominibus cum dæmone licitã communicationem haberi poſſe, niſi expellendo tantum, & compellendo uirtute diuina. Quod utrumque uno compulſionis nomine fortaſſis rectè enunciatur. Atque huius poteſtatis nullum eſt euidentius argumentum, quàm quod dæmon,* Chriſtiano mentiri non audens, *inquit Tertullianus in apologia, ea coactus profert, quæ alioquin quauis arte tegere nititur.* Quid iſto opere manifeſtius, quid hac probatione fidelius? *Exclamat Tertullianus. Illis, qui nullo unquam pacto auditum dæmonis verbis accommodandum exiſtimant, ſiue vera, ſiue falſa, ſiue ſponte ſiue coactè loquatur, reſpondet S. Ambroſius,* Non accipio à diabolo teſtimonium, ſed confeſſionem, Inuitus dixit diabolus & exactus, & tortus. Quod nequitia ſupprimit, extorquet iniuria.

Mat. 10. Mar. 3. Luc. 9.

Caiet. ſup. ſec. ſec. S. th. q. 90. arti. 1.

De SS. Geru. & Proth.

64 SCIS CHRISTVM IESVM DOMINVM NOSTRVM ETC.] *Epitome rerum a Chriſto Ieſu in extremo uitę actu, pro ſalute humani generis perpeſſarum. Quę cum gentilibus Dei maieſtate ualde indigna uiderẽtur, & Chriſtus crucifixus illis ſtultitia eſſet, ſapienter Narciſsus, ab infenſiſſimo hoſte, de ſacratiſſimę paſſionis fructu confeſſionem extorſit. Neq; dubitandũ, quin mulierum fides mirè hac auditione confirmata fuerit.*

PRIN-

PRINCEPS NOSTER] *Hoc etiam ex theologorum* 65
ſcitis planum fit, Sicut inter bonos angelos alij alijs præ- *Mag. ſent. diſt. 6.*
ſunt, ita & inter malos alij alijs prælati ſunt, & alii aliis
ſubiecti: quam diu durat mundus angeli angelis, dæmo-
nes dæmonibus, homines hominibus præſunt. Sed in futu-
ro omnis euacuabitur prælatio, vt docet Apoſtolus. *Ideo re* *Mat. 12.*
gni Sathanæ meminit dominus, Et principis dæmoniorum ſæpe *Mar. 3.* *Luc. 11.*
meminere ſacræ litteræ. *Ioan. 12.*

FVGIT A FACIE EIVS ETC.] *Prædixerat Chri-* 66
ſtus, Princeps huius mundi eijcietur foras. *Nam per Chriſti*
crucem, & mortem omnis dæmonis poteſtas fugata eſt. Nonnul-
la exemplaria verba, quæ mox ſequuntur interiecta habent.
Princeps noſter fugiens à facie eius, in templum Dei ſe mi-
ſit, & ideo velum templi ſciſſum eſt, quia virtutem perſe-
quentis ferre non potuit. *Quæ non ſatis uideo quomodo con-*
ſtent. Ego à fide exemplaris, quod cæteroquin ſequutus ſum, di-
ſcedere nolui.

TENTVS EST ET CATENATVS] *Dæmonis ui-* 67
res conſtrictæ fuere, Quomodo, aut ubi (*inquit Chryſoſto-* *In Mat. homi. 29.*
mus) nec hominis eſt poſſe exponere nec intelligere. *Quam-*
quam opinantur nonnulli Luciferum in inferno religatum eſſe, ex
illo tempore, quo tentauit Chriſtum in deſerto, vel in paſſione, &
victus fuit ab eo: neque ſoluendum ante tempora Antichriſti,
iuxta Apocalypſis illud, Cum conſummati fuerint mille an- *Apo. 20.*
ni, ſoluetur Sathanas de carcere ſuo.

SATHAN NOMEN EST EI, QVOD IN- 68
TERPRETATVR INITIVM MORTIS] *Sathanã* *Orig. ſup. Ieſ. homi.*
aduerſarium interpretatur Origenes, Theophylactus, Athanaſius, *15. i Mat.*
Cõtrariũ, idẽ Origenes, & Hieronymus. Rurſus Origenes Reſiſten- *homil. 1. & in lib.*
tem, uel Rebellem, aut etiam Contumacem. Irenæus Apoſtatam, *Theophyl.*
Anaſtaſius Nicænus Apoſtatã, id eſt qui defecit. Tertullianus Ho- *in Mat. c.*
ſtem. Eucherius Aduerſarium ſiue Trãſgreſſorẽ. Beda Tranſgreſſo- *16. Mar. c.*
rem vel Præuaricatorem, ſeu contrarium facturæ, aut Aduerſa- *8. Ath. in 2. ad Cor.*
rium pſalmationis. Moſes Bar-Cepha inquit, Sathanas qui- *Hier. quæſt.*
dem, & quia ipſus à Deo receſſit, & quia mortales à Deo *i gen. Iren.*
abducit. *Vbi interpres And. Maſius notat,* Verbum Sot Sy- *lib. 5. c. 21. Anaſt. quæ*
ris, & Chaldæis ſignificat recedere, deflectere: Vnde hic *ſtio. 61.*
deducit Sathanæ nomen, quod uerius ab Hebræo Sathan *Tert. con.*

H venit.

Marc. 3. Euch. quæſtio. noui teſtam. ca. 9. Beda de nomi. Hebr. Moſes de par. par. 1. c. 28. Iuſt. Coll. cum Tryphone. Sap. 2. In ep. ad Heb. c. 2. Ad Autol. lib. 3.

venit. *Iuſtinus martyr*, Sathan Iudæorum Syrorumque lingua deſertorem ſignificat: hæc autem uox Nas, quod interpretatur ſerpens, Hebræis idem quod Sathan ualet, ita ex utroque unum uocabulum componitur Sathanas. *Tot huius nominis interpretationes reperio; quæ omnes ad duplicem etymologiam referri poßunt. Qui uerò Sathanam initium mortis explicet, nullus eſt. Ergo non vim uerbi, ſed ipſius Sathanæ condicionem hac periphraſi deſcribi credendum.* Quia inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. *Cauſſam reddit Theophylactus;* Quia enim peccare faciebat homines, ex prima illa inobedientia, ipſe fuit qui mortem condidit. *Paulo aliter Theophilus,* Diabolus uidens non ſolum Adamum, & Euam uita frui uerum, & liberos procreare, quos cum non poſſet perimere, inuidia ſtimulatus, inſtigauit Cain, ut fratrem ſuum Abel, qui gratus, & acceptus erat domino, crudeliter enecaret. Hoc pacto diabolus principium, & origo fuit mortis. *Niſi malumus ſuſpicari explicationem,* Quod interpretatur initium mortis, *totam ex orâ irrepſiſſe.*

In ſec. ſec. q. 95. ar. 4.

69 EX ORE TVO CONDEMNARIS] *En cur diſputatio à ſancto viro inſtituta. Ad reuincendum ſcilicet inimicum propria confeſſione, & confirmandas in fide mulieres, quemadmodum diximus. Hoc eſt quod D. Thomas inquit, licere aliquid inquirere à dæmone ſponte occurrente, propter utilitatem aliorum, maximè quando diuina uirtute poteſt compelli ad uera dicenda.*

Paul. ſent. lib. 2. ti. 31. Dig. de condict. furt.

70 QVIA DOCET LEX ET IVBET ETC.] *Hactenus dæmon coactus uerum reſpondit interroganti epiſcopo. Nunc ad ingenium & calumnias redit. Furtum, quod eſt, dolo malo rei alienæ contrectatio (ut Iuriſconſulti definiunt) Narciſſo obijcit. Sed Narciſſus crimen in auctorem retorquet. Et ſe rem furto prius ablatam repetere oſtendit. Quam condictionem furtiuam appellant.*

Vide de effractore Briſſon. de uerb. ſigni. Chryſ. homi. 51. in Matt.

71 EFFRACTOR ET FVR] *Effractores ſunt, qui fores & parietes furandi cauſſa vi effringunt. Qua ratione diabolus fur dicatur, & quomodo domos noſtras perfodiat, pulchrè explicat Chryſoſtomus. Ipſe enim furatur ueſtimenta iuſtitiarum, aurum intellectus, diuinorum eloquiorum argentum, linteamina gratiarum, ceteraſq; ſpirituales diuitias, dormientibus nobis.*

AB INITIO DAMNATE] Verè, nam ille homici- 72
da erat ab initio,& in ueritate non ſtetit: Cum ergo ab initio Ioan.8.
peccauerit, & pœna peccatum mox ſequuta ſit, utique ab initio
damnatus eſt. Initium uerò (ut Auguſtinus admonet) non ad De ciu.lib.
principium creationis, ſed ad principium peccati referendum eſt. 11.c.15.

INVETERATE] Ita bis in Apocalypſi, Serpens anti- 73
quus,qui uocatur diabolus, & Sathanas. Apo.12.20

ET ME ERGO CREATORI MEO RESTI- 74
TVE] Non hæc eo accipienda, quod dæmones reſtitutionem pe- Iſ.66.
tant aut ſperent, nam uermis eorum non morietur, & ignis Ex Vilel-
eorum non extinguetur, quod ipſi optimè norunt: Ideoque pro- mo Abb.in
ditum eſt, S.Bernardo dæmoniacam exorciſanti, & à dæmone quæ uita S.Ber
renti num in gloriam redire,& in priſtinum gradum reſtitui uellet, nar.
dæmonem effuſo cachinno reſpondiſſe, Hoc tardum eſt. Verum
hic calumniator epiſcopi verba, quibus ſe creatori creaturam
reſtituturum profeſſus fuerat,per irriſionem cauillatur.

TV IPSE EX ORE TVO ETC.] In priori dæmo- 75
nis confeſſione hominum nulla fit mentio, ſed verba ſic habent,
Non pro ſuis peccatis paſſus eſt, ſed pro alienis: Itaque
aut ibi uox hominum excidit,aut Narciſſus pro alienis ſtrictè,
& eo ſenſu, quem rei ueritas requirit,accipit.

IMPIETATIBVS] Grauiori uerbo dæmones,qui ſcientes 76
uolentes, quam homines,qui decepti deſciuerunt, notare uoluit.
Peccatum enim eſt quiduis in quaque re à recta ratione aberrat;
impietas non niſi in Deum,& in parentes, aut qui parentum loco.

FAC PIETATEM] Fit tandem ſupplex, Cyprianus, 77
Hi tamen adiurati per Deum verum à nobis, ſtatim cedũt, De Idol.
& fatentur, & de obſeſſis corporibus exire coguntur. Vi- uan.
deas illos noſtra voce, & oratione occultè flagellis cædi,
igni torreri, incremento pœnæ propagantis extendi,ciula-
re,gemere,deprecari: unde veniant, & quando diſcedant,
ipſis etiam,qui ſe colunt audientibus,confiteri: Et uel exi-
liunt ſtatim, uel euaneſcunt gradatim, prout fides patien-
tis adiuuat, aut gratia curantis aſpirat.

DA MIHI VEL VNAM ANIMAM IN PO- 78
TESTATEM] Animæ nomine corpus animatum, hoc eſt
animal, intelligo. Nam animam pro corpore etiam probati au-
ctores dixere. Exemplum habes ex Virgilio apud Nonium. Cur

dæmones ab energumenis depellendi, corpora tum hominum, tum animalium reliquorum ingredi expetant, uariæ cauſæ afferri poſſunt. Nobis in uniuerſum ſatis ſit incredibilem malitiam, & perpetuum nocendi deſiderium eius rei cauſam ſtatuere. Experimentum certè exorciſtæ quotidie capiunt. Apud Gregorium Magnum de virgine ſanctimoniali legimus, quæ dæmonem, obſidentē uillicum, his uerbis aggreſſa eſt, Exi ab eo miſer, exi ab eo miſer. Ad cuius uocem mox per os uexati diabolus reſpondit, dicens: Et ſi de iſto exeo, in quem intrabo? Caſu autem iuxta porcus paruulus paſcebatur, tunc ſanctimonialis fœmina præcepit dicens: Exi ab eo, & in hunc porcum ingredere. Qui ſtatim de homine exiuit, porcum quem iuſſus fuerat, inuaſit, occidit, & receſſit. *Et ne longius abeamus, ex euangelio exemplum ſuppetit,* Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.

Dial. lib 3 cap. 21.

Mat. 8. Mar. 5. Luc. 8.

79 INTERFICIAM EAM, ET LUCRABOR ANIMAM IPSIUS] *Interficiam animal, quod mihi dederis, & lucro deputabo animam, ſiue uitam, quam ei auferam. Anima enim uitam ſæpe ſignificat. Sic accipit D. Auguſtinus illud ex geneſi,* Non feriamus eum in anima: Hoc loco nomine animæ uitam corporis animati ſignificat, per efficientem id quod efficitur. Secundum hoc uideri poteſt etiam ad diabolum dictum eſſe de Iob, Animam eius ne tangas, id eſt, ne occidas eum. *Quod uerò exitium interminatur dæmon, pertinet ad peruerſitatem, quam antea indicauimus. Ita in euangelio,* exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abijt totus grex per præceps in mare: & mortui ſunt in aquis.

Locut. de gen. lib. 1.

80 DIC MIHI ANTE DEUM TUUM] *Ante Deum dicere, eſt Deum teſtem dictis adhibere, & tamquam Deo præſente loqui.*

81 ANIMAM INTRA CORPUS INCLUSAM, MANDUCANTIS ETC.] *Circumſcriptione multorum verborum animal exprimitur. Nam quod ait,* Animam intra corpus incluſam, *Ariſtoteles definit,* Animal corpus animatum eſt. *Quod ſubiungit,* Manducantis & bibentis, *certum eſt utique animal abſque nutrimento non ſubſiſtere.* Dormien-

De An. lib. 3. tex. 63.

mientis & iterum uigilantis, *Ariſtoteles etiam docet, omnia animalia ſomno communicare, quæcumque autem dormiant, vigilare quoque, cum ſomnus vigiliæ ſit quædam priuatio.* *De ſom. & vig. cap. 1.*

SI POTES NOBISCVM MANERE, MANE.] 82
Hæc non ideo ab epiſcopo dicta, quod liberam manendi electionem dæmoni relinquere, ſed quod imbecillitatem illi exprobrare, & mulieribus oſtendere voluerit. Sic Hilarion apud Hieronymum dæmoni reſpondit, Si Deus meus tibi concedit ut maneas mane. Sin autem ille te eijcit, quid mihi inuidiam facis, homini peccatori atque mendico. *In uita Hilar.*

SI NON EXPANDIS MANVS TVAS ETC.] 83
Audientium utilitati conſulitur, & intenſæ orationis efficacia demonſtratur, Quæ ieiunio coniuncta, uti Narciſſus coniunxit, mirum quam validè dæmones expugnet, ipſius domini noſtri Ieſu Chriſti teſtimonio, de lunatico aſſeuerantis. Hoc autem genus non eijcitur, niſi per orationem & ieiunium. *Vbi Chryſoſtomus Ieſum vniuerſum dæmonum genus, non lunaticorum ſolummodo intellexiſſe ait. At quod dæmon præter orationem, ſe manus expanſas epiſcopi non laturum oſtendit, in mentem reuocat Exodi verba*, Cumque leuaſſet Moyſes manus, uincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec. *Mat. 17. Chryſoſt. hom. 58.* *Ex. 17.*

IPSE AVTEM CVM FELICE DIACONO SVO NON REFECIT SE ETC.] 84
Aptè dixit Leo pontifex, Semper uirtuti cibus ieiunium fuit. *Et Cyprianus, ſiue quis alius de cardinalibus operibus Chriſti ad Cornelium Papam ſcripſit*, Quotquot uiros uirtutum uidimus, ſine ieiunio non legimus aſcendiſſe: nec aliquid magnum moliti ſunt, niſi prius abſtinentia præceſſiſſet. Quoties aliquid à Deo obtinere conati ſunt, ieiunijs incubuere, & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, cilicijs carni hærentibus, ſupplices beneficia poſtularunt. Nec defuit prouentus, vbi ad pedes Dei ſacrificium contriti cordis offerens, ſe proſtrauit humilitas: ſed prope fuit inuocantibus ſe Deus, & porrexit manum naufragis, & ſubuenit afflictis. *Atque Athanaſius ad euangelij verba quæ paulo ante produximus*, Quiſquis igitur ab immundo ſpiritu uexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, ieiunio inquam, *S. Leo Ser. 2. de ieiun. 10 menſ.* *De ieiun. & tent.* *De Virg.*

ſtatim

ſtatim ſpiritus malos afflictos abſcedere, uim ieiunij metuentes. Valde enim dæmones oblectantur crapula. *Paucis interiectis*, Ieiunium enim angelorum cibus eſt, & qui eo utitur ordinis angelici cenſendus eſt. *Sed nimius ſim ſi ieiunij laudes ex ſanctis patribus velim pertexere: Sunt enim creberrimi in hoc argumento.*

85 DA MIHI ANIMAM ETC.] *Commoda explicatione hæc accipe. Non putandum eſt dæmonem expectaſſe, ut illi epiſcopus hominem quempiam addiceret, cuius corpus occidere animam æternis tormentis cruciare poſſet. Non ita conſueuere uiri ſancti. Quamuis enim nonnunquam tradiderint homines Sathanæ in interitum carnis, id tamen factum eſt (ut Paulus de fornicatore Corinthio loquitur)* Vt ſpiritus ſaluus ſit in die

1. Cor. 5. domini noſtri Ieſu Chriſti. *Hic ergo ſenſus uidetur: Da mihi promiſſum animal, cuius corpus interficiam, & cui animam, ſiue ſpiritum (quod in idem recidit) auferam. Sin dæmonem humanam animam intellexiſſe omnino uolumus, non magnopere eius admiranda uidebitur impudentia, qui etiam Chriſto præcipitium, & quod tetrius eſt, adorationem ſui ſuadere auſus.*

86 ET TV IVRA MIHI ETC.] *Dæmones hodie quoque ad iuſiurandum in nomine Dei, ſolent ab exorciſtis adigi. Quod eſt uidere apud energumenos. Et extant ei rei præſcriptæ formulæ, Quibus item ut hic, pœna perfidis inferenda exprimitur.*

Adi praxim exorciſtarum Val. Polidori.

87 IVBEAT TE DEVS IRE IN ABYSSVM] *Quantopere dæmones infernum timeant, diſcimus ex euangelio*, Rogauerunt illum ne imperaret illis, ut in abyſſum irent. *Quamuis enim conſtat eorum pœnam ſtatim à damnatione initium ſumpſiſſe, damnationem autem peccatum mox ſequutam eſſe, uti diximus, id tamen non impedit, quin tormenta, quæ nunc ſuſtinent adhuc augeri poſſint. Nam locus pœnalis illis uel aer caliginoſus eſt, uel infernus. Hic ratione culpæ, ille ad exercitium hominum. Et cum hominum exercitium uſque ad diem iudicij ſit duraturum, eouſque nonnulli dæmonum hunc aerem incolent. Licet aliqui etiam nunc in inferno ſint, ad torquendum eos, quos in peccata induxere, ſecundum quod inter ſe habent deputata maledictionis officia, inquit S. Bonauentura. Sed in iudicio omnes addicentur inferno, idque erit pœnarum complementum. Interim mitius agi credendum eſt cum his, qui in aere uerſantur*, quantum

Luc. 8.

De loco ui de S. Th. par. 1. q. 64. art. 4.

tum ad accidentalia quædam ſupplicia. Vnde uidetur quod cupiant extra infernum conſiſtere, non ſolum ut hominibus noceant, ſed item ut per hoc eorum releuetur tormentum. *Eaque de cauſſa fere omnes exorciſmi comminatione inferni concluduntur. Nomen Abyſſi græcis aquam ſignificat immenſæ altitudinis. Siue ut Auguſtinus explicat*, Abyſſus eſt aquarum inæſtimabilis profunditas. *Quo ſenſu ſæpe in ſacris litteris vſurpatur*, Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. *Et alibi. Præterea adiectiuè ſignificat profundus, in immenſum patens. Vnde Auguſtinus alio loco*, Abyſſus eſt profunditas quædam impenetrabilis, incomprehenſibilis, *Et poſt pauca*, Quodam loco dictum eſt, Iudicia tua abyſſus multa, hoc uolens ſcriptura commendare, quia iudicia Dei non comprehenduntur. *Quoniam autem ut Iſaias loquitur*, Dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque ullo termino, *Rurſus*, Præparata eſt enim ab heri Tophet, à Rege præparata, profunda & dilatata, *Ideo Abyſſi nomine infernus deſignatur à S. Luca in euangelio, & ſæpius à Ioanne in Apocalypſi.*

Verba ex Dion. Carth. in ſer. ſent. d. 6. q. 3. — *Côtra Fauſtum. li. 22* — *Gen. 1.* — *In Pſ. 41.* — *Iſ. cap. 5.* — *Iſ. ca. 30.* — *Apoc. 9. bis. 17 bis. & 20.*

88 SI NON] *Oratio eſt abrupta. Subauditur, Si quod iuro non præſtitero: Si iuramento non ſatisfecero: Aut aliquid ſimile. Quod ſi uerba paululum tranſponantur, ſenſus efficietur dilucidior.* Per ipſum qui nos cum principe noſtro uicit, iuro, quia ſtatim interficiam eum, quem mihi dederis in poteſtatem. Si non: me iubeat ire in abyſſum.

89 VADE IVXTA FLVMEN FONTIS ALPIVM IVLIARVM] *An legendam* Iuxta fontem fluminis. *Alpes Iuliæ, à Iulio nomen ſortitæ, triplices ſunt, ex Simlero, qui diligentiſſimè de alpibus diſſeruit. Vnæ apud Taurinos: Alteræ in Rætia: Tertiæ apud Venetos: Quamuis Simlerus poſtremis Veneti Iulium nomen propriè conuenire exiſtimat. De quibus Narciſſo ſermo fuerit dubitare licet. Me certæ coniecturæ ad Ræticas trahunt. Quę à Septimo uſque ad Braulium montem latè patent, & in quibus Oenus fluuius oritur. Hæ etenim reliquis propinquiores: neque abſurdum eſt fluminis, uel fontis nomine Oenum deſignari. Aut ſi Ræticas alpes uſque ad Lyci fontem extendi placet, nihil diſplicebit eum ipſum hîc intelligi. Proditum eſt D. Magnum CCCC. poſt annis. Arbore felice (ubi in SS. Columbani*

In cõment. de Alpib. — *In vita S. Magni.*

lumbani & Galli contubernio uixerat) ad alpes in quibus Narciſſi iuſſu Draco occiſus, profectum, priuſquam Abuſiaci in alpium faucibus monaſterium conderet. Iam profecto multo probabilius de Ræticis, quam de Taurinis, aut Venetis accipitur.

90 DRACO IBI HABITAT] *Cum in Draconum hiſtoria multa fabuloſa ſibi indulſerit antiquitas, rectè fit quod homines cordati, omnibus rumoribus; qui de illis feruntur, temerè, atque indiſcriminatim fidem non adhibent. Verum ſi quæ narrationes grauibus auctoribus nituntur, & pleraque ad conciliandam ueri ſpeciem indicia concurrunt, obfirmatis in contrarium præiudicijs tantum tribuendum non eſt, ut quod ipſi nunquam conſpeximus, & quod raro, neque noſtra ętate, pręterque conſuetum rerum curſum accidit, fieri non potuiße exiſtimemus. Multa enim in omni hiſtoria huius generis exiſtunt, quæ niſi præfractè ineptire malumus, nobis neceſſario perſuaderi patiamur. Id præfatum uolui.*

Draconum nomen uarie accipitur. Complectitur aliquando omnes omnium ſerpentum ſpecies. Aliquando ſacros tantum, & hos uniuerſos. Nonnumquam inter ſacros, cicures illos ſolummodo, qui Aeſculapio alebantur. Interdum proprium quoddam, & valde diſcretum à reliquis ſerpentibus genus. In quo deſcribendo auctores non conſentiunt: At conſentiunt in Africa, & India ſpectari potiſſimum, Multaſque eius differentias produnt. Vt ſint alij montani, paluſtres alij: Pedibus incedant quidam, nonnulli ſerpant abſque pedibus: Alati ſint quidam, alis quidam careant: Nec non magnitudine, colore, criſta, hiatu oris inter ſe differant. Atque de his nugę plurimę confictę ſunt. Poſtremo Dracones etiam appellantur ſerpentes quilibet, immani, vaſtaque magnitudine præditi. Qua notione Draconis nomen hic intelligo. Neque peregrinum aliquod monſtrum, quod alpes obſederit animo concipio, Sed ſimpliciter exiſtimo ſerpentem fuiſſe inuſitata corporis mole, qui maximam circumquaque uaſtitatem faceret.

Id neque incredibile, neque admirandum adeo uideri debet, ſi ea, quæ alijs locis, & temporibus contigere conferamus. Nam ut non perſequar quidquid ex ſerpentum genere ubiuis terrarum immenſum extitit, ne in fabulas, quas fugio incidam: Sanè fidem aliquam meretur, quod Tubero in noctibus Atticis narrat, Bel-

lo

lo primo Punico, Attilium Regulum conſulem, in Africa caſtris apud Bagradam flumen poſitis, prælium grande, atque acre feciſſe, aduerſus unum ſerpentem in illis locis ſtabulantem, inuſitatæ immanitatis: cumque magna totius exercitus conflictatione, balliſtis, atque catapultis diu oppugnatum: eiuſque interfecti longum corium pedes C. & XX. Romam miſiſſe. *Quæ auctoritate Val. Maximi, Liuij, Flori, Silij Italici, Oroſii, Plinij, Arnobij, Senecæ firmantur. Adijcit Plinius, pellem eius, maxillasque vſque ad bellum Numantinum Romæ in templo durauiſſe. Sed ſi cui hæc in Africa, monſtrorum altrice, uerisſimilia videntur, in alpibus Iulijs non item: Is ſaltem Italiam alius à nobis cæli non conſtituet. At Romæ in Italia, ſpectatus eſt ſub Auguſto pro comitio, anguis L. cubitorum. Peregrè ſcilicet aduectus. Videamus in Italia natos. Plinius cum ex Megaſthene de Indicis, ex Metrodoro de Ponticis ſerpentibus mira rettuliſſet, ſubiungit,* Faciunt his fidem in Italia appellatę boę: in tantam magnitudinem exeuntes, ut diuo Claudio principe, occiſæ in Vaticano ſolidus in aluo ſpectatus ſit infans. *Neque diſplicet Albertus Magnus, qui Reguli ſerpentem Boam fuiſſe conijcit. Audi enim de immani bellua Solinum.* Calabria chelydris frequentisſima eſt, & Boam gignit: quem anguem ad immenſam molem ferunt conualeſcere. Captat primo greges bubulos: & quæ plurimo lacte rigua bos eſt, eius ſe uberibus innectit, ſuctuque continuo ſaginata, longo ſeculo ita ſellebri ſatietate ultimo extuberatur, vt obſiſtere magnitudini eius nulla uis queat: poſtremo depopulatis animantibus, regiones, quas obſeſederit ad uaſtitatem cogit. *Addit de infante eadem quæ Plinius. Neque uanus credendus Plinius, in re, quæ ſua ætate Romæ omnium oculis patuit. Quin de ipſis alpibus idoneus auctor Geſnerus erit. Hic certum eſſe ait, in Helueticis montibus maximos à venatoribus ſerpentes conſpici, de quibus mira referant legati, qui Badenam ad comitia conueniunt. Apud Stumfium duas eius generis hiſtorias legere memini. Vtroque loco Draconis nomine utitur. Neque uenatorum fidem, ſed certos annales ſequi profitetur: Et triginta annis antequam ſcriberet (elapſi ſunt anni non toti L. ex quo ſcripſit) plures horrendas ex ſerpentum ſpecie belluas in alpibus extitiſse ait. Quod hiſce temporibus mi-*

Lib. 6. c. 3.
Val. lib. 1. cap. 8. Liu. epit. 18. Flor. li. 2. c. 2. Sil. lib. 6. Oroſ li. 4. c. 8. Plin. lib. 8. c. 14. Arnob. lib. 7. Sen. epiſt. ulti. li. 11. Suet. ī Oct. c. 43.
De anima. lib. 25. Sol. c. 8.
Hiſt. anim. lib. 5. de ſerpēt. in gen.
Chron. lib. 7. c. 2. & 7.

nus conſpiciantur, frequentiam hominum in cauſſa eſſe: quæ ualde aucta, omnia alpium loca aſſiduo cultu repurgari, & ad frugem redigi. Rationes quoque probabiles adhibet. Etiamſi (*inquit*) alpes perpetuis niuibus humectentur, habent tamen in multis locis ſaxa, & ſpecus ſolis ſplendori in meridiem obuerſas: in quibus cauernis, ſolis calori expoſitis, pleraque Draconum ſunt domicilia, qui apricatione ſępius caleſcere conſueuerunt. *Atque ut Stumfii auctoritas in rerum geſtarum narratione aliquandò dubia ſit (nam de pietate minus rectè ſenſit) tamen non ſit ueriſimile, hominem in his regionibus ortum, in deſcriptione rerum naturalium mentiri uoluiſſe, cum præſertim ad populares ſuos ſcriberet, quos mendacio fallere non poſſet. Idem de Geſnero dictum ſit. Coronidis vicem explebit narratio, quam à uiro amico, cui iſta legenda tradideram, his ipſis uerbis accepi. In arce Vlmerfelden, quæ Friſingenſis epiſcopi eſt, in Auſtria ſita, ſuperiori ætate ſæpe uiſus eſt immenſa magnitudine ſerpens, pondere uerò, ut captiuum, in turris inferiorem partem, ubi ille ſtabulari ſolebat, coniectum, ſupernè incumbens, & in ſpiras conuolutus, ualde premeret, alioqui innoxius. Stolidum vulgus gaudebat illo hoſpite, & fauſta ſibi ab eo omnia pollicebatur. Porro iam plures ſunt anni ex quo uideri deſiit. Fama uerò hæc conſtantiſſima eſt. Et mihi de eo multa narrauit probatæ fidei, quantum ego quidem iudicare potui, ſenex, qui ſibi uiſum aiebat, quales etiam plures arbitror ſupereſſe teſtes.*

Quod maximi quique ſerpentes ad aquas habitant, Vt hic noſter, & ille ad Bagradam, item inſignis alter, Ptolomæo ſecundo Rege Alexandriam captiuus adductus, nequaquam ſiti cauſſa tribuenda eſt: Cum probati auctores ſcriptum relinquerint, exiguum illis bibendi deſiderium eſſe, & abſque potu uiuere poſſe, immo nullum omnino uenenatum animal fame, aut ſiti interire: ſed potius exhalationibus aqueis, quæ reflexione ſolarium radiorum magis magiſque corruptæ, aerem ita inficiunt, vt ex putredine huius generis monſtra oriantur, & in immenſum exceſcant.

Diod. Sic. lib. 3.

91 D E F L A T V E I V S] *Creditur certos ſerpentes aerem circumfuſum adeo venenare, Vt uel halitu, vel viſu, uel ſibilo occidant. Eſtque, ea fama in primis baſiliſci, aut Reguli, Oroſius ſerpentem ad Bagradam quoque habitu peſtifero multos exani-*

maſſe

maſſe ſcribit. De noſtro, aut idem uerum ſit: aut flatum (quo propendeo) accipiemus pro illo anhelitu, qui mordendo redditur. Sic Virgilius ——— uenenum Morſibus inſpirant —— *Niſi malumus celeritatem, & acrimoniam ueneni hac ratione deſigna ri. Moyſes cum enumeraret beneficia Dei erga Iudæos, inquit,* Ductor tuus fuit in ſolitudine magna, atque terribili, in qua erat ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas. *At ubi hiſtoria narratur, plagarum fit mentio, quas mors conſequuta, de flatu nullum uerbum.* Miſit dominus in populum ignitos ſerpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum &c. *Vbi Liranus oſtendit, aliquos in ea eſſe ſententia, ſerpentes ignitos dici, quod eorum morſu caro caleſieret, ac ſi ignesceret.*

Ge.r.4.

Deut.8.

Num.21.

92 IN TVAM POTESTATEM REDIGE ANIMAM EIVS] *Quis horum uerborum ſenſus, antea aperui. Irridere autem uidetur epiſcopus, quoniam ſibi dæmon fere hac ipſa formula cauerat. Porro multa ſunt immenſæ Dei bonitatis indicia, quæ cum alibi, tum hîc obſeruemus. Maxima illa, Quod nulla eſt tam perdita, cuiuſquam peruerſitas, quin Deus ali quid boni ex ea ipſa eliciat: Quod dæmones uiris ſanctis ſubiecti, inſtrumenti loco ſeruiunt, aliquando errore ducti, aliquando coacti, hîc vtrumque concurrit: Quod per uiros ſanctos, illis quorum animos ad virtutem inſtruunt, ſæpe etiam externa bona, quæ ad corporis uſus, & uitam commodè tranſmittendam ſpectant, conferuntur. Narciſſum cum per alpes euangelium prædicaret, credibile eſt de Dracone inaudiuiſſe, eum ergo, occaſionem nactus, ſublatum uoluit.*

93 O EPISCOPVM MENDACEM] *Mendacium Auguſtinus definit,* Ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud uerbis, uel quibuſlibet ſignificationibus enuntiat. *Quod à Narciſſo nequaquam factum eſt. Sed dæmon, qui epiſcopum calumniatur, ipſe ſemet in laqueos induit. Id enim, dum ſanctos aſtu circumuenire nititur, illi crebro accidit, ex quo ſemel a ſancto ſanctorum proprio gladio iugulatus eſt: Verba ſunt Ioan. Chryſoſtomi.* Tu uero mihi conſidera ubique, quomodo diabolus per quæ Dei ſeruos impugnat, per hęc propriã uim deſtruit, nõ uolẽs quidem, ſed Dei ſapiẽtia, & prouidentia, illius armis, & artibus in ipſius caput utente.

De mend. ad Cõſent.

Hom.4. ad Ant.

94 AMICVM MEVM] *Notum eſt ſerpentes pro dijs cul-* Cōtra Symmach. *tos à gentilibus.* Quos penes omne ſacrum eſt quidquid formido tremendum ſuaſerit — *Vt Prudentius ait. Habe-* Dan.c. 14. *tur eius generis narratio in ſacris litteris, de Dracone à Babylonijs culto, per Danielem diſrupto. Certum eſt pręterea (quod mo-* Seru. in 2. Aen. *nuimus) ſacros ſerpentes peculiari ſignificatione Dracones dictos. Vnde Seruius.* Angues aquarum ſunt, ſerpentes terrarum, dracones templorum. *Leuiter ergo ſuſpicari poſſumus, hunc in Iulijs alpibus à rudibus populis pro Deo habitum. Et eam cauſſam eſſe cur dæmon Amicum dicat. Quod ſi hæc cauſſa non eſt (neque enim contendo) ſunt pleraque alia inter dæmones, & ſerpentes ſymbola, à primo illo Euæ deceptore ſerpente: neque non amicum aliqua ratione dæmoni eſſe poteſt, quidquid inimicum, & noxium hominibus.*

95 De pat. Iob. hom. 3 OCCIDIT DRACONEM] *Hæc miniſterio dæmonis, iuſſu, & imperio Narciſſi acta. D. Chryſoſtomus inquit,* Praui, & immundi dæmones, etſi propoſito defecerunt, iugo tamen ſeruitutis ſubiacent: atque ut carnifices quidam iubentur mandata perficere. Et miraris Deum præcipere dęmonijs? Apoſtoli velut carnifice utuntur dæmonio: dicit enim Paulus: Quoniam ergo aliqui circa fidem naufragauerunt, hos tradidi Sathanæ, ut diſcant non blaſphemare. Et iterum de quodam qui fuerat fornicatus &c. *Viſum eſt duas ſubiungere hiſtorias ex probatæ fidei auctoribus, de occiſis per ſanctos uiros Draconibus. Prior relata eſt à S. Hieronymo in uita Hilarionis. Quæ etſi ſe Hieronymi auctoritate ſatis tuetur, accedit tamen Gelaſii Pontificis teſtimonium, profitentis uitas patrum, quas Hieronymus conſcripſit, cum omni honore ab eccleſia ſuſcipi. Narratio ſic habet.* Duxerat itaque illum (*Hilarionem*) ad Epidaurum Dalmatię oppidum, ubi paucis diebus in vicino agello manſitans, non potuit abſcondi. Siquidem Draco miræ magnitudinis (quos gentili ſermone boas uocant, ab eo quod tam grandes ſint, vt boues glutire ſoleant) omnem latè uaſtabat prouinciam, & non ſolum armenta, & pecudes, ſed agricolas quoque & paſtores, tractos ad ſe ui ſpiritus abſorbebat. Cui cum pyram iuſſiſſet pręparari, & oratione ad Chriſtum miſſa, euocato populo, pręcepiſſet ſtruem lignorum ſcandere, ignem

ſup-

ſuppoſuit. Tum itaque cūncta ſpectante plebe, immanem
beſtiam concremauit. *Altera apud Sozomenum extat.* Hac *Hiſt.lil.7.*
memoria. (*Theodoſio Imp.*) multi multis in locis per orbē *c.25. Vide*
terrarum, inter epiſcopos prçclari extiterunt. Vt Donatus *etiam de*
Euoreæ Epiri, quem & alia multa mirabilia feciſſe teſtan- *Donato.*
tur indigenæ,& illud maximè quod in Draconis interfe- *Nic.li.12.*
ctione præſtitit, qui in Chamęgephyris, quas uocant, ad *c.45.*
uiam regiam luſtrum habebat, & oues, & capras,& boues,
& equos,nec non & homines,& alia raptabat.Neque enim
ille uel gladium,uel haſtam ferens, vel aliud aliquod telum
habens,hanc belluam adortus eſt.Sed cum illa eum aduen
tantem ſenſiſſet,& caput uelut impetum factura exeruiſſet,
ſignum crucis aduerſus ipſam aeri digito inſcripſit, & illi
in faciem expuit. Illa ſputo in os accepto, ſtatim concidit,
ac mortua iacens,amplitudine non minor apparuit ijs ſer-
pentibus,qui uiſuntur apud Indos. Siquidem, ut ego qui-
dem accepi, octo iugis in proximum campum extractam
indigenæ combuſſerunt, ne putrefacta aerem inquinaret,
& morbos peſtilentes gigneret. *Hic idem Sozomenus etiam*
à S. Arſacio Draconem diſruptum narrat. Sed ego plura non
colligo. Et totum de Draconibus ſermonem B. Theodoreti uerbis
concludo, atque definio, Cum multa alia ſciam, quę poſsim *Hiſt. SS.*
narrare, ea nolo ſcribere,ne imbecillioribus eorum multi- *Patr. Iac.*
tudo cauſſa ſit incredulitatis. *Poſter.*

VSQVE IN HODIERNVM DIEM] *Hinc quoque* 96
apparet hiſtoriam in re præſenti non eſſe ſcriptam. Niſi hæc uerba
poſt modum addita dicamus.

PER DIES AVTEM PLVRIMOS DOCVIT 97
ETC.] *Per dies ſeptem ante baptiſmum; dixit enim,* octaua
autem die purificabimini. *Sed poſt baptiſmum per multos ad-*
huc dies uerbum Dei neophytis prædicauit.

CVM GENERATIONE SVA, ET CVM OMNI- 98
BVS AMICIS SVIS] *Horum nomina interiere; præter-*
quam Afri, qui patruus Afræ, & Dioniſii, qui auunculus. Eadē
quidem die qua Hilaria, & puellæ, affecti ſunt martyrio cum ui-
ri tum mulieres XXV. *ſed an ex Afræ generatione, & amicis*
fuerint, non liquet.

Porro neque illud prætereundum, conuerſionem S. Afræ ab ec-

clesia

cleſia Auguſtanâ celebrari VII. Cal. Nouembr.

99 FECITQVE DOMVM HILARIAE ECCLESIAM] *Cum perſecutionum temporibus Chriſtianis publicæ eccleſię non permitterentur, Aſſignabantur à pijs hominibus ſacris uſibus domus priuatæ, ſiue integræ, ſiue partes earum præcipuæ.*

Breuic. col lat. 3. diei. *De hac ipſa Diocletiani perſecutione, S. Auguſtinus contra Donatiſtas,* Nam & domum priuatam Chriſtianis congregãdis prętitam conſtitit tempore perſecutionis, ſicut in quibuſdam geſtis martyrum loquebatur. *Et multo uetuſtior Pius* I. *Pontifex ad Iuſtum epiſcopum*, Antequam Roma exijſſes, ſoror noſtra Euprepia, ſicut bene recordaris, titulum domus ſuæ pauperibus aſsignauit, ubi nunc cum pauperibus noſtris commorantes, miſſas agimus. *Quin diligentes rerum eccleſiaſticarum obſeruatores, huius inſtituti principiũ ab Apoſtolicis temporibus uſque repetunt. Quid enim niſi eccleſia cænaculum illud, in quod conuenerunt poſt aſcenſionem Chriſti*

Act. 1. XI. *diſcipuli*, perſeuerantes unanimiter in oratione,& obſecratione, cum mulieribus,& Maria matre Ieſu, & fratribus eius. *Quo urbis loco Hilariæ domus ſteterit, me in tanta antiquitate neſcire profiteor. Quæ obtineat opinio iam indicaui. Ea quamquam certis teſtibus deſtituta, ueram tamen eſſe nihil impedit. Vt neque illud abiudico, Narciſsum eccleſiam SS. Philippo, & Iacobo dicaſſe, quæ poſtea S. Martini nomen acceperit. Antiquiorem aliam Auguſtæ eccleſiam fuiſſe, conſtanti maiorum fama proditum,& illis quæ de Lucio ſcripſimus conſentiens eſt. Hæc multis poſt annis S. Gallo ſacra, proximè inſtaurata, inſcriptionem habet huiuſcemodi,*

CHRI-

CHRISTO. DEO. OMN. SAECVL.
SACRAM. AEDICVLAM.
QVAE. ANTE. ANNOS. AMPL. MCCC.
PRIMA. IN. H. VRBE.
CHRISTIANO. CVLTVI. DICATA. CREDITVR.
QVAM. AN. CHR. MLI. RESTITVTAM.
LEO. IX. PONT. MAX.
DEO. OPT. MAX. ET. S. GALLO. ABBATI.
SAGRAVIT.
VETVSTATE. ITERVM. COLLABENTEM.
ET. AD. PROPH. VSVS. DVDVM. REDACTAM.
INSTAVRANDAM. C.
EVPHROSYNA. A. kREYT. COLLEGII. NOBILIVM.
VIRGINVM. AD. D. STEPH. ABBATISSA.
ANNO. P. CHR. N. MDLXXXIX.

ORDINAVIT EIS PRESBYTERVM DIONYSIVM] *Sunt qui tradant Dionyſium primum Auguſtæ a Narciſſo conſtitutum epiſcopum: Eumque Sozimum ante baptiſmum dictum fuiſſe: Vtraque in re mihi falli uidentur. Cauerunt Apoſtoli,* Epiſcopus a duobus, aut tribus epiſcopis ordinetur. *Id latius habetur apud Clementem Rom.* Ego Simon Cananæus, conſtituo à quot epiſcopis debeat ordinari epiſcopus, ſcilicet à duobus, aut tribus epiſcopis. Sin uero aliquis ab uno epiſcopo ordinatus fuerit, tum is qui ordinatus eſt, tum is qui ordinauit, deponatur. Quod ſi neceſſitas coegerit ab uno ordinari, quod propter perſecutionem, aut aliam cauſſam, plures adeſſe non poſſint, afferatur decretum commiſſionis plurium epiſcoporum. *Confirmarunt poſtea Anacletus, & Anicetus Pontifices, ut* nullatenus minus quam à tribus. *Immo Damaſcus (qui tamen poſt hæc tēpora uixit) ait epiſcopos non eſſe, qui minus quā à tribus ordinati ſint: Prohibitum enim eſſe a Sanctis Patribus, ut qui ab uno, uel à duobus ſunt ordinati epiſcopi, non nominentur epiſcopi. Quæ Narciſſus nec ignorare, nec negligere potuit. Quod ſi exceptionem perſecutionis ex Clemente producimus, decretum plurium epiſcoporum oſtendendum erit, cuius nullum ueſtigium. Sed multo me magis mouet, quod Dionyſius hic diſer-*

100 *Bruſchius de epiſc. Aug. & alij.*

Can. 1. Apoſt. Conſtit. li. 8. c. 27.

Diſt. 68. Chor. epiſcopi.

tis uerbis presbyter à Narciſſo epiſcopo ordinatus fuiſſe dicitur. Neque eſt cur presbyteri nomine epiſcopum intelligamus, quod apoſtolus Paulus nonnunquam ita loquatur, & quod Dionyſius Areopagita Athenarum epiſcopus, Timotheum Epheſinum epiſcopum compresbyterum compellet; multo enim ante Narciſſum noſtrum hæc loquendi ratio obſoleuit, quæ in prima ſolum eccleſia locum inuenit, quantum obſeruare potui. Simpliciter ergo, à Narciſſo Dionyſius presbyter ordinatus. Non tamen negauerim, eundem poſtea canonicè in epiſcopum promotum. Nam eccleſiæ Auguſtanæ traditio, quæ illum epiſcopi nomine ueneratur, nequaquam eleuanda eſt. An primus in ea ſede ſederit, non puto conſtare; Verum primus dicitur, quod nullius anterioris memoria ſuperſtes. Certè Narciſſi temporibus proprium Auguſtæ epiſcopum non fuiſſe colligimus: ſiue quod cathedra ob perſecutionem uacaret, ſiue quauis alia de cauſſa: Nam per Anacleti conſtitutionē presbyter a proprio epiſcopo ordinandus fuiſſet.

De Sozimo, ſiue Soſimo, ſiue Zoſimo, ſiue Zozimo (unum idem nomen uariè ſcribitur) in Dionyſium mutato, coniecturis non facile ſum aliquid conceſſurus, niſi teſtes uidero. Non ſum neſcius barbariem, aut impietatem nominum quandoque in baptiſmo correctam. Exemplum, prẹter alia, apud Euſebium, quinque
Lib.8.c.21 Aegyptiorum martyrum; qui pro nominibus idolorum à parentibus impoſitis, aſciuerunt nomina prophetarum Eliæ, Hieremiæ, Eſaiæ, Samuelis, & Danielis: Sed Sozimum, cuius nomen tum aptam interpretationem haberet, tum apud Chriſtianos uſitatum eßet, nihil tale impellere potuit. Ζώσιμος græcis uitalis eſt: Et plerique viri ſancti huius nominis extitere. In primis ille quem D. Polycarpus imitandum proponit, beatiſſimis Ignatio, &
Ad Philip. Mar. R 18 Dec. Ruſo coniungens, Quique ex ijs diſcipulis fuit per quos primitiua eccleſia in Iudæis, & Grecis fundata eſt: Quare ergo mutandum ſuaſißet Narciſſus? Aut quid eſt cur Afræ, Hilariæ, & reliquarum nomina non mutauerit, Sozimi mutauerit? Ego ſic ſentio, ſi Sozimus aliquis Auguſtæ epiſcopus fuit, uel circa hæc tempora, uel multis poſt ſeculis, ſub Francorum Regibus, ut nonnulli ſcripſerunt, eum omnino diuerſum a Dionyſio fuiſſe, neque cauſſam eße cur confundamus. Antoninus in chronico de nomine mutato nihil prodidit, Vtroque tamen, Dionyſii, & Sozimi promiſcuè utitur, quod errore factum opinor. Nimis ineptè Romana

in-

inſcriptio, quæ Sozimi primi meminerit, à quibuſdam proſertur hoc loco.

IPSE AVTEM] *A filo reliquæ hiſtoriæ hęc ſeparata ſunt, quod alterius auctoris, & ætatis uideantur. Neque tamen cuiuſquam opinionem præiudico.* 101

GERVNDAM] *Meminit Gerundæ, Ptolemæus in Authetanis Tarraconenſibus: & Plinius, qui Gerundenſes inter XLIV. Tarraconenſis Hiſpaniæ populos numerat. Hodie Girona eſt, quæ epiſcopatus dignitatem adhuc tuetur.* 102 Pt. li. 2. c. 6 Pl. li 3. c. 3

PER TRES ANNOS] *Conſentit de tribus annis Villegaſius. Vidi ſancti uiri hiſtoriam, ſed quę fere ex hac B. Afræ conuerſione concinnata ſit. Nam genuina paſſionis deſcriptio dudum perijt, vti ex Berengarij Gerundenſis epiſcopi litteris conſtat. Quas ante annos amplius quingentos perſcriptas, integras huc inſeram, Cum antiquitatis ſtudio, tum ne memoria legationis, cuius in ijs mentio fit, & quæ cum commendatione priſcæ pietatis coniuncta eſt, intercidat.* 103

Chariſſimo patri, domino Sighardo Abbati, & vniuerſæ S. Vdalrici, & S. Afræ martyris congregationi, Berengarius ſanctæ ſedis Gerundenſis epiſcopus, cum omni clero, & fideli populo, perfrui bonis omnibus ſemper in Chriſto.

Nouerit, dilectiſſimi, venerandus ueſtræ fraternitatis affectus, nos, & ueſtrum nuntium uidiſſe, & delegatas nobis a ueſtra fraternitate litteras pio reſpectu perlegiſſe: & ueſtris precibus (licet id quod nobis poſt dominum charius eſt expeteretis) nimia ueſtri deuictos deuotione, libenter annuiſſe. Tanta eſt equidem à Chriſto commendatæ dilectionis integritas, ut quod ſibi quis auidius retinendum elegerit, crimen eſſe perhorreſcat, niſi petenti celeriter obtulerit. Quapropter, chariſſimi fratres, hinc charitatis iura ſeruantes, hinc (ſi dicendum eſt) præſumptionem facientes, beatitudini ueſtræ, de ſacroſanctis ſalutis noſtræ theſauris, munificum munus dirigimus. Videlicet ex oſſibus, & carne, & cruore terra mixtis, ac ueſtimentis ſanctiſſimi doctoris noſtri Felicis martyris Chriſti, ſcilicet illius, quem ut Apoſtolum, & prophetam habemus. Nō illius, qui beatiſſimi Narciſſi epiſcopi diaconus eſt dictus: quoniam ipſe tranſlatus à pijſſimo Rege Franco-

inſcriptio, quæ Sozimi primi meminerit, à quibuſdam profertur hoc loco.

IPSE AVTEM] *A filo reliquæ hiſtoriæ hęc ſeparata* 101
ſunt, quod alterius auctoris, & ætatis uideantur. Neque tamen cuiuſquam opinionem præiudico.

GERVNDAM] *Meminit Gerundæ, Ptolemæus in Authe* 102 Pt. li. 2. c. 6
tanis Tarraconenſibus: & Plinius qui Gerundenſes inter XLIV. Pl. li. 3. c. 3
Tarraconenſis Hiſpaniæ populos numerat. Hodie Girona eſt, quæ epiſcopatus dignitatem adhuc tuetur.

PER TRES ANNOS] *Conſentit de tribus annis Vil-* 103
legaſius. Vidi ſancti uiri hiſtoriam, ſed quę fere ex hac B. Afræ conuerſione concinnata ſit. Nam genuina paſſionis deſcriptio dudum perijt, vti ex Berengarij Gerundenſis epiſcopi litteris conſtat. Quas ante annos amplius quingentos perſcriptas, integras huc inſeram, Cum antiquitatis ſtudio, tum ne memoria legationis, cuius in ijs mentio ſit, & quæ cum commendatione priſcæ pietatis coniuncta eſt, intercidat.

Chariſsimo patri, domino Sighardo Abbati, & vniuerſæ S. Vdalrici, & S. Afræ martyris congregationi, Berengarius ſanctæ ſedis Gerundenſis epiſcopus, cum omni clero, & fideli populo, perfrui bonis omnibus ſemper in Chriſto.

Nouerit, dilectiſsimi, venerandus ueſtræ fraternitatis affectus, nos, & ueſtrum nuntium uidiſſe, & delegatas nobis a ueſtra fraternitate litteras pio reſpectu perlegiſſe: & ueſtris precibus (licet id quod nobis poſt dominum charius eſt expeteretis) nimia ueſtri deuictos deuotione, libenter annuiſſe. Tanta eſt equidem à Chriſto commendatæ dilectionis integritas, ut quod ſibi quis auidius retinendum elegerit, crimen eſſe perhorreſcat, niſi petenti celeriter obtulerit. Quapropter, chariſsimi fratres, hinc charitatis iura ſeruantes, hinc (ſi dicendum eſt) præſumptionem facientes, beatitudini ueſtræ, de ſacroſanctis ſalutis noſtræ theſauris, munificum munus dirigimus. Videlicet ex oſsibus, & carne, & cruore terra mixtis, ac ueſtimentis ſanctiſsimi doctoris noſtri Felicis martyris Chriſti, ſcilicet illius, quem ut Apoſtolum, & prophetam habemus. Nō illius, qui beatiſsimi Narciſsi epiſcopi diaconus eſt dictus: quoniam ipſe tranſlatus à pijſsimo Rege Franco-

rum Carolo, apud Pariſiorum ciuitatem honorificè requie ſcit. Item de glorioſisſimi patris noſtri Narcisſi, pontificis, & martyris Chriſti, ueſtimento, & ſtola, cum quibus conditus eſt in ſepulchro. De corpore autem eius vobis ideo mittere nequiuimus, quoniã, ita hactenus, Dei gratia ſeruatur incorruptum, ſicut ea die, qua ſpiritus eius de hoc ſeculo nequã trãſuectus eſt ad dominum. Mittimus etiam uobis de osſibus capitis atque manus S. Romani pretioſiſſimi martyris Chriſti, ſocij uidelicet prætaxati Felicis uenerandi martyris Gerundenſis, Hiſpaniæque doctoris. Sanctarum uero reliquiarum, quas deſtinamus loculos, adiunctis breuiculis (ne quis inſcius error perturbaret) ita ſignando diſtinximus, ut quorum quiſque gerat pignora, indubitanter notificet ignorantibus. Lętamini igitur in domino, dilectisſimi, & exultate, & tantorum trium patrum pignora, ſub trinitatis nomine vos promeruiſſe gaudete. Et ut parcè eloquamur, ſi non honorificentius, non tamen irreligioſius quam à nobis cuſtodiuntur, munera fidei ueſtræ credita conſeruate: quatenus patrocinantibus ipſis, quorum pretioſisſimum pignus in manibus habetis, & præſentis uitæ tranquillitate perfrui, & futuræ beatitudinis requiem conſequi ualeatis. Pasſionem præterea Sancti Felicis uobis tranſmittimus, in qua natalis eius diem, Cal. uidelicet Aug. pręnotauimus. De geſtis autem S. Afræ, nihil amplius quam uos, nos habere cognoſcite. De S. vero Narciſſo, dirigimus quod habemus: pasſionis enim illius librum, & obitus ſui diem, irruentibus paganis, & eccleſias noſtras uaſtantibus, ac loca depopulantibus, irrecuperabiliter amiſimus. Tranſitus uero eius feſtiuitas à nobis annualiter ſolenni ſtudio celebratur IV. Cal. Nouembr. Tranſlationis autem V. Cal. Octobr. Valete. Et pro nobis omnibus omnipotentem Deum exorate.

Sacræ reliquiæ Auguſtam illatæ ſunt Anno Chriſti M L X X X V I I. XII. *Cal. Aug.*

104 MARTIRII PALMAM ETC. *Narciſſum martyrio occubuiſſe nemo in dubium reuocat. At in ratione temporis auctores diſsentiunt. Beuterus, quem Vaſæus ſequitur, ait paſſum impe-*

imperante Valeriano, Quamquam Vaſæus monet aliquos de Diocletiano ſentire. Ferdinandus Caſtellius, in hiſtoria ordinis prædicatorij, quæ ante non multos annos Hiſpana, & Itala linguâ edita, Decium cum Valeriano coniungit. Villegaſius, & priores editiones martyrologij Rom. reſtituti ad nouam Calendarij rationem, Aureliani perſecutionem præferunt. Sed in Plantiniana poſteriori editione, monuit Baronius inter errata, Aureliani nomen expungendum: Et rerum geſtarum ſeries ſatis oſtendit Diocletianum ſubſtituendum eſſe. Quod etiam confirmant chronica Hiſpanica, ſingulari diligentia conſcripta, iuſſu Regis Alfonſi Sapientis. Quomodo enim qui Afram Auguſtæ ſub Diocletiano inſtituit, poſtea in Hiſpaniam profectus occubuit, ſub Valeriano, aut Aureliano occidi potuit? Erroris cauſſæ exiſtimandæ, Vel ea, quam de S. Felice attigimus, Vt ſcilicet diuerſi Narciſſi ſub Valeriano, Aureliano, & Diocletiano paſſi ſint, quos poſteri, cum obſcurior eorum eſſet memoria, confuderint: Vel nominum ſimilitudo in Impp. Nam IVI. *Impp. qui tempore perſecutionis Diocletiani extitere, quoſque ſuperius enumeraui, ad unum omnes* VALER. *tres eorum* AVREL. *nomen tulere. Et Victor in hiſtoria abbreuiata (quo nomine Schotti editionem deſigno) Diocletianum uix aliter quam Valerium appellat: Vel denique præſidis nomen pro Imp. nomine acceptum, quod facile factu, & quod crebro contigiſſe, mihi credibile. Reperio ſub Diocletiano Aurelium præfectum, qui Baſilidem, Cyrinum, Naborem, & Nazarium, ob Chriſtianæ fidei confeſſionem morte affecit; Sed is in Italia ius dixit. In Hiſpania alium quempiam Aurelium, uel Aurelianum in pios debacchatum, conijcere licet, certo ſtatuere non licet. Et mihi ratio, quam ſecundo loco poſui, potiſſimum arridet.*

S. Narciſſi memoria colitur Auguſtæ, ſub titulo Epiſcopi, & Auguſtanorum Apoſtoli IV. *Cal. Nouembr. puto ex auctoritate eccleſiæ Gerundenſis. In Rom. Martyrologio* XV. *Cal. Aprilis. Vbi Baronius appoſitè notauit, mirum non eſſe ſi alio die in martyrol. Rom. alio alibi de eodem ſancto agatur: ſi quidem alicubi tranſlatio, uel eius eccleſiæ dedicatio, uel quod de epiſcopis accidit, ordinatio celebretur.*

Refert ibidem, eius tumulum multis miraculis illuſtrari, quorum illud ſit celeberrimum; ſub Petro Aragonum Rege, captâ

Beut. li. 1. c. 24. Vaſæus P. An. 260. & 306. Caſtel. lib. 1. c. 1. In flore Sāc. Mart. 18. Martij

Mart. 12. Iunij.

Gerundá per Carolum Siciliæ, & Philippum Francorum Reges, ex ſepulchro S. Narciſſi, quod milites uiolare attentarunt, muſcarum examen egreſſum, in exercitum infeſto agmine irruens, ingentem cladem intulit, & in fugam egit, atque ab incæpto coegit deſiſtere, Anno domini M CCLXXXVI. VIII. *Septemb. Ex quo muſcæ S. Narciſſi apud eos in prouerbium abierunt. Hæc etiam ex Hiſpanorum annalibus fidem merentur.*

INCIPIT[1] 1
PASSIO
SANCTAE AFRAE[2] 2
Martyris.

A[3]PVD prouinciam Rętiam, 3
in ciuitate Auguſta, cum
Chriſtianorum eſſet ſæua [4] 4
perſecutio, & omnes pro
Chriſti nomine varijs ſup-
plicijs afflicti ad ſacrificia
traherentur, Contigit Afram, quam notam
habebat fama publica, quod eſſet [5] lupanaria, 5
à perſecutoribus comprehendi. Quæ cum
fuiſſet [6] iudici oblata, dum interrogaſſet iu- 6
dex, & [7] cognouiſſet, quæ eſſet, dixit ei: [8] Sa- 7 8
crifica dijs, quia expedit tibi magis uiuere,
quam [9] inter tormenta deficere. Afra reſpon- 9
dit: [10] Sufficiunt mihi peccata mea, quæ igno- 10
rans Deum, geſſi; Hoc autem [11] quod me iu- 11
bes

12 bes facere nunquam factura ſum. [12] Gaius iu-
dex dixit; Accedens ad C pitolium ſacrifi-
13 ca. Afra reſpondit: [13] Capitolium meum
Chriſtus eſt, quem habeo ante oculos meos,
14 ipſi [14] quotidie crimina mea, & peccata mea
15 confiteor. Et quia [15] indigna ſum ipſi ſacrifi-
16 cium offerre, [16] me ipſam pro nomine eius cu
17 pio ſacrificare, [17] Vt corpus, in quo peccaui,
dum pœnas pertulerit, abluatur. Iudex Gaius
18 dixit: Vt audio meretrix es, Sacrifica, [18] quia
aliena es à Deo Chriſtianorum. Afra reſpon-
19 dit: Dominus meus Ieſus [19] Chriſtus dixit ſe
pro peccatoribus deſcendiſſe de cœlo. Nam
20 [20] & euangelia eius teſtantur, quod meretrix
21 rigauerit lacrymis pedes eius, & [21] indulgen-
22 tiam acceperit: [22] Et meretrices, & publica-
nos nunquam deſpexerit, quos etiam ſecum
manducare permiſit. Iudex dixit: Sacrifica,
23 [23] Vt diligaris ab amatoribus tuis, ſicut ſem-
per dilecta eras ab ipſis, ut inferantur tibi pe-
24 cuniæ multæ ab eis. Afra reſpondit; [24] Pe-
cunias execrabiles iam nunquam accipiam,
25 Nam & quas habui quaſi ſordes abieci, [25]
26 quia non erant de bona conſcientia: Nam [26]
nolentes accipere aliquos fratres meos pau-
peres, etiam precibus rogaui, ut à me digna-
rentur accipere, & pro peccatis meis orarent.

Si

Si ergo quæ habui à me abieci, quomodo po-
teſt fieri,ut quæram accipere, quæ etiam qua-
ſi ſordes abieci. Iudex Gaius dixit: [27] Iam te 27
Chriſtus dignam non habet, ſine cauſſa uis
eum Deum tuum dicere, qui te ſuam eſſe non
cognoſcit. Meretrix enim quę eſt, dici Chriſtia
na non poteſt. Afra reſpondit: [28] Chriſtiana 28
ego quidem dici non mereor,nec vocari, Sed
miſericordia Dei, qui non de merito, ſed de
ſua pietate iudicat, ipſa me ad hoc nomen ad-
miſit. Iudex Gaius dixit:Vnde noſti quia te ad
miſit ad hoc nomen?Afra reſpondit: [29] In hoc 29
me cognoſco à facie Dei non eſſe proiectam,
quia ad glorioſam confesſionem ſui ſancti no
minis permittor accedere, [30] per quam me cre 30
do omnium ſcelerum meorum indulgentiam
accepturam.Iudex dixit:Hoc fabulę ſunt: Ma-
gis ſacrifica dijs, per quos [31] ſalutem conſe- 31
queris. Afra reſpondit: [32] Salus mea Chri- 32
ſtus eſt, Qui pendens in cruce, latroni confi-
tenti bona paradiſi pollicitus eſt. Iudex Gaius
dixit: Porro ſacrifica, ne in conſpectu ama-
torum tuorum, [33] qui tecum turpiter uixe- 33
runt, [34] cathomis [35] te cædi iubeam, Afra re- 34 35
ſpondit: [36] Confuſio mihi nulla eſt,niſi de pec- 36
catis meis. Iudex dixit: Sacrifica dijs, Quo-
niàm iniuria mihi eſt tot horas tecum certa-

re:

37 re: Si uero nolueris, occideris. Afra dixit: [37]
Hoc eſt quod opto, ſi tamen merear, ut per
hanc confeſsionem digna efficiar requiem in
38 uenire. Iudex Gaius dixit: Sacrifica, Nam [38]
torqueri te faciam, & poſtea uiuam incendi
39 pręcipiam. Afra reſpondit: [39] Corpus, in quo
peccaui accipiat diuerſa tormenta, nam ani-
mam meam ſacrificijs dæmonum non coin-
40 quinabo. Tunc iudex nequiſsimus [40] dictauit
41 ſententiam, dicens: [41] Afram publicam me-
retricem, quæ ſe Chriſtianam profeſſa eſt, &
42 noluit ſacrificijs participare, [42] uiuam incen-
43 di pręcipimus. Statim igitur [43] rapta eſt à mi-
44 45 niſtris, & ducta [44] in inſulam [45] Lyci fluminis,
46 47 ibique [46] eam expoliantes, [47] ad ſtipitem li-
gauerunt. Atque illa leuans ad cœlos oculos
ſuos, orauit cum lacrymis, dicens:
48 [48] Domine Deus omnipotens Ieſu Chriſte,
Qui non iuſtos ueniſti uocare, ſed peccatores
ad pœnitentiam: Cuius promiſsio uera, & ma-
49 nifeſta eſt, quia dignatus es dicere, [49] qua ho-
ra conuerſus fuerit peccator à ſuis iniquitati-
bus, eadem hora te non rememoraturum pec-
catorũ eius: Accipe in hac hora paſsionis meę
pęnitentiam, Et per hunc ignem temporalem,
qui corpori meo paratus eſt ab illo igne ęterno
me libera, qui animam, & corpus ſimul exurit.
Et

Et ijs dictis expletis, [50] circumdata ſar- 50
mentis, igne ſuppoſito, vox audita eſt, dicens:
[51] Gratias tibi ago domine Ieſu Chriſte, qui 51
me dignatus es hoſtiam habere pro nomine
tuo, [52] qui pro toto mundo ſolus hoſtia obla- 52
tus es in cruce, [53] iuſtus pro iniuſtis, bonus pro 53
malis, benedictus pro maledictis, [54] mundus à 54
peccato pro peccatoribus vniuerſis: Tibi offe
ro ſacrificium meum: Qui cum patre & ſpiritu
ſancto viuis & regnas Deus in [55] ſecula ſeculo- 55
rum, Amen. Et hæc dicens [56] emiſit ſpiritum. 56

PASSIO SANCTARVM Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, [57] Et ſociorum. 57

CVM autem beata Chriſti mar-
tyr Afra cœli gaudia ſic per [58] 58
martyrij palmam intraſſet, [59] 59
ſtabant iuxta ripam fluminis Di
gna, Eunomia, & Eutropia, quæ
fuerunt eius ancillæ, ſimulq́; fuerunt in pecca
to, & ſimul à ſancto Narciſſo epiſcopo bapti-
zatę. Quę [60] rogauerunt deſcendentes de bar- 60
ca vt ſe transferrent. Cumq́ue eas tranſtu-
liſſent, [61] inuenerunt ſanctæ Afræ integrum 61
corpus. Puer autem, qui cum ipſis erat, tranſ-

61 natauit, & nuntiauit matri eius Hilariæ, Et [62]
63 uenit nocte [63] cum ſacerdotibus Dei, & tu-
64 lit corpus eius, & [64] poſuit ſecundo millia-
65 rio de ciuitate Auguſta, [65] in memoriam,
66 quam ſibi,ſuiſque conſtruxerat. [66] Nuntia-
tum autem eſt Gaio iudici. Qui miſit ad ip-
67 ſam memoriam, dicens: [67] Ite & tenete eas,
68 & ſi conſenſerint ad ſacrificandum, [68] cum ho-
nore eas adducite ad me, ut remunerem illas
cenſu dignisſimo. Si autem uideritis eas ani-
mo pertinaci obſiſtere, & nulla ratione ad ſa-
69 crificandum præbere conſenſum, [69] implete
70 memoriam cremijs, & ſiccis ſpinis, & [70] clau-
dite ſuper eas ipſam memoriam,& ita demum
71 ignem ſupponite,ut nulla ex eis euadat. [71] Eun
72 tes autem ad eas [72] milites, prius blando ſer-
mone eas prouocabant, poſt hæc terroribus
73 impellebant. At [73] vbi uidebant omnes ſi-
mul contemnere ſacrificia, repleuerunt me-
moriam ſarmentis,& ſiccis ſpinis, & clauſe-
74 runt ſuper eas, & [74] ſuppoſito igne abierunt.
Sicque factum eſt, ut [75] eadem die quando ſe
pulta eſt Afra, ſimul etiam mater eius Hilaria,
necnon & famulæ eius ſecundum carnem,ſed
etiam ſorores in Chriſto, Digna, Eunomia,&
Eutropia, ſimul martyrij coronam accipe-
rent, Et quæ ſimul unanimes in Chriſtum Ie-

ſum

ſum crediderunt, ad eum cum [76] palma mar- 76
tyrij pariter peruenirent.

[77] Beatus autem Afer, patruus ſanctæ Afrę 77
(cuius dies paſſionis [78] pridie quam ipſius 78
martyris Afræ colitur) credendus eſt ad exem
plum terroris ei alijsque, præpunitus eſſe. Sed
quo genere martyrij non legitur.

De ſancto vero Dionyſio ipſius auuncu-
lo, quem nouellæ plantationis f. dei beatus
Narciſſus ordinauit presbiterum, & ple-
nius inſtruxit, [79] Quamuis ſpecialiter ſcriptis 79
non exprimatur, tamen non eſt dubitandum,
quin ipſius glorioſæ Chriſti martyris Afrę exe
quijs, tamquam ſacerdos, & pontifex inter-
fuerit, Et pariter cum ſorore ſua Hilaria, alijſ-
que martyribus, per ignem paſſionis palmam
victoriæ ſuſceperit.

[80] Ipſa quoq; die [81] apud eandem vrbem [82] 80 81 82
paſſi ſunt alij XXV. pro nomine Chriſti capi-
tis obtruncatione. Id eſt [83] Quiriacus, Largio, 83
Creſcentianus, Eutychianus, Charito, Phila-
delphus, Petrus: Et fœminę iſtæ, Nimmia, [84] Iu- 84
liana, Diomeda, Leonide, & Agape: [85] Et alij 85
XIII. quorum nomina Deus ſcit, Per bonam
confeſſionem benedicentes dominum, qui
glorificat ſuos. Cui eſt honor & gloria in ſecu-
lorum, Amen.

AD PASSIONES
S. AFRAE MARTYRIS, & SS. Hilariæ,
DIGNAE, EVNOMIAE, Eutropię, & ſociorum martyrum,
COMMENTARIVS.

Not. ad martyr. S. Aug.

AFRAE *paſſionem ex actis publicis concinnatam eſſe, res loquitur. Et confirmat Cæſ. Baronius, cui in dijudicandis Chriſtianorum hiſtorijs uni omnium plurimum tribuo. Hic prætere a annotauit, eam, quæ à Vicelio in Hagiologio edita, ſinceriorem videri alterâ, quam Surius emiſit, Puto ob immutatum à Surio ſtylum, ſententia enim eſt utrobique eadem. Me quoque exemplaria uetera hac de cauſa ſequi, ſemel ſum profeſſus.*

Dig. quib. cauſ. mai. in int. reſt. l.33.

Ad acta quod attinet, Certum eſt uti Romæ, ita in prouincijs confici conſueuiſſe. Meminit Modeſtinus ſcribarum, qui illo munere apud præſides fungebantur. Ea nomine, & uſu publica erant.

rant. Ideo Suetonius in Caeſ. vitis ſæpe actorum teſtimonio utitur, quod apud alios etiam hiſtoriarum ſcriptores inuenire eſt. Ex noſtris apud Pontium diaconum in S. Cypriani uita, & ſæpius apud Auguſtinum contra Donatiſtas. Chriſtiani, quod diligentiſſimi eſſent in conſeruanda martyrum memoria, exſcribebant inde quæ ad ſuos pertinerent. Habes exemplum in S. Suſannæ uita, de Thraſone uiro Chriſtiano, qui occultè aſſidebat in publico, Qui etiam geſta ſanctorum martyrum colligens, ornabat ea. *Et iudicialium actorum formas in pleriſque martyrum hiſtorijs agnoſcimus. At uerò, hæc ſiue acta ſiue geſta (utrumque nomen paſſim confunditur, præcipuè ab Auguſtino, & credibile eſt martyrum hiſtorias ex hac origine geſta dici cœpiſſe) ab actuarijs copioſius multo quam hodie extant, ſcripta fuere. Nam actuarij iudicum interrogationes, & reorum confeſſiones uerbatim excipiebant, cum notis ſcriberent, ut Modeſtinus ait. Neque quiſquam dubitare poteſt, in iudicio, quo Afra, exempli cauſſa, damnata eſt, plura utrimque prolata fuiſſe, quam paſſio præ ſe ferat, Cum præſertim iudex dicat,* Iniuria mihi eſt tot horas tecum certare: *Sed Chriſtiani breuitatis ſtudio in compendium cogebant, ſummam ſectantes. Et quantum huius generis hiſtoriolæ à legitimis actis differant, argumento eſſe poſſit codex ſatis magnus quæſtionis de S. Sebaſtiano habitæ, quem in monaſterio Caſſinenſi adhuc ſupereſſe, legere memini. Dein neque illud obſcurum, aliqua in iſta paſſione contineri, quæ ex actis non ſint ſumpta. Quomodo enim ſcriba ſæuam perſecutionem, quomodo nequiſſimum iudicem in tabulas rettuliſſet, aut cui fini orationes ab Afra in rogo poſita prolatas, excepiſſet? Orationes profectò à Chriſtianis, qui ſupplicio interfuere obſeruatæ, reliqua illà à ſcriptore paſſionis interiecta ſunt. Ego itaque actis publicis ea ſolum tribuo, quæ à comprehenſione Afræ, uſque ad prolatam ſententiam in iudicio contigere. In his ipſis, auctorem nulla religione ad ipſiſſima pura puta actorum uerba aſtrictum fuiſſe exiſtimo.*

Suet. Oct. c.5. Tib. c. 5. Caio. c.8 Tacit. An. 13. Vopiſ. Tacito. & Probo. Ammian. libr. 22. Aug. cõtra Creſc. lib. 3. c. 29. in breuic. coll. die 3. & alibi.

PASSIO] *Quidquid patimur paſſio, uel perpeſſio eſt. Vnde* 1
animi affectiones, & perturbationes à Philoſophis paſſiones dictæ: à medicis animi, & corporis morbi. Sed quoniam omnium patibilium, quæcumque homines ante adeptam immortalitatem ſufferre poſſunt, mors ſummum, & extremum eſt; Idcirco eccleſia mar-

martyrum neces, per duriſſimos cruciatus procuratas, rectè per excellentiam paſſiones nuncupauit. Ante omnes ſacratiſſimam Chriſti mortem, ab euangeliſtis deſcriptam, ſub hoc nomine ueneratur.

2 MARTYRIS] *Græca vox, teſtem latinè ſignificat. Et eius proprius apud Chriſtianos uſus de his, qui per tormenta examinati, fideles in perhibendo teſtimonio Ieſu Chriſto perſtitere.*

Lib. 22. c. 76. *Auguſtinus contra Fauſtum,* Per quorum confeſsiones, paſſiones, & mortes hoc Deo placuit atteſtari, martyres appellantur, qui latinè teſtes interpretantur. *Antiquitus martyres dicebantur, qui ſupplicia perpeſſi etiam non occubuerant. Poſtea conſuetudo obtinuit, illis ſolum nomen gloriæ plenum tribuere, qui confeſſionem morte conſignaſſent. Id interim ſemper obſeruatum, ut hæretici, quamquam grauiſſimos cruciatus pro Chriſti nomine pertuliſſent, ad hunc honoris gradum non admitterentur.*

Tertull. & Cypr. martyris nomē ita accipiunt.

De unit. eccl. Tales, *ait Cyprianus*, etiamſi occiſi in confeſsione nominis fuerint, macula iſta nec ſanguine abluitur. Inexpiabilis, & grauis culpa diſcordiæ, nec paſsione purgatur. Eſſe martyr non poteſt, qui in eccleſia non eſt. Ad regnum peruenire non poterit, qui eam, quæ regnatura eſt derelinquit.

3 APVD PROVINCIAM ETC. *Publicis actis conſules, & dies prænotari ſolebant; quæ hîc excidiſſe dolemus. Exemplum apud Auguſtinum contra Creſconium, de actis, quæ incipiebant,* Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coſs. XIV. Cal. Iunij. *Iterum in collatione contra Donatiſtas, de martyrum geſtis, quæ* Conſulibus facta ſunt Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Pridie Idus Febr. *Ita apud Ammianum Marcellinum acta citantur, quorum initium,* Conſulatu Tauri, & Florentij. *Verum hæc accurata temporis obſeruatio à deſcriptoribus quandoque omittebatur. Quod docet Auguſtinus contra Donatiſtas, hi calumniabantur litteras a Catholicis ſine die, & conſule productas,* Fieri poteſt ut in codicibus ſit uarietas, dum alij etiam dies, & conſules diligentia maiore deſcribunt, alij ſuperfluum prætermittunt. Sicut etiam codex, de quo primum legimus iudicium Conſtantini, quo inter partes Cæcilianum innocentem, illos autem calumnioſiſsimos pronuntiauit, diem, & conſulem non habebat.

Amm. lib. 22.

Li. poſt col.

Et

Et minus mirum eſt talia in his noſtris deſiderari, cum actorum ue-rius epitome, quam integra acta ſint. Si uerò coniectura ſedet, quam de Conuerſionis tempore produximus, Paſſioni Conſules aſcribendi erunt Diocletianus VIII. *Maximianus* VII.

Cur quæ in exordio conuerſionis de prouincia, urbe, & perſecutione ſemel dicta ſufficere poterant, hic rurſus repetantur, cauſſa uidetur, quod Conuerſio, & paſſio non perpetua ſerie, ſed diſtinctis diebus, quibus utraque celebratur, in eccleſia Auguſtana iam tunc legerentur.

PERSECVTIO] *Diocletiani intellige, ſub quo etiam con-* 4
uerſio. Nam qui primus deinde Chriſtianos uexauit Iulianus, non niſi quinquaginta annos poſt Maxentium, cuius morte Diocletiani perſecutio finita, imperium iniijt. Eſt in errore manifeſto Regino, qui Afram Anno Chriſti CCXLII. *ſub Diocletiano paſſam ſcripſit. Potior Hermannus Contractus, qui aſſignat annum* CCCIV. *Neque tamen preſſè intelligendus, Nam in unum hunc annum omnes martyres, qui ſub Diocletiano paſſi, conijcit. Baronius, qui ad annum* CCCIII. *rettulit, prorſus cum noſtro calculo, cuius rationem reddidimus, conuenit. Verum id forte fortuna accidit, Cum martyres ſub Diocletiano paſſos, quorum certum tempus aſſequi non potuit, hoc anno enumeret. Elapſi ſunt a conuerſione S. Afræ ad Paſſionis diem Menſ.* IX. *Dies* XII. *Quidam integrum prętereа annum adijciunt, quod mihi nequaquam probatur, Neque noſtræ chronographiæ congruit.*

LVPANARIA] *Meretrices olim lupæ dictę. Tertullia-* 5
nus noſter, Aſpice lupas popularium libidinum nundinas. *De pallio.*
Hinc, Lupari ut ſcortari, uel proſtitui, *Nonius: hinc lupanar pro meretricum luſtris: Atque ut à fornice fornicaria, à ſtabulo proſtibulum, ſic à Lupanari Lupanaria (quam tamen uocem alibi non legere memini) ſiue Lupanaris, ut aliqui codices habent. eadem forma Apuleius Lupanarem infamiam dixit,* Quæ ſuo pudore poſtpoſito, tori genialis calcato fędere, larem mari- *De Aſin.9*
ti lupanari maculaſſet infamia. *Lupanarium obſeruauit* *In ſup-*
Rob. Conſtantinus ex Alex. Seuero Lampridij, in quo hac uerba, *plemen.*
Corpora omnium conſtituit uinariorum, Lupanariorum, *ling.lat.*
Caligariorum, & omnino omnium artium. *Sed mihi mendum ſubolet: Tiraquello* Lupinariorum *placet. Quid e-* *De nobil.c.*
nim? laudatus princeps Lenonum corpora conſtituit, & le- *34.n.44.*
noci-

nocinium inter artes rettulit? At hæc obiter.

Vide Iuriſ conſ. Dig. de iudic. l. 81. Item Dig. de off. Præſ. lib. 10. 11. 12.

6 IVDICI OBLATA] *Prouinciæ Præſidem intellige. Qui enim iuriſdictioni præeſt, iudex eſt: Atqui præſidum munus eſt ius reddere, Et de omnibus cauſſis, de quibus vel præfectus urbi, uel præfectus prætorio, uel conſules, & prætores Romæ cognoſcunt, notionem habere: Omnia denique quæ Romæ uarios iudices habent, ad eorum officium pertinent, cum uice omnium magiſtratuum Romæ fungantur. Rectè ergo iudices dicuntur.*

7 COGNOVISSET QVAE ESSET] *Afra ad primam præſidis interrogationem, Nomen, & profeſſionem Chriſtianitatis edidit. Hoc eſt quod Tertullianus in Apologetico Chriſtiani conſtantiam prædicat,* Si denotatur, gloriatur: ſi accuſatur, non defendit: interrogatus, uel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. *Quin multi ſe ipſos denuntiabant, inde Profeſſores dicti. Talis fuit S. Gordius martyr, de quo extat Baſilij ſermo. Is in theatrum progreſſus, exclamauit:* Inuentus ſum me non quærentibus, conſpicuus factus ſum me non interrogantibus.

Apol. c. 1. 2.

8 SACRIFICA DIIS] *Cōqueritur Tertullianus iudices gētiles duplici potiſſimum ratione in Chriſtianos iniurios eſſe: quā vtraque Chriſtianorum conditio longè diuerſiſſime ſit a reis reliquis. Primo, cum Chriſtianos omnium fere ſcelerum colluuie nocentiſſimos eſſe dicerent, tamen neque defenſio pro illis, neque inquiſitio in illorum crimina admittebatur, quæ de cetero reis omnibus competebant.* Illud ſolum expectatur, quod odio publico neceſſarium eſt, confeſſio nominis, & non examinatio criminis. Quando, ſi de alio nocente cognoſcitis, non ſtatim confeſſo eo nomen homicidæ, uel ſacrilegi, uel inceſti, uel publici hoſtis (ut de noſtris elogijs loquar) contenti ſitis ad pronuntiandum, niſi & conſequentia exigatis: qualitatem facti, locum, tempus, conſcios ſocios. De nobis nihil tale, cum æquè extorquere oporteret quodcumque falſo iactatur. *Iſta calumnia egregiè in Afræ iudicio eluxit. Mox enim ac iudex* Cognouiſſet quæ eſſet, *Chriſtianam ſcilicet, nihil præterea moratus, Id unum contendit (quod rurſus Tertullianus queritur) ut de eo nomine excluderetur. Excluſa enim fuiſſet, ſi feciſſet quæ faciunt non Chriſtiani, hoc eſt ſi dijs ſacrificaſſet. Alterum caput multo erat abſurdius,* Nec in illo

ex

ex forma malorum iudicandorum agitis erga nos, quod ceteris negantibus, adhibetis tormenta ad confitendum, ſolis Chriſtianis ad negandum. *Et poſt pauca*, Cum præſumatis de ſceleribus noſtris ex nominis confesſione, cogitis tormentis de confeſſo decedere, ut negantes nomen, pariter utique negemus & ſcelera, de quibus ex confesſione nominis præſumpſeratis. Sed opinor, non uultis nos perire, quos pesſimos creditis (ſic enim ſoletis dicere) homicidas. Negatis laniari iubere ſacrilegum, ſi confiteri perſeuerauerit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergo nos innocentisſimos iudicatis, cum quaſi innocentisſimos non uultis in ea confesſione perſeuerare, quam necesſitate, non iuſtitia à uobis damnandam ſciatis. Vociferatur homo, Chriſtianus ſum; Quod eſt dicit, tu uis audire quod non eſt. Veritatis præſides, de nobis ſolis mendacium elaboratis audire. Hoc ſum inquit, quod quæris an ſim. Quid me torques in peruerſum? Confiteor, & torques, quid faceres ſi negarem? Planè alijs negantibus non facile fidem accommodatis; nobis ſi negauerimus, ſtatim creditis. *Iterum*, Debito pænæ nocens expungendus eſt, non eximendus. Denique illum nemo geſtit abſoluere, non licet hoc uelle, ideo nec cogitur quiſquam negare. Chriſtianum hominem, omnium ſcelerum reum, Deorum, imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum exiſtimas, & cogis negare, ut abſoluas: quem non poteris abſoluere niſi negauerit. Præuaricaris in leges. Vis ergo neget ſe nocentem, ut facias eum innocentem, & quidem inuitum, iam nec de præterito reum? *Tandem concludit*, Ideo torquemur confitentes, & punimur perſeuerantes, & abſoluimur negantes, quia nominis prælium eſt. *Eadem prorſus in noſtra cauſſa licet animaduertere. Iudex totus eſt, non in eruenda ueritate perpetratorum ſcelerum, ſed in eo, ut Afram à profesſione Chriſtianitatis, ſiue argumentorum pondere, ſiue blanditijs, ſiue minis excidere faciat. Omnes perſuaſiones, & intentata ſæpius tormenta*, Expedit tibi magis uiuere, quam inter tormenta deficere: Cathomis te cædi iubeam: Si uerò nolueris, occideris: Torqueri te faciam, & poſtea uiuam incendi præcipiam: *Ad illud toties repetitum* Sacrifica *referuntur. Quamquam tormen-*

ta feſtinatione capitalis ſupplicij excluſa ſint. Neque uerò obſcurum erat, Idolorum ſacrificio fidem Chriſtianam multo ualidius, quam nudâ uoce negari. Porro idem argumentum probandæ Chriſtianæ innocentiæ, urget Tertullianus ad Scapulam, Quid amplius tibi mandatur quam nocentes confeſſos damnare, negantes autem ad tormenta reuocare? Videtis ergo quomodo ipſi nos contra mandata faciatis, ut confeſſos negare cogatis. Adeo confitemini innocentes eſſe nos, quos damnare ſtatim ex confeſsione non uultis. *Pluribus D. Cyprianus ad Demetrianum*, Elige tibi alterum de duobus: Chriſtianum eſſe, aut eſt crimen, aut non eſt. Si crimen eſt, cur non interficis confitentem? Si crimen non eſt, quid perſequeris innocentem? Torqueri enim debui ſi negarem: ſi pænam tuã metuens, id quod prius fueram, & quod Deos tuos non coluerim, mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuiſſem, tunc ad confeſsionem criminis vi doloris adigendus: ſicut in ceteris quæſtionibus torquentur rei, qui ſe negant crimine quo accuſantur teneri, ut facinoris ueritas, quæ indice uoce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc uerò, cum ſponte confitear, & clamẽ, & crebris, ac repetitis idẽtidem uocibus, Chriſtianum me eſſe conteſter, quid tormenta admoues confitenti?

9 INTER TORMENTA DEFICERE] *Aliquando deliquium animæ: hoc loco Mori ſignificat. Quod ex oppoſito intelligimus*, Expedit tibi magis uiuere. *Vlpianus*, Nec ea quidem pæna damnari quem oportet, ut uerberibus necetur, uel uirgis interimatur, nec tormentis; quamuis plerique dum torquentur deficere ſolent.

Dig. de pænis li. 8.

SVFFICIVNT MIHI PECCATA MEA] *Ver-*
10 *bum ſufficere de ijs rectè dicitur, quorum è diuerſo egere poſſumus. At peccatorum nunquam egemus; Peccata ergo nobis propriè non ſufficiunt. Impropriè illa ſufficiunt, quibus omnino nihil addendum, id peccatis conuenit. Ita Deus per Ezechielem*, Sufficiunt uobis omnia ſcelera ueſtra domus Iſrael.

Ez. 44.

11 QVOD ME IVBES FACERE NVNQVAM FACIAM] *Ingenuè dictum, & liberè, ut Chriſtianam decebat. Neque enim tergiuerſatio, aut ſimulatio in cauſſa fidei ferenda. Aequè rotundè Cyprianus, cum proconſul ſacrificium imperaſ-*

peraſ-

peraſſet, Non facio: *Et cum proconſul inſtaret, Cyprianus denuò,* Fac quod tibi præceptum eſt.In re tam iuſta nulla eſt
conſultatio. *Sic D. Ignatius,* Non facturus ſum aliquando
quod mihi conſulitis.

GAIVS] *Prænomen à gaudio parentum ductum, ait Vale-* 12
rius Probus. Per G. proferri,& per C. ſcribi teſtatur Diomedes.
Non nemo in ſcriptione G. retinet. Neque aliter in pandectis Flo
rentinis,quod Ant. Auguſtinus annotauit. At cur præterito præ Emend. li.
ſidis nomine, hic præ nomen edatur, cauſſam nullam niſi fortui- 4.c.3.
tam ſubeſſe opinor. Ita plerique auctores Iulium, & Caligulam
Cæſs. Caios tantum dixere. De noſtro nihil præterea memoriæ pro-
ditum. Auentinus Carum Aquilinum uirum conſularem, Ducem
Vindelici limitis retulit; neſcio unde erutum. Faſti circa ea tempo
ra Carum Aquilinum nullum, vnum Vettium Aquillinum conſu
lem habent. Neque mihi conſtat eum poſtea huius limitis ducem
fuiſſe. Quamquam probè ſcio permultos Conſulares, qui nun-
quam Conſules. Sed fuerit Carus Aquilinus dux limitis, longè
alius fuit à Prouinciæ præſide.

CAPITOLIVM MEVM CHRISTVS EST.] 13
Reſpicit ad etymologiam Capitolij,quæ eſt a capite,uti monuimus.
Chriſtus enim,lapis ille,qui reprobatus ab ædificantibus,factus eſt
in caput anguli, ſæpe dicitur caput eccleſiæ, hoc eſt fidelium. Pau
lus, Ipſum dedit caput ſupra omnem eccleſiam, quæ eſt cor Ephеſ.1.4.
pus ipſius. Creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput 5. Coloſ.1
Chriſtus. Chriſtus caput eſt eccleſiæ, ipſe ſaluator corpo-
ris eius. Ipſe eſt caput corporis eccleſię. *Quod uerò Gaius*
hortatur Afram ad Capitolium ſacrificandi cauſſa accedere, Id
vulgo conſueuerat capi experimentum de Chriſtianis ad paganiſ-
mum relabentibus. Vnde S. Cyprianus ad lapſos, Nonne quan
do ad Capitolium ſponte uentum eſt, quando ultro ad ob-
ſequium diri facinoris acceſſum eſt, labauit greſſus, caliga
uit aſpectus, tremuerunt uiſcera, brachia conciderunt?
Et in epiſtolis, Compelluntur adhuc inſuper lapſi,ut linguis Ep.55.
atque ore,quo in Capitolio ante deliquerãt, ſacerdotibus
conuitium faciant &c.

QVOTIDIE CRIMINA, ET PECCATA MEA 14
CONFITEOR] *Vt agnoſcamus diligentem Chriſtianitatis*
diſcipulam, ſingulæ fere, quæ ſequuntur reſponſiones ex ſacris

litteris petitæ ſunt Hæc primo Dauidis illud reſpicit, aut aliquid ſimile, Laboraui in genitu meo lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum menm rigabo. *Nam ut S. Hilarius ait*, Pęnitentię uox eſt, lacrymis orare, lacrymis ingemiſcere. *Cur autem confeſſio peccati olim commiſſi, & iam deſiti, rectè ite retur, docet idem Hilarius*, Confitendum ſemper eſt: non quod peccandum ſemper ſit, ut ſemper ſit confitendum, ſed quod peccati ueteris, & antiqui, utilis ſit indefeſſa confesſio. Docet autem ſpiritus ſanctus ſemper confitendum, cum ait per prophetam: Iuſtus ipſe ſibi accuſator eſt, in primo ſermone ſuo. Iuſtus nõ ſe ex præſentibus, ſed ex præteritis accuſat. Cui enim adeſt præſentium accuſatio, iuſti nomen aufertur. Et audiamus ſe Apoſtolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non ſum dignus uocari Apoſtolus, eapropter quod perſecutus ſum eccleſiam Dei. Gratia autem Dei ſum quod ſum.

Pſ.6. — *In pſ.118. Fe.* — *In pſ.135.*

15 INDIGNA SVM IPSI SACRIFICIA OFFERRE] *Corpus, & ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti, unicum nouæ legis ſacrificium eſt, propriè ſumptum. Cuius oblationem minus ſibi licere rectè innuit Afra, Cum ea ſacerdotibus tantum conueniat.*

Quid ſacrificiũ proprie, quid impropriè, Cognoſce ex Gul. Alano de ſacrif. miſſa lib. 2. cap. 2.

16 ME IPSAM PRO NOMINE EIVS CVPIO SACRIFICARE] *Sacrificij nomen tranſlatè ſignificat omne opus bonum, quod in Deum refertur. Exempla ſunt ex pſalmis, de iuſtitia:* Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ: Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ. *De laude:* Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hoſtiam uociferationis: Immola Deo ſacrificium laudis: Sacrificent ſacrificium laudis: Tibi ſacrificabo hoſtiam laudis. *De pœnitentia:* Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. *Auguſtinus dixit, nos fidem, ſpem & charitatem ſacrificare. Tertullianus ſacrificia Deo grata appellauit*, Ieiunia, & ſeras, & aridas eſcas. *Deinde ait*, Virginitas quoque, & uiduitas, & modeſta in occulto matrimonij diſſimulatio, & una notitia eius, de bonis carnis Deo adolentur. *Et alio loco*, Afflictatio carnis hoſtia domino placatoria, per humiliationis ſacrificium. *Chryſoſtomus humilitatem ſacrificium maximum vocauit: Ita gratiarum actionem,*

De iuſtitia pſ. 4. 50. — *De laude pſ.26. 49. 106. 115.* — *De pœnit. pſ.50. Augu. in pſ 55. Tertu. de reſur.* — *De pudic.* — *Chryſo. in pſ. 50. b e*

nem, mortificationem membrorum, orationem denique & elee- mi.2.in ge.
moſynam, Et Auguſtinus, Ipſe homo Dei nomini conſecra- hom 9. &
tus,in quantum mundo moritur,ut Deo uiuat,ſacrificium 60. Mat. hom. 16.
eſt. *Idem corpus per ſe, cuius rectus uſus ad Deum refertur,ſa-* Aug. de
crificium vocat, multo autem magis animam: necnon totam con- ciu.lib.10.
gregationem ſanctorum vniuerſale ſacrificium appellat, At quo cap. 6.
niam uirtutes hominis Chriſtiani, in bonis operibus ſingulæ, in
martyrio omnes emicant, quod D. Auguſtinus expreſſit,cum di- Ep. 120.
xit Chriſtum martyres in ſe transfigurare, Ideo martyrium in
hac tralatione uerbi,excellenti quodam modo Sacrificium,Immo
latio, Libatio: Martyres Hoſtiæ, Victimæ Holocauſta dicti. Ita
omnes ad vnum interpretati ſunt Pauli verba, Ego enim iam 2. Tim. 4.
delibor, *ubi alij legunt*, immolor:*Vtraque gloſſa,Hieronymus,*
Ambroſius,Chryſoſtomus,Theodoretus,Theophylactus,Oecume-
nius,Anſelmus,Bruno,Carthus.Quod tamen unico illi & vero ſa
crificio nihil derogat.Immo Afra utrãq; nominis ſignificationem
ſatis diſtinxit, cum ſe indignam eſſe dixit, quæ ſacrificia offerret,
& mox adiunxit,cupere ſe ipſam ſacrificare.Cyprianus quoq; du
plicem ſacrificij notionem coniunxit, ad Nemeſianum, & reli-
quos martyres in metallo conſtitutos, Sed nec in illo,fratres di Ep. 77.
lectiſsimi,aliqua poteſt aut religionis aut fidei iactura ſen
tiri, quod illic nunc ſacerdotibus Dei facultas non da-
tur offerendi & celebrandi ſacrificia diuina: *Hactenus ſacri*
ficium in proprio ſenſu mox in tranſlato; Celebratis immo, &
offertis ſacrificium Deo, & pretioſum pariter & glorio-
ſum,& plurimum uobis ad retributionem præmiorum cœ
leſtium profuturum, Cum ſcriptura diuina loquatur, & di
cat: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, Cor con-
tritum, & humiliatum Deus non deſpicit. Hoc uos ſa-
crificium Deo offertis, hoc ſacrificium ſine intermiſ-
ſione die ac nocte celebratis, hoſtiæ facti Deo, & uoſ-
met ipſos ſanctas atque immaculatas uictimas exhiben-
tes, ſicut Apoſtolus adhortatur, & dicit. Oro ergo uos
fratres, per miſericordiam Dei,vt conſtituatis corpora ue
ſtra hoſtiam viuam, ſanctam, placentem Deo,nec configu
remini ſeculo huic, ſed transformamini in renouatione
ſenſus, ad probandum, quæ ſit uoluntas Dei bona, & pla-
cens,& perfecta.

Porro

Porro. uti hæc ſacrificandi interpretatio paſſim eſt obuia, ita & illud obſeruationem meretur, quod tyranni interfectores, aliquando martyrum ſacerdotes dicti Haymo D. Paulum explicans, Si immolor, id eſt, Interficior à Nerone. Nero ipſe fuit ſacerdos Petri & Pauli, quia ipſe mactauit eos: mactauit quidem, ſed non obtulit, quia ipſi ſe ipſos obtulerunt. *Et eadem planè ratione in alium Pauli locum*, Ego enim iam delibor. Libare hic pro ſacrificatione & immolatione ponitur, ac ſi diceret: Ego enim iam immolor. Sacerdos Petri & Pauli extitit Nero, ſed eius immolatio non eſt reputata ad gratiam, mors autem illorum gratisſimum ſacrificium fuit Deo.

17 VT CORPVS IN QVO PECCAVI DVM POENAS PERTVLERIT ABLVATVR] *Nam omnia peccata uero martyrio eluuntur. Inde Tertullianus*, Omnia huic operi delicta donantur. *Rurſus*, Propriè martyribus nihil iam reputari poteſt, quibus in lauacro ipſo uita deponitur. *Atque Cyprianus omnia peccata paſſione purgari ait.*

Apol. ſub finem. *In ſcorpiaco.* *Cyp. ep. 52*

18 QVIA ALIENA ES A DEO CHRISTIANORVM] *Paulo poſt*, Meretrix enim quæ eſt, Chriſtiana dici non poteſt. *Egregia teſtimonia puritatis Chriſtianæ ab homine inimico. Nam priori commentario bis monui, Chriſtianam innocentiam gentilibus aduerſarijs notam fuiſſe.*

19 CHRISTVS DICIT SE PRO PECCATORIBVS DESCENDISSE DE COELO] *Apud Matthæum, & Lucam*, Non veni uocare iuſtos, ſed peccatores.

Mat. 9. *Luc. 5.*

20 EVANGELIA EIVS TESTANTVR QVOD MERERETRIX ETC.] *Ex Luca*, Ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix, ut cognouit quod Ieſus accubuit in domo Phariſæi, attulit alabaſtrum unguenti, & ſtans retro ſecus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes eius, & unguento ungebat. *Rectiſſimè Afra Mariæ Magdalenæ uitam tamquam aliquod ſpeculum inſpiciebat; Cum nullum extet illuſtrius exemplum uel peccatricis conuerſæ, uel Dei conuertentis, & peccata condonantis.*

Cap. 7.

21 ET INDVLGENTIAM ACCEPERIT] Dixit

autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. *Rurſus*, Dixit autem ad mulierem: Fides tua te ſaluam fecit: Vade in pace. *Antiqua eſt in eccleſia uox Indulgentiæ, abſolutè poſita, pro peccatorum remiſſione. Quod Pammelius in Cypriano notauit.*

Et Meretrices Et pvblicanos Etc.] *De meretrice uidimus. De publicanis crebra ſunt teſtimonia*, 22 *Luc. 15.*
Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores. *Item*, Multi publicani & peccatores ſimul diſcumbebant cum Ieſu, & diſcipulis eius. *Vnde calumniandi anſam nacti Phariſæi, ut Chriſtus ab illis audire cogeretur*, Amicus publicanorum & peccatorum. *Publicanorum uerò nomen, cum ubique exoſum eſſet; adeo ut Vlpianus prodiderit, quanta audaciæ, & quantæ temeritatis eorum factiones ſint neminem neſcire, & Therſites interrogatus, quæ feræ ſæuiſſimæ, reſponderit, In montibus urſi, in ciuitatibus fæneratores, & publicani: maximè tamen infame habebatur apud Hebræos, Neque eius ulla eſt in ſacris litteris memoria, niſi cum nota ignominię coniuncta. Nam cum nefas crederent ſi eſſet uectigal pendens ex filijs Iſrael, neceſſario profani, & execrandi exiſtimabantur, qui illud exigebant.*

Mat. 2. Luc. 5. Matt. 9. Luc. 5. 7. 15. Matt. 9. 11. Mar. 2. Dig. de publ. & uectig. l. 12. Hier. ep. 146.

23 Vt Diligaris Etc. Vt Inferantvr Tibi Pecvniæ Multæ] *Iudex duplicem machinam adhibet, quarum utraque hominum mentes ualidè concutit. Voluptatem nimirum, & lucri ſpem. Quod enim cauſſę diffidat, extra eam mixtim minis, & blanditijs agit. Antea tormenta & mortem intentauit, Iam ad ueteres libidines, & quæſtum reuocat. Fruſtra vtrumque.*

24 Pecvnias Execrabiles Etc. Qvasi Sordes Abiecit] *Pecunias execrabiles appellat, quę ſcelere quæſitæ, Neque illarum contemptum expreſſius quam ſordium nomine oſtendere potuit. Hieronymus glorioſas ſordes uocauit.*

25 Qvia Non Erant De Bona Conscientia] *Hæc ex ora, vbi ab aliquo annotata, irrepſiſſe ſuſpicio eſt. Quamuis utcumque ferri poſſunt.*

26 Nolentes Accipere Aliqvos Fratres Etc. *Homines Chriſtianos fratres uocat. Erat ea*

fre-

frequens in prima eccleſia appellatio, Adeo ut infamis haberetur apud gentiles, ideoque purgare coacti ſint apologiarum ſcriptores, pręcipuè Tertullianus, qui in eo multus. At cur fratres pauperes Afræ pecuniam accipere abnuerint, quæri poteſt. Eſt in lege ueteri, non offeres mercedem proſtibuli. *Et Philo ſingularem libellum ea de re ſcripſit. Quæ poſtea Chriſtianorum quoque moribus recepta. Videbatur enim rerum ſacrarum maieſtas imminui, ſi meretricia oblatio ad altaria admitteretur. Verum longè diuerſa eſt eleemoſynarum ratio. In eas rectè erogantur bona quantumuis illicitis, & inhoneſtis artibus parta, dum reſtitutioni non ſint obnoxia: At meretriciæ pecuniæ redditio ne-quaquam obnoxię, niſi extortæ ſint illis, quibus alienandi poteſtas non erat, aut alioquin fraus interuenerit: Tuto igitur eleemoſynæ à meretricibus, etiam in peccando perſiſtentibus, multo magis à pęnitentibus, accipiuntur. Tamen exiſtimo Chriſtianos antiquæ pietatis, qui ab omni ſpecie mala abſtinendum ſcirent, inuitos, & non niſi cauſſa diligenter penſiculatâ, animum induxiſſe huiuſcemmodi pecunijs ſubleuari. Ne illis ſcilicet propter alienum ſcelus temere melius eſſet. Pleriſque creditum eſt Aframpræterquam numeratâ pecuniâ, etiam prędijs urbanis, & ruſticis locupletem fuiſſe, quibus diuenditis pretia pijs vſibus deſtinarit. At ego quid certò aſſeuerem non habeo. Nec intereſt ad pietatis argumentum, ſcire quantum erogarit: ſatis illud eſt, omnia quæcumque poſſidebat erogaſſe, cum dicat,* Quæ habui a me abieci. *Ad normam conſilij euangelici,* Si uis perfectus eſſe, uade, uende omnia, quę habes, & habebis theſaurum in cælo.

Deut. 23.

Vide gloſ. in c. Oblationes. diſt. 90. et Sum. Silu. in uerbo Meretrix.

Mat. 19.

27 IAM TE CHRISTVS DIGNAM NON HABET. SINE CAVSA ETC.] *Deſperationis uenenum Gaius antea clam inſtillauerat,* Aliena es à Deo Chriſtianorum, *nunc palam effundit. Neque ignarus eſt ille, qui argumenta ſuppeditat genius, Pleroſque quos non cruciatuum, & mortis terrores, non uoluptatum, & pecuniarum illecebræ, de ſtatu deijcere potuere, Vnâ diuinę gratiæ deſperatione excidiſſe. Sed Afra iam olim ualidis armis, contra omnes has inimici impreſſiones, à catechiſta Narciſſo inſtructa fuit. Quod reſponſiones ſatis oſtendunt. Nos, quoniam hęc mentio incidit, elegantem deſperationis deſcriptionem, ex libro de uera, & falſa pęnitentia, qui inter Auguſtini opera legitur, promamus,* Quid aliud eſt deſpe-

deſperare quam Deum ſibi comparare? Nam qui de Deo
non præſumit ueniam, non animaduertit, plus peccato
ſuo poſſe Dei clementiam. Si enim ſentiret Deum magis
bonum, quam ſe malum, quidquid in ſe iuſtitiæ non inue-
niret, a Deo magis bono expectaret: & quidem diffidit,
quia ſummi boni bonitatem maiorem ſua nequitia non
ſentit. Ille enim ſolus diffidat, qui tantum peccare poteſt,
quantum Deus bonus eſt. Cum ſit autem nullus qui hoc
poſſit, qui timet de ſe malo, præſumat de meliore.

CHRISTIANA QVIDEM EGO DICI NON 28
MEREOR ETC. SED MISERICORDIA ETC.]
Obiectum crimen non negat, non excuſat, ſed Dei miſericordiam
appellat. Videor D. Paulum audire, Ego enim ſum minimus 1.Cor. 15.
Apoſtolorum: qui non ſum dignus uocari Apoſtolus, quo
niam perſecutus ſum eccleſiam Dei. Gratia autem Dei
ſum id quod ſum. *Et rurſus,* Prius blaſphemus fui, & per-
ſecutor: ſed & miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia 1.Tim.1.
ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gra
tia domini noſtri, cum fide, & dilectione quæ eſt in Chri-
ſto Ieſu. *Afra etiam dicere poterat,* Ignorans feci in incre-
dulitate. *Ita paulo antea,* Sufficiunt mihi peccata mea, quę
ignorans Deum geſſi. *Quomodo autem miſericordia Dei omne*
humanum meritum antecedat, oſtendit S. Auguſtinus, Nemo *Ad Simpli.*
enim credit, qui non uocatur, Miſericors autem Deus uo- *lib.1.q.2.*
cat, nullis hoc uel fidei meritis largiens, quia merita fidei
ſequuntur uocationem, potius quam præcedant. Quomo
do enim credent ei quem non audierunt? Et quomodo
audient ſine prædicante? Niſi ergo uocando præcedat mi
ſericordia Dei, nec credere quiſquam poteſt, ut ex hoc inci
piat iuſtificari, & accipiat facultatem bene operandi. Ergo
ante omne meritum eſt gratia, Etenim Chriſtus pro impijs
mortuus eſt. *Et quia Afra fatetur, ſe non mereri Chriſtianam*
dici, Audiamus nominis dignitatem ex Chryſoſtomo, Quemad- *In ep. 1. ad*
modum hi, qui in bello regia ſigna circumferunt, ut moris *Tim. hom.*
eſt, magnis laboribus indigent, & uiribus, maximaque pe *3.*
ritia, uti ne id hoſtibus prodant: ita & qui Chriſti nomen
portant, non in bello ſolum, uerum etiam in pace, ſummis
uiribus indigent, ne id maledicis linguis exponant, ſed id

N ſtrenuè

ſtrenuè ferant uexillo crucis armati. Ingenti enim profecto opus eſt robore ut quis dignè portet Chriſti nomen. Nam qui indignum aliquid, uel dixerit, uel fecerit, aut etiã cogitauerit, Chriſti nomen non legitimè portat, neque habet in ſemetipſo Chriſtum. Porro qui id congrue portat, is profecto triumphat, non in foro, ſed in cęlis, omneſque illi adſtant angeli, circumdantes illum, atque admirantes. *Quin Afra hoc nomen dignè tulerit, minimè dubitandum, & locupletiſſimum teſtimonium hæc paſſionis hiſtoria dicit; Eſt ergo humilitatis, quod ſe indignam profitetur.*

29 IN HOC ME AGNOSCO ETC.] *Neceſſaria collectio. Nominis confeſſio, martyrium, ſiue teſtimonium eſt: teſtimonium nemo ab aduerſario petit, ſed ab amico: Deus ergo, qui me ad ſui nominis confeſſionem admiſit, à facie ſua nequaquam proiecit.*

30 PER QVAM ME CREDO ETC.] *Dixi hac de re.* *De laud. mart.* *Cyprianus, ut oſtenderet martyrium omnibus utile eſſe, inquit,* Vidimus quippe ad hunc nominis titulum fide nobiles ueniſſe pleroſque, ut deuotionis obſequium mors honeſtaret. Sed & alios frequenter aſpeximus interritos ſtetiſſe, ut admiſſa peccata redimentes, cruore ſuo loti haberentur in ſanguine, & reuiuiſcerent interempti, qui uiuentes computabantur occiſi. Mors quippe integriorem facit uitam. Mors amiſſam inuenit gloriam. Nam hac ſpes iam amiſſa percipitur, hac ſalus cuncta reparatur. *Et quamquam Afra poſt baptiſmum ita uixerit, ut inter priores cenſenda eſſet, Chriſtiana tamen animi demiſſione, quæ ubique elucet, ſe poſterioribus adnumerare maluit. Cum bonarum ſit mentium (ut Gregorius ait) ibi timere culpam, ubi nulla eſt. Et eſt Eccleſiaſtici ſententia,* *Eccl. 5.* De propitiato peccato, noli eſſe ſine metu.

31 *In Scorp.* SALVTEM CONSEQVERIS] *Spem ueniæ oſtendit. Tertullianus,* Ipſi denique præſides, cum cohortantur negationi, Serua animam tuam dicunt, &, Noli animam tuam perdere.

32 SALVS MEA CHRISTVS EST, QVI PEN- *Rom. 1.* DENS ETC.] Virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti. *Ita Concordius presbyter ad Torquatum Tuſciæ comitẽ, qui illum itidem hortabatur, ſaluti ſuæ conſuleret,* Salus mea

Chri-

Chriſtus eſt, cui quotidie ſacrifico ſacrificium laudis. *Et* *Ado in*
martyres aliâs ſæpe. Obſerua Afram exempla peccatorum, mart. 1.
qui miſericordiam conſequuti, in numerato habere. Antea mere- *Ian.*
trices, & publicanos, nunc latronem profert. Meritò, Cum ipſa
in eodem ſtadio curreret.

QVI TECVM TVRPITER VIXERVNT.] 33
Mira gentium ſtupiditas. Deorum cultum iis rebus conſtare cre-
debant, quas ipſimet naturæ ductu, turpes eſſe fateri cogeban-
tur. Sunt apud Ouidium verſus in quibus Cupidini Pietatem,
& Pudorem apertè opponit,

——— ante oculos Rectum, Pietaſque, Pudorque *Metam. 7.*
Conſtiterant, & uicta dabat iam terga Cupido.

Et profectò uerum eſt quod Seneca ſcripſit lib. 4. de Benef. c. 17.
Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod uirtus in
omnium animos lumen ſuum permittit, etiam qui non ſe-
quuntur illam, uident.

CATHOMIS] *Catomis quidam habent. Quidam Cate-* 34
nis ſubſtituerunt, pro uoce non intellecta. At hæc frequentius in
Chriſtianis hiſtoriis obuia eſt, quam ut adulterina credi poſſit. Mo *In annot.*
lanus hæret in explicando, & ſignificat ſe malle de ea doceri, quam *ad mart.*
docere. Græcam enim etymologiam, quam producit à κάτωμος, *Vſuardi*
quod eſt demiſſis armis, ut ſcilicet Catomus cædi dicatur, qui demiſ *15. Iunij.*
ſis humeris, pedibus in altum ſuſpenſis uapulat, ipſe improbat. *Editionis priors*
Neque illa ullo pacto ad hunc locum pertinere poteſt, cum Gaius
Afram non Catomam, ſed Cathomis cædere minitetur. Pronior
eſt exiſtimare ex martyrum actis, quę habent, Cathomo ſuſpendi;
In Cathomo leuari, Cathomum idem cum catasta, aut equuleo fuiſ
ſe. Quod fortaſſis hactenus ferri queat; Sed quid ad alteram il-
lam ſignificationem, Cathomis cædi? Vbi de flagellis, plumbatis,
fuſtibus, aut re quapiam ſimili ſermonem eſſe, ille non negat. Ba-
ronius aliquando de Latomia cogitauit. Nam Latomiam ſuppli- *In notat.*
cij genus ad uerberandum aptum eſſe, ait Iſidorus. At quo minus *ad mar. P.*
huic ſententiæ acquieſceret, obſtabant probati auctores, qui Lato *15. Iunij.*
mias Latumias, & Lautumias, eo ſenſu nunquam accepere. In po- *Vbi ait ple*
ſteriore Plantiniana martyrologij editione, nouam opinionem pro *roſque Iſi-*
fert, cuius D. Latinium auctorem laudat. Ea eſt huiuſmodi. Idem *dori codi-*
uideri, Catomis cædere, quod ſolent ludimagiſtri pueros ad hume- *ces habere Lautum-*
ros alicuius appendere, & eorum natibus uerbera infligere: Ideo *nas. Vti & ego lego.*

cum Vitum tum Barulam, quod pueri eſſent, puerorum more uirgis uerberatos. Apud Victorem de perſecut. Vandal. lib. 1. haberi de Thoma ſanctiſſimo epiſcopo, Quodam tempore uenerabilem ſenem in publica facie catomis cæciderunt. *Id uideri factum maioris ignominiæ irrogandæ cauſa, ut ſenex puerorum more uerberaretur. Confirmari coniecturam, quod apud Hippocratem lib. 1. de Articul. eſt* κατωμίζειν: *in humeros aliquem leuare: Apud Ioſephum Antiq. lib. 5. c. 10.* κατωμαδὸν *pro eo quod latinus interpres, humeris impoſitas Gazæ portas à Sampſone, uti obſeruat Suidas in uerbo* κατωμαδὸν*. Hæc quantumuis ingenioſè excogitata (dicam pace uiri magni, & docti) animum minus explent. Non quod neſciam Barulam eo fere modo cæſum, Aſclepiades enim apud Prudentium,*

De S. Romano.

——— — puſionem præcipit
Sublime tollant, & manu pulſent nates.
Mox, & remota ueſte uirgis uerberent,
Tenerumque duris ictibus tergum ſecent,
Plus unde lactis quam cruoris defluat.

Sed præterquam quod idem de Thoma, Afra, & Eulalia mihi me uериſimile: obſtat illud ualidiſſimè, quod martyres nequaquam Cathomæ aut Cathomi cæſi dicuntur, quod conueniens erat, ſi nomen à corporis poſitu; ſicuti ad Molani etymon diximus: Verum hiſtoriæ narrant, Cathomo aut Cathomis cæſos. Quæ loquendi formula, niſi ualde fallor, ea eſt quam grammatici, Verbum cũ ablatiuo inſtrumenti uocant. Et Cathomus ſiue Cathomi, eadem prorſus ratione inſtrumentum cædendi ſignificant, qua gladius, pugni, lora, uirgæ, Cum aliquem gladio, pugnis, loris, uirgis cæſum dicimus. Neque Hippocratis, & Ioſephi auctoritas magnopere huc facit. Quando ergo lis adhuc ſub iudice, noſtras quoque cogitationes proferamus.

In primis Cathomi duplicem uſum fuiſſe uidimus: Cogitandũ an res ipſæ diſtinctæ. Vinculorum, exẽpli cauſſa, uarius eſt uſus, res una. Seruiunt enim uinciendis, ſuſpendendis, uerberandis noxijs. Contra plumbatæ tum uſu, tum re differunt. Et cum Iuriſconſulti illas in uerbera, & pondera diſtinguunt, intelligunt primo loco flagella, quibus glandes plumbeæ in ſummitatibus impactæ, ſecundo maſſas plumbeas, quæ reorum pedibus alligantur, ut totius

Dig. de pœnis l. 7. Vinculorũ uerberatio. Cod. de exactor. tribut. l. 2.

cor-

corporis iuncturæ, magno doloris ſenſu luxentur. Simili ratione opinor Cathomos non minus re quam uſu differre. Nec enim uideo quam uiam ineam, ut Molani exempla de uno eodē torſionis inſtrumento intelligam. Cathomo eū ſuſpēdi, & uerberari fecit. Iuſſit miniſtris infantem in cathomo leuari, & cædere. A Valeriano iudice cathomis cæſus. Iuſſit eā flagellari, & cathomis cędi, per officium curatoris: cumq; cathomaretur corpus eius &c. *Priora duo profecto ad machinam pertinent, in qua rei ſuſpenſi torquebantur. Quam Ado in S. Romano ab equuleo ſecernit: Vt uerear me Molano aſſentiri non poſſe. Malo iudicium ſuſpendere. Poſterioribus duobus, ut etiam illo ex Victore, quod antea attulimus, atque iſto S. Afræ, quod præ manibus, non eſt ambigendum uerberis genus denotari. Videndum quodnā illud. In re dubia licebit explicationem ab auctoribus quantumuis obſcuris mutuari. Quorum unus ait, Cathomum eſſe* flagellum ex uirgis ferreis factum, uel flagellum ex uirgis, in modum ſcopæ, quo utuntur religioſi in capitulis. *Et mihi de virgis ferreis fidem facit. Nam obſeruaui illis aliquando in Chriſtianos ſæuitum. Teſtantur acta SS. Callinici, Quiriaci, Chryſtophori, Lycarionis. Item Philæas apud Euſebium de martyribus Alexandrinis: Subſcribunt Mammotreptus, & Luciani uocabularius: Quos ego in iſta litterarum luce laudatores non darem, ſi hæc aliunde haurire potuiſſem. Etymologiam nullus horum expoſuit. Si hariolari libet, ducemus à particula* καθὰ *ſiue* καθὸ *&* θυμός, *quod durum, ſæuum, crudelem, immanem, uti* θυμῶς *crudeliter ſignificat. Idque ad utrumque Cathomi ſupplicium quadrabit. Non diſſimulo Turnebum in Cicerone, & Laberio* Catomum *agnoſcere: Atq; ex ueteri Iuuenalis ſcholio, Vinculū & catenam explicare. Sed Victorius & Lambinus in Cicerone* Catonium, *Manutius* Catonem *ex mſ. habent. Neque ſe dubitare ait Victorius, quin inferi, & ſedes mortuorum, ea dictione intelligantur, fortaſſis a greco aduerbio* κάτω. *Idem oſtendit ſe in priſco, & valde probato Gelij exemplari (extat Laberij uerſus apud Gellium)* Catonum *legere. Henr. Stephanus* Charonium *edidit,* Tollet bona fide uos Orcus nudas in Charonium.

Video tamen Lipſium Catomium *in Cicerone probare. Nam alluſit in Saturnalibus. Sed quæcunque harum lectionum uera, Ciceronis & Laberij loca nihil ad noſtros Cathomos pertinent. V-*

Molanus habet in ſupremo exēplo, quod eſt ex S. Eulaliæ paſſione, Catomis, & Catomaretur. Sed uidetur erratū typographi.

Vocabul. qui inſcribitur. Breuiloquus.

Euſ. lib. 8. c. 11. Mā. motr. & Luc. Voca. interpretātur Cathomos uirgas ferreas.

Cic. ep. fa. li. 7. ep. 25. Si libido ridendi eſt, uide quid Amerbac. & Ruul. de Catonio commenti.

De pict. ſacris c. 70.

Aduerſ. li. 1. cap. 32.

Vict. i prio. & poſt. Cic. caſtig. Gel. lib. 16 cap. 7.

nus Iuuenalis ſcholiaſtes, Catenarum & uinculoram nomine, flagella ferrea ſignificare potuit; quæ reliqui uirgas dixere. Et quî ſcio an quandoque uariatum? Vincula autem uerberandis reis etiam fuiße, iam notaui.

35 TE CAEDI IVBEAM] *Pia antiquitas credidit Afram ante ſummam ignium pœnam, ut Tertullianus loquitur, more Romano ad palum deligatam uerberatam fuiſſe. Quod neq; ex hoc loco, in quo iudex tantum minis agit, neque ex hac omni hiſtoria conſtare poteſt. Non tamen reluctor. Cum ſciam Chriſtianis nihil de ſolitis ſuppliciorum acceſſionibus remitti, quin plurimum adijci conſueuiſſe. Et fortaſſis huc facit quod Molanus inquit, dum pictores imagines ex imaginibus depingunt, tradunt aliquando poſteritati, quod hiſtoriæ ſcriptor omiſit. Flagellis autem humiles tantum perſonas, & ſeruos uerberari conſueuiſſe ex pluribus iuriſconſultorum locis intelligimus, præſertim ex lib.* 10. *tit.* 19. *lib.* 48. *Digeſt.*

Steph. in fragm. poet. uet. Lipſ. Saturn. lib. 2. cap. 6.

36 CONFVSIO MIHI NVLLA EST ETC.] *Altè inbiberat, nihil turpe eſſe præter peccatum. Confuſio, Pudor & uerecundia quiâ erubeſcimus. S. Cyprianus locum ex Luca,* Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet, *ſic reddidit,* Qui confuſus me fuerit, confundetur eum filius hominis.

Luc. 9.

37 HOC EST QVOD OPTO, SI TAMEN MEREAR] *Quam cupide martyrium amplexura ſit, oſtendit. Circumſpectè tamen condicionem adijcit: Cum non ignoret, quod priori commentario ex Cypriano adduximus, Coronam de Dei dignatione deſcendere, neque poße accipi, niſi fuerit hora ſumendi. Simile eſt illud S. Ignatij,* Eligo enim pati, ſed neſcio an dignus ſum.

38 TORQVERI TE FACIAM; ET POSTEA VIVAM INCENDI PRAECIPIAM] *Peccat in leges Romanas, Per quas non licet quemquam pœnæ infligendæ cauſſa torqueri. Quod Iuriſconſulti ex Adriani reſcripto colligunt. Proinde Tertullianus ait,* Apud tyrannos enim tormenta pro pœna adhibentur, *in apologetico. Verum nullæ vſpiam leges Chriſtianis patrocinabantur.*

Ad Trall. Vide Duar. titul. de quaeſt. c. 2. Cuiac. obſeru. li. 14. ca. 34. Reſcripti Hadr. memi-

39 CORPVS IN QVO PECCAVI ACCIPIAT DIVERSA TORMENTA ETC.] *Vt conſtanter, & infra-*

infractè omnia contemnit, quo uitam æternam lucrifaciat. Verè nit Dig. de
B. Ephrem, de extremo iudicio uerba faciens, inquit, Hanc quo- quæſt.l.21.
que diem mente uoluentes ſancti Dei martyres, non ſunt De uar.
miſerati ſua corpora, ſed omne tormenti genus ſubierũt, torment.in
ſpe coronarum gaudentes. *Et eſt locus in ignitis illis Ignatij* ferni 10. 1.
epiſtolis, Nulli æmulor uiſibilium & inuiſibilium, ut Ieſum Ep. ad Rom.
Chriſtum merear adipiſci Ignis, crux, beſtiarumque con
ſtantia, abſciſsio; ſeparatio, confractio, diſſipatioque mem
brorum, interitus totius corporis, & flagella diaboli om-
nia in me ueniant, ut Ieſum Chriſtum merear adipiſci.

DICTAVIT SENTENTIAM] *Erat iudicis munus,* 40
*ſententiam ſiue ſua, ſiue aliena manu ſcribere. Ado de S. Sabi-
na,* Præfectus dictauit ſententiam. *S. Cyprianus apud Pon-
tium enarrans uiſionem, qua illi martyrium prædictum,* Videbat
mihi tribunali ſedentis tum proconſulis admoueri. Is ut
in me reſpexit, annotare ſtatim in tabula cœpit ſentẽtiam.
*Sententia deinde à iudice recitabatur, quod nos etiam Pontius
docet,* Legit itaque de tabula iam ſententiam iudex. *Et in
Cypriani paſſione,* His dictis decretum ex tabella recitauit.
Niſi placet præconem ſubintelligere. Auguſtinus inquit, Cum De trin.li.
uerba iudicis præco pronuntiat, non ſcribitur in geſtis, Ille 3.cap.11.
præco dixit, ſed, Ille Iudex. *Nam lex Valentis Valentin. &* Cod. de
Gratiani, qua cauetur qui iudices ſententias ipſi legere debeant, ſent. ex li.
qui per officium recitare poſſint, nondum erat lata. Morem quo iu recit. l. 2.
dex ſententiam recitabat, ponunt ob oculos Apuleij uerba, Præ- Florid.l.1.
co cum procõſule & ipſe tribunal aſcendit, & ipſe togatus
illic uidetur, & quidem perdiu ſtat, aut ambulat, aut ple-
rumque contentiſsimè clamitat. Enimuero ipſe proconſul
moderata uoce rarenter, & ſedens loquitur, & plerumque
de tabella legit. Quippe præconis uox garrula miniſterium
eſt, proconſulis autem tabella ſententia eſt, quæ ſemel lecta
neque augeri littera una, neque autem minui poteſt, ſed vt
cumque recitata eſt, ita prouinciæ inſtrumento refertur.

AFRAM PVBLICAM MERETRICEM] *Vertit* 41
*in inuidiam meretricium nomen, quod ante conuerſionem religio-
ni tribuebatur. Cauſſam autem damnationis nullam comminiſci
poteſt, præter unam Chriſtianitatis profeſſionem. Idcirco Tertul-
lianus,* Quid de tabella recitatis illum Chriſtianum? Cur

non

non & homicidam? Sed homicida Chriſtianus. Cur non & inceſtus, uel quodcunque aliud nos eſſe creditis? In nobis ſolis pudet aut piget ipſis nominibus ſcelerum pronuntiare? Chriſtianus ſi nullius criminis nomine reus eſt, ualde infeſtum ſi ſolius nominis crimen eſt.

42 VIVAM INCENDI PRAECIPIMVS] *Chriſtianos crebro hac pœna affectos acta loquuntur. Et habemus teſtimonium ex Tertulliano. Cuius nomen identidem appellare libet, cũ Chriſtiana antiquitas ex nullo auctore uberius, & rectius hauriri poſſit, Vt ego quidẽ ſentio.* Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro iuſtitia, pro pudicitia, pro fide, pro ueritate, pro Deo uiuo, Crematur: Quod nec ſacrilegi, nec hoſtes publici ueri, nec tot maieſtatis rei pati ſolẽt. *Inde cauillãdi occaſionem nacti gentiles, uti mox uidebimus. Porrò grauiſſimum, præ reliquis omnibus, exiſtimatum eſt ignis ſupplicium. Quod P. Faber ex Pauli I. C. uerbis colligit, quibus Magicæ artis conſcios ſummo ſupplicio affici placuiſſe, id eſt beſtijs obijci, aut cruci ſuffigi: ipſos autem magos uiuos exuri tradit. Et magnopere probabile eſt quod Baronius conijcit: Quia Chriſtiani magicis artibus imbuti credebantur, ideo potiſſimum igni traditos. Quamquam adeo uarijs præterea ſupplicijs in eos ſæuitum, Vt illa ad certas leges nequaquam reuocari poſſint. Nam extra ordinem de Chriſtianis cognoſcebatur. Et iudici extra ordinem cognoſcenti, quam uult ſententiam ferre licet, uel grauiorem, uel leniorem (ait Vlpianus) ita tamen, ut in utroq; modum non excedat. Neque uerò periculum ſubeſſe uerebantur, ne modum excederent in illis, quos omnium ſcelerum reos, immania exempla meritos exiſtimabant.*

Ad Scapulam.

Fab. Semeſt. li. 2. cap. 7.

Paul. li. 5. ſentent. tit. 23.

Ad mart. 27. febr.

Dig. de pœnis l. 13.

43 RAPTA EST A MINISTRIS, ET DVCTA] *Damnati, in quos ultimo ſupplicio animaduertendum, extra portam urbis, cum Romæ, tum in prouincijs ducebantur. Quod pluribus exemplis, etiam domini noſtri Ieſu Chriſti, docet P. Faber. Deiectos e ſaxo Tarpeio, & obiectos beſtijs excipit. Adiungendi ſunt reliqui populo in theatris, & circis exhibiti.*

Semeſtr. li. 2. cap. 8.

44 IN INSVLAM] *Locus eſt ultra Licum, Cui religionem hactenus ſeruauit, condita poſtmodum eccleſia. Et quamquam hac ætate ſolum continens, tamen olim inſulam fuiſſe neque ſitus depreſſior, neque fluminis conditio credere prohibet. Siue quod*

Lici

Lici alueus illac quondam fluxerit, relicta in medio inſula, quod plerique exiſtimant: Seu quod emiſſus ex Lico riuus, ſpatium illud, priuſquam flumini rurſus coniungeretur, circumfluxerit. Nam huius generis riuos curſum ſæpe mutare, quotidie experimur. Et eſt hic primus ex triplici inſularum modo apud Pomponium. Ait etiam Proculus, Intelligo enim, cum ex altera parte inſulæ alueus fluminis exaruerit, deſiiſſe inſulam eſſe, ſed quo facilius res intelligeretur, etiam agrum, qui inſula fuerat, inſulam appellant. *Parum itaque errabit, qui hoc argumento, locum iſtum etiamnum inſulam dicet. De eccleſiis dedicatis in ueſtigijs paſſionis martyrum, exemplum in Victore Uticenſi. Narrat Carthaginem à Geiſerico captam, & eccleſias occupatas,* Quę foras muros erant, quaſcumque uoluit occupauit, & præcipuè duas egregias, & amplas, Sancti martyris Cypriani, unam ubi ſanguinem fudit, aliam ubi eius ſepultum eſt corpus.

Dig. de adquir. rer. dom. l. 30. & 56.

De Vand. perſ. lib. 1.

45 LYCI FLVMINIS] *Licus aliquibus, Lyciam græci Ptolemæi codices præferunt, monet Ortelius. Nobile flumen, quod in alpibus oritur, Auguſtam ab oriente præterfluit, & in Danubiũ exit. P. de Natalibus Lethæum habet, Sed male, Ad Cretam reſpexit, in qua Lethæus.*

In theſ. geogr.

46 EAM EXPOLIANTES] *A Iuriſconſultis dicuntur* Spolia, quibus indutus eſt cum quis ad ſupplicium ducitur. *Illis ſpoliabantur damnati, Et pecuniæ ex uenditione corraſæ, ad utilitatem officij deſeruiebant.*

Dig. de bonis damn. l. 2. 6.

47 AD STIPITEM LIGAVERVNT] *Cremandi quãdoque clauis affixi. Euſebius de Polycarpo,* Cum illum clauis uellent affigere, dixit: Sinite me hoc modo; nam qui mihi patientiam ad ignis flammas ſuſtinendas, pro ſua clementia largitur, largietur etiam, ut ſine commiſſuris clauorum, quibus me affigere ſtatuitis, conſtans abſque ulla corporis commotione rogo adhæreſcam. Idcirco illum non clauis, ſed uinculis ſolum colligarunt. *Item de Pionio martyre,* Quam acerbos clauorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem oſtenderit. *Sed uinculorum uſus puto frequentior. Tertullianus in Apologetico.* Licet nunc ſarmentitios, & ſemaxios appelletis, quia ad ſtimitem dimidij axis reuincti, ſarmentorum ambitu exurimur. *Vbi Pã-*

Hiſt. li. 4. c. 14.

melius annotauit ms. codices omnes ita habere, pro eo quod excuſſi, Semisſios, & dimidij asſis. *In Scorpiaco alius eſt axis ſenſus. At in libro de Pœnitentia eadem notione hunc ſtipitem axem dixit,* In axe iam incendio adſtricto, in ipſa dico ſecuritate, & poſſesſione martyrij.

48 Domine Devs Etc.] *Sanctæ martyris humilitatẽ eximiam agnoſcimus, Quæ cum metu, & tremore ſalutem ſuam operari didicerat. Nihil ſibi arrogat, nuſquam ſe attollit, ſed enixè deprecatur, & ad pœnitentiæ aram confugit. Sententiæ quam antea iudici obiecit,* Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam, *tamquam fundamento innititur.*

49 Qva Hora Conversvs Fverit Peccator Etc.] *Multæ extant huius generis diuinæ promiſſiones; Præcipuè apud Ezechielem,* Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iuſtitiam: uita uiuet, & non morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor; in iuſtitia ſua, quã operatus eſt, uiuet. *Alio loco idem propheta,* Impietas impij non nocebit ei, in quacumque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. *Et poſt pauca,* Si autem dixero impio, Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato ſuo, feceritque iudicium, & iuſtitiam, & pignus reſtituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis uitæ ambulauerit, nec fecerit quidquam iniuſtum: uita uiuet, & non morietur. Omnia peccata eius, quæ peccauit, non imputabuntur ei: Iudicium, & iuſtitiam fecit, Vita uiuet.

Cap. 18.

Cap. 33.

50 Circvmdata Sarmentis] *En ſarmentorum ambitus, propter quem Chriſtiani ſarmentitij dicti. Vbi etiã paganica crudelitas elucet. Nam ſarmenta languidum ignem cõcipiunt, quo aſſabantur martyres, extracta morte diutius per duriſſimos cruciatus, Cum ualidis flammis multo celerius præfocari, & extingui potuiſſent. Euſebius hanc ſæuitiæ ſpeciem notauit in Vrbano Palæſtinæ præſide, qui S. Timotheum: & in Firmiliano eius ſucceſſore, qui martyres Porphyrium, & Iulianum, lento, & remiſſo igni cremandos tradidere.*

Lib. 8. c. 13 & c. 21. Prudent. hãc crudelitatẽ multis uerſib⁹ exequitur in S. Laur.

51 Gratias Tibi Ago Domine] *Afra tantum priore oratione profecit, ut iam in ſecuritate, & poſſeſſione*

mar-

martyrij conſtituta (ſic Tertullianus loquitur) plena fiduciæ, non quaſi in incertum currens, neque de diuina gratia quidquam addubitans, ſemet hoſtiam Deo offerre audeat. Cuiuſmodi exempla permulta ex martyrum hiſtorijs liceret adducere, Sed uno contenti ſimus, illoque maximè illuſtri. S. Polycarpus itidem in rogo conſtitutus, ſeſe hoſtiam offerens, pluribus hiſce uerbis Deo gratias egit, Pater dilecti, & benedicti filij tui Ieſu Chri- Euſ. hiſt. li.
ſti, per quem tui cognitionem accepimus, Deus ange- 4. c. 14.
lorum, & poteſtatum, Deus totius creaturæ, & iuſtorum cuiuſque generis, qui uiuunt in conſpectu tuo, Tibi gratias ago, quod me huius diei, & horæ celebritate donaſti, in qua cum in martyrum numero, tum in calice paſſionis Chriſti tui, tormentorum particeps fiam, in reſurrectionem uitæ æternæ, tam animæ quam corporis, per immortalem ſpiritus ſancti uirtutem. Inter quos quæſo martyres, hodie in conſpectu tuo, pro hoſtia pingui, & accepta admittar: ſicut præparaſti, præſignificaſti, & iam tandem compleuiſti, qui Deus uerus es, & omnis mendacij expers. Ac propterea præ ceteris omnibus te laudo, te benedico, te glorifico, per Ieſum Chriſtum dilectum tuum filium, pontificem æternum, per quem tibi, cũ eo, in ſpiritu ſancto gloria, nunc & in futura ſecula ſeculorum Amen. *Etſi uerba euarient, tamen ſenſus cum Afræ oratione coincidit.*

QVI PRO TOTO MVNDO SOLVS HOSTIA 52
OBLATVS ES IN CRVCE] *Hac, & quę ſequuntur,*
fere in centonis modum ex ſacris litteris collecta ſunt. Chriſtus Ad Hebr.
ſemel oblatus eſt, Vnam pro peccatis offerens hoſtiam, Nõ 9.10.
pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi. 1. Ioan. 2.

IVSTVS PRO INIVSTIS] Mortuus eſt iuſtus 53 1. Pet. 3.
pro iniuſtis, ut nos offerret Deo.

MVNDVS A PECCATO, PRO PECCATO- 54 1. Pet. 2.
RIBVS VNIVERSIS] Qui peccatum non fecit, ne- 2. Cor. 5
que inuentus eſt dolus in ore eius. Qui non nouerat pecca 1. Pet. 2
tum, Peccata noſtra ipſe pertulit, in corpore ſuo ſuper lignum.

SECVLA SECVLORVM, AMEN] *Ita preces* 55
concludi ſolere, monuimus ex Chryſoſtomo: Et proximè in Polycarpi

carpi oratione uidimus. Aeternitatem per ſecula ſeculorum ſigni ficari non eſt dubium. Rationem habes apud Albinum Flaccum, Dicuntur Secula Seculorum, tamquam ſecula in ſapientia

De diu. off. Dei firma ſtabilitate manentia, iſtorum, quæ cum tempore tranſeunt, efficientia ſecula ſeculorum. Aut certè ſimpliciter accipienda ſunt Secula Seculorum, uelut conſequentia præcedentium, ut continuata ſibi connexione copulentur, quæ dicuntur Secula Seculorum, donec præſens, quod ex diuerſis temporum ſeculis contexitur, perueniat ad finem, & ſuccedat futurum Seculum, quod non habet finem, Vbi Deus uidebitur, & laudabitur ſine fine.

56 EMISIT SPIRITVM] *Corpore illæſo. Quod poſtea à puellis repertum, hodie quoque integrum colitur: niſi quod exiguę particulę ab Embricone, & Hermanno Auguſtanorum epiſcopis ablatæ. Huius generis miracula aliquot prodita ſunt. Iulitta mar*

Mart. R. 30. Iulij. *tyr Cappadox, de qua S. Baſilij oratio,* In ignem coniecta ſpiritum Deo reddidit, corpus autem à flamma manſit illæſum.

Mart. R. 3. Apr. *Agape, & Chronia uirgines,* In ignem miſſæ, ſed à flammis intactæ, ibi oratione ad dominum fuſa, animas reddi-

Mart. Ad. 7. Maij. derunt. *Flauia Domitilla, Euphroſyna, & Theodora uirgines, incenſo cubiculo mortem oppetiere: Poſtera die* Ceſarius inuenit corpora ſanctarum uirginum illæſa. In facies enim ſuas proſtratæ, orantes dominum receſſerant. *Euſtathius,*

Metaph. 2. Nou. *Theopiſtes, Agapius, & Theopiſtus, in boue æneo candenti exanimati ſunt, quo poſt tres dies aperto, corpora nullum ignis oſtenderunt ueſtigium. Qui enim pueros in Babylone ex camino ardēti uiuos educere, idem facile flammarum iniuriam ab eorum corporibus prohibere potuit, quorum animas per martyrium ad ſe euocare uoluit.*

Dies paſſionis S. Afrę colitur Auguſtæ VII. *Id. Aug. Conſentientibus Beda, & Vandelberto: Romæ Non. Aug. Suffragantibus Vſuardo, Adone, & Maurolyco. Differentia hinc orta uidetur, quod Auguſtæ Nonis de S. Afro patruo agatur. Ceterum re*

Ex. de obſeru. Ieiun. Conſilium. *ctè faciet qui hac in re ſuæ regionis conſuetudinem ſequetur. Quod Innocentius* III. *Pont. Max. in S. Bartholomęi feſtiuitate faciēdum reſcripſit.*

57 ET SOCIORVM] *Hæc inſcriptioni adiecta ſunt, ab eo qui S. Quiriacum, & reliquos* XXIV. *capite cęſos hiſtoriæ ſub-*

iun-

iunxit. Nam manifeſtum eſt Hilariæ, & puellarum paſſionem eouſque non pertingere.

MARTYRII PALMAM] *Figuratè uictoriam quā Afra moriendo conſecuta eſt ſignificat. Palma enim ſemper uictoriæ hieroglyphicum fuit. Hinc eccleſia martyrum mortes uti coronas, ita palmas nominare conſueuit. Et in imaginibus peculiare martyrum inſigne Palmæ ramus eſt. Ambroſius,* Pręmium quoddam eſt palma martyrij: quæ confitenti linguę dulcem fructum tribuit, & uictrici dexterę glorioſum pręb et ornatū. Eſt planè palma martyribus ſuauis ad cibum, umbroſa ad requiem, honorabilis ad triumphum, Semper uirens, ſemper ueſtita folijs, ſemper parata uictorię. Atque ideo non marceſcit palma, quia martyrum uictoria non marceſcit. 58 *Serm. de quadr.*

STABANT IVXTA RIPAM FLVMINIS] *In citeriori Lyci ripa, ſtabant puellæ, ſupplicium dominæ eminus ſpectantes, quod fortaſſę propius accedere prohiberentur.* 59

ROGAVERVNT DESCENDENTES DE BARCA] *Intelligimus Lycum tunc ponte non fuiſſe iunctum, ſed nauiculas traiectui inſeruiſſe. Eſt barca minoris nauigij genus, cuius meminit Iſidorus, & Paulinus his uerſibus,* 60 *Iſid. orig. lib. 19. c. 1.*

Vt mox ſalubri barca perfugio foret
Puppi ſuperſtes obrutę. *Paul. Cyther.*

Plura de Barcis ex Ethico, Hiſtro, & Herodoto collegit Gyraldus de re nautica. In Notitia eſt, Pręfect. claſsis Barcariorum.

INVENERVNT SANCTAE AFRAE INTEGRVM CORPVS] *Diocletianus, & Maximianus AA. reſcripſere,* Obnoxios criminum, digno ſupplicio ſubiectos, ſepulturę tradi non uetamus. *Id multo ante Auguſtus obſeruauit. Et quamquam poſtea obtinuit damnatorum corpora non aliter quam petita, & permiſſa ſepeliri, permittebantur tamen quibuſlibet petentibus: excepto ſi qui maieſtatis rei damnati. Crematorum Vlpianus nominatim meminit,* Eorum quoque corpora qui exurendi damnantur, peti poſſunt: ſcilicet ut oſſa & cineres collecta, ſepulturę tradi poſsint. *Verum enimuerò ut in rebus ceteris, ſic in hac etiam Chriſtiani longè deterrima, & iniquiſſima condicione uiuebant. Martyrum corpora nullis preci-* 61 *Cod. de relig. & ſump. fun. l. 11. Dig. de cadau. punit. l. 1. & 3.*

bus

Acta apud Sur. 5. Iun. *bus donabantur: Immo clementiæ ſpecies uidebatur, pretio quan tumuis magno concedere. Truncus, & caput S. Bonifacij in Cilicia paſſi, quingentis aureis redempta ſunt. Sæpius feris lanianda obijciebantur, quandoque in cineres ſoluebantur: uel eam ob cauſſam, ne ſanctis reliquijs meritus honor a Chriſtianis deferretur. Mortuo S. Polycarpo, inquit Euſebius,* Certi homines patrem Herodis, Dalcę fratrem ſubmonebant, ut pręſidem exoraret, ne corpus eius cuiquam daret, ne Chriſtiani, inquiunt, Crucifixo illo derelicto, hunc uenerari incipiãt. *Centurio igitur gentili more conburendum curauit: Chriſtiani tamen oſſa eius, potiora lapillis pretioſis, auroque puriora (uerba ſunt eccleſiæ Smyrnenſis) ex cineribus ſelegere, & eo loco repoſuere, qui illis erat conſentaneus. Ita quoque martyrum Lugdunenſium & Viennenſiũ corpora ſub Vero cum ſex dies ſub dio iacuiſſent, diligentiſſimè obſeruata, ne à fidelibus ſurriperentur, neque precibus, neque magna pecunia vi obtineri poſſent, tandem* ab impijs illis & facinoroſis carnificibus exuſta, inq; cineres redacta, in Rhodanum fluuium, qui illic in proxima defluit, ſpargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ ſuper terram amplius extarent. *Subijciam egregium locum huius argumenti, ex actis S. Hadriani & ſociorum martyrum, qui ſimul aperiet quantopere ſanctorum reliquijs fideles antiquitus inhiarint,* Maximianus autem iuſſit corpora eorum flammis exuri, dicens; Ne forte ueniant Galilæi, & tollant ea. At beatiſſima Natalia abſcondit manum S. Hadriani in ſinu ſuo, ne ignibus abſumeretur. Itaque carnifices ad tyranni uoluntatem aſportabant corpora martyrum, ut ea concremarent in fornace ardenti, quæ iam parata erat. Sequebatur autem eos beata Natalia, excipięns ſtillantem à martyrum corporibus ſanguinem, atque eo ſuum corpus liniens. Sequebãtur etiam aliæ mulieres religioſæ, & honeſto loco natę, martyrum ſanguinem in linteamina, & purpuram ſuſcipiẽtes, atque aliæ in ſinu ſuo ſanguinem illum abſcondebant. Ipſas quoque carnificum ueſtes, quę ſanctorum martyrum ſanguine infuſæ erant, clariſſimæ feminæ multo auro, & gemmis, pretioſiſque ornamentis ſibi comparauerunt. *Hac illi fidei innituntur, quam Gregorius Nazianzenus de martyribus profitetur,* Quorum, *inquit,* uel ſola corpora idem poſſunt

Hiſt. lib. 4. c. 14.

Euſ. li. 5. c. 1. Eundem morẽ agnoſce apud Ammian. Marc. libr. 22. in cauſſa Georgij, Dracontij, & Diodori Arrianorũ

Orat. in Iul. 1.

poſſunt quod animæ ſanctæ, ſiue manibus contrectentur, ſiue honorentur: quorum vel ſolæ ſanguinis guttæ, atque exigua paſſionis ſigna, idem poſſunt quod corpora. *Et cum ſe res ita haberet, nihil mirum eſt corpora martyrum inhumata, feris auibusque obiecta, ſi quando minus accuratè cuſtodirentur, à Chriſtianis, etiam capitis periculo ſurrepta fuiſſe. Quod hîc accidit. Et referta ſunt martyrum acta laudatiſſimis huius generis furtis. Quibus nox præcipuè erat accommoda, quod per tenebras faciliùs laterent. Vnde magnopere queruntur eccleſiæ Gallicæ apud Euſebium, in epiſtola quam citauimus, ob aſſiduam cuſtodum diligentiam nullam in nocte reliquam ſpem eſſe. Grauis enim ſententia eſt cleri Romani apud S. Cyprianum,* Corpora martyrum, aut ceterorum, ſi non ſepeliantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus. Ep. 3.

VENIT NOCTE] *Etſi temporum ratio minus exactè diſtinguatur, tamen colligimus hæc proxima nocte poſt ſupplicium non contigiſſe. Nam cum inferius narretur, Hilariam, & puellas ea ipſa die qua Afra ſepulta, paſſas eſſe, harum autem martyrium Prid. Idus Aug. celebretur, Profectò conſentaneum eſt hîc de nocte, quæ Prid. Idus proximè antecedit ſermonem ſeri. Neque abſurdum, Afræ corpus per aliquot dies inſepultum iacuiſſe; quod non niſi ſumma cautione, & captata occaſione ſepeliri poſſet. Simile eſt quod Luciano presbytero in ecſtaſim rapto, Gamaliel de S. Stephano narrauit,* Die ac nocte iacuit proiectus, ut ſepultura non daretur, ſecundum mandatum impiorum principum, ut a feris conſumaretur corpus eius. Ex domini autem uoluntate non tetigit eum unum ex his, nõ fera, non auis, non canis. Ego Gamaliel compatiens Chriſti miniſtro, & feſtinans habere mercedem à domino, & partem cum ſancto uiro fidei, miſi per noctem quantos poteram religioſos Chriſtianos, & in Chriſto Ieſu fideliter credentes, habitantes Hieruſalem in medio Iudaorum; & hortatus ſum eos, & neceſſarias ſubſtantias miniſtraui, ac perſuaſi illis ire occultè, ut portarent corpus eius meo uehiculo in uillam meam, hoc eſt in Caphargamalam, quod interpretatur uilla Gamalielis, uiginti millia habens a ciuitate. Et ibi feci illi planctum fieri diebus ſeptuaginta, & poni eum in meo monumento nouo, in orientali theca, & præ- 62

Sur. 3. Aug. habet Luciani epiſtolam.

cepi

cepi meis, ut quæcumque neceſſaria erant pro eius plan-
Bar. in not. mart. 3. Aug. ctu, de meo darent. *Quæ ex ueteri hiſtoria, quam omnis eccleſia approbat, ut pluribus docet Baronius, deſcribere placuit, quod me ram pietatem ſpirare, & ad res noſtras proximè accedere uiſa. Sin cui hæc temporum digeſtio minus arridet, is exiſtimet licet, Hilariam corpus prima nocte abſtuliſſe, funus uſque in diem ante Idus extractum fuiße.*

Cvm Sacerdotibvs Dei, Et Tvlit Corpvs Eivs] *Ex Dionyſio Areopagita conſtat, iam inde ab Apoſtolorum ętate, certos apud Chriſtianos ritus extitiſſe, quibus homines eccleſiaſtici defunctorum cadauera ſepulchro committerent. Eos cum enumeraſſet, & cauſſas explicaſſet, ſubiungit,* *Eccleſ. hie. cap. 7.* Iſta ſi uiderint profani, latè puto ridebunt, noſtrumque miſerebuntur errorem. Neque eſt ſanè cur miremur; niſi enim crediderint (iuxta ſcripturæ fidem) non intelligent. *Notat ille quidem profano nomine gentiles, ſed qui præterea has eaſdem cæremonias irrideant, palam eſt. Quomodo ipſa* *Apud Euſ. lib. 7. c. 17.* *cadauera curarentur, diſcimus ex Dionyſio Alexandrino,* Sanctorum corpora manibus erectis ſupiniſque excipere, gremio ſuo reponere, occludere oculos, ora obturare, geſtare humeris cadauera, decenter ornare, illis adherēſcere, amicè complecti, lauare accuratè, & linteo funebri inuoluere, non grauati ſunt. *Ornatus nomine, conditura complectitur. Nā Chri-* *Eu. c. 19.* *ſtiani, Iudæos imitati (quibus cum aromatibus ſepelire mos erat, auctore S. Ioanne, præter ceteros) mortuorum cadauera condire* *Dial. lib. 4. cap. 36.* *ſoliti. Hinc Gregorius Romanus, Pigmentarij, & medici in funere meminit. Quamquam de Iudęis ſcrupulum inijcit, quod duo in ſacris litteris loca ſunt, ex quibus facilius cadauerum uſtio,* *1. Reg. 31.* *quam conditura probari uideatur. Vnus de Saulo,* Tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius, de muro Bethſan: ueneruntque Iabes Galaad, & combuſſerunt ea igni: & tu- *Cap. 34.* lerunt oſſa eorum, & ſepelierunt in nemore Iabes. *Alter apud Hieremiam,* Audi verbum domini Sedecia Rex Iuda, Hæc dicit dominus ad te, Non morieris in gladio, ſed in pace morieris: & ſecundum combuſtiones patrum tuorum, regum priorum qui fuerūt ante te, ſic comburent te. *Miſcel. lib. 2. cap. 11.* *At Hieron. Magius oſtendit ex Rabbinorum commentarijs, Saulum ideo contra conſuetudinem exuſtum, quia cadauer iam putri-*

dum, & vermibus ſcaturiens, ad condiendum erat ineptum. Cremationem quæ Sedeciæ promittitur, non de ipſo cadauere, ſed de aromatibus, quæ ſupra cadauer urebantur, accipiendam. Ideo dictum, Secundum combuſtiones patrum tuorum. *Huius combuſtionis extare exemplum in Rege Aſa,* Poſueruntque eum ſuper lectum ſuum, plenum aromatibus, & unguentis meretricijs, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione nimia. *Quin, & ſupellectilẽ regiam quandoque ſimul comburi conſueuiſſe. Sed hæc obiter. Quibus unum adijciam, Tacitum vtut rerum Iudaicarum imperitum, in eo non fallere, quod ſcriptum reliquit, Iudæos* corpora condere quam cremare, e more Aegyptio. *Primus enim Iacob in Aegypto conditus aromatibus, ab Aegyptijs medicis, Ioſephi ſeruis. Ad Chriſtianos redeo. Illis condiendi rationem non vnam fuiſſe liquet. Tertullianus ait, Sabæas merces carius profligari Chriſtianis ſepeliendis, quam alijs ſuffumigandis. Et alibi de aromatibus loquens,* etiam hominibus ad pigmenta medicinalia, nobis quoque inſuper ad ſolatia ſepulturæ uſui ſunt. *Ita apud alios, ſæpe aromatum, & unguentorum mentio fit in hac cauſſa. At Eunapius ſalita martyrum capita irridet. Atque uериſimile eſt pro locorum condicione, facultatum copia aut inopia, variatum eſſe. Quod etiam apud alios contigit. Aegyptij quã uis aromatibus, & odoribus affluerent, tamen ex Herodoto diſcimus, eos triplici conditura uſos. Quarum prima conſtabat uino Phænicio, farctura myrrhæ puræ, caſiæ, ceterorumque odorum (excepto thure) & gummi illitu. Secunda (cuius Plinius paulo aliter meminit) nitro, & vnguine cedrino. Poſtrema, quæ minimi ſumptus, ablutionibus, & exſiccatione. Omnibus interim ſalitura ſeptuaginta dierum adhibebatur. Strabo lib. 16. Aegyptios bitumine quoque ad mortuorum conditaras uſos ſignificat. Babylonij melle condiebant. Aethiopes mortuos areſactos gypſo inducebant. Scythæ Regum corpora cerâ; Quod Cicero de Perſis perhibet. In lapide quem exſcripſit Morales antiquit. Hiſpanic. lib. 7. c. 3. legitur de C. Lælio,* MATER. AD. LVCTVM. ET. GEMITVM. RELICTA. EVM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. VDVM. HOC. SEPVLCHRO. CONDIDIT. *S. Afræ corpus, ab Embricone epiſcopo repertum,* quodam candidisſimo cæmento obductum

2. Par. 16.

Hiſt. lib. 5.
Gen. 50.

Apol. c. 42

De Idolol.

De vitis Philoſ. Aedeſio.

Hiſt. lib. 2.

Plin. li. 16. c. 11. & li. 24. c. 5.

Herod. de Babyl. lib. 1. de Aethiop. 3. de Scyth. 4.
Cic. Tuſc. q. lib. 1.

fuiſſe proditum eſt. Cogitaui aliquando an id ad conditurā pertineret. Magnus enim calcis in medicina uſus, ut Plinius annotauit:

Plin. li. 36. c. 24.

Neque fortaſſis ineptus huic fini. Siue caro tabefacienda (quod Aegyptios in nitro ſpectaſſe Herodotus innuit) Calcis uiuæ mordax, & cauſtica uis eſt, ex Dioſcoride: Siue cadauera alioquin exiccanda, Galenus tradit calcem ſæpius aquâ lotam, ualde ſiccare, abſque ulla mordacitate. Accedit, quod aptè temperatam, & illitam, aeris iniurias nihilo minus quam gummi, cedriū, bitumē, mel, gypſum, aut ceram prohibere crediderim. Verum hæc ad rerum naturalium quæſitores reijcio.

Dioſc. lib. 5. cap. 91. Gal. de ſim pl. med. fac. lib. 9. Hiſt. lib. 8.

Illud tamen memorandum, quod Maffeius in Indicis prodidit, Sub Ioanne III. Luſitaniæ Rege, corpus D. Thomæ Apoſtoli fere eodem modo conditum, Meliapore in Coromandelio littore inuentum eſſe. Scilicet immiſta calci, & arenæ, candidiſſima ſpecie oſſa: appoſitâ lanceæ cuſpide, & uiatorij baculi fruſto, atque uaſe fictili. Linteum funebre; quod Dionyſius Alexandrinus appellat, eſt etiam ex Iudæorum moribus petitum. Sindonis, qua ſanctiſſimum Chriſti mortui corpus inuolutum eſt, meminere omnes euangeliſtæ. Chriſtiani interdum maioris pretij pannos adijciebant, Apud Gregorium Nyſſenum in funere Meletij epiſcopi Antiocheni, habentur ſindones mundæ, & panni ſerici. Et S. Eutychianus Pontifex, Qui per diuerſa loca CCCXLII. martyres manu ſua ſepeliuit, *Ante hæc tempora conſtituerat,* Vt quicumque fidelium martyrem ſepeliret; ſine dalmatica, aut colobio purpurato nullatenus ſepeliret; dum tamen huius conſtitutionis ad illum perueniſſet notitia.

Ex Marty. Damaſ. Pont. c. 28.

Eſt autem Dalmatica, vt explicat Iſidorus, tunica ſacerdotalis candida, cum clauis, & purpura, *ſiue cum duabus lineis vt Ammalarius, Albinus, Rabanus; quæ quod manicata ſit, crucis ſpeciem aliquo modo referre uidetur, hiſdem auctoribus. Colobiū ueſtem ſine manicis eſſe Albinus ait, idem Iſidorus ſignificat. Cuiacius annotauit, Acronem Horatij interpretem Latum clauum, Purpuram, quæ in ſenatorum pectore extenditur, & colobium pro re una eadem accipere. Atque alterutra iſtarum ueſtium, potiſſimum colobio, Afræ corpus ornatum fuiſſe, perſuadet cum Pontificia conſtitutio, quæ multis annis præceſſerat, tum quod S. Dignæ corpus, inuentum ſub eo, quē nominaui Embricone epiſcopo, optima purpura (ita in litteras relatum) inuolutum fuerit: Eam ego colobium purpuratum interpre-*

Orig. li. 19 c. 22. Ammal. de eccl. off. li. 2. c. 21. Albin. de diu. off. Rab. de inſtit. cler. lib. 1. c. 20. Cuiac. obſeru. li. 12. c. 39.

interpretor, Et idem de S. Aſra credere par eſſe opinor. Romani etiam mortuos in honeſtiſſima ueſte efferre ſoliti Vulgus ciuium in uulgari toga, magiſtratus in prętexta, Cenſores in purpura; Quod Lipſius ex Iuuenali Martiali, Plutarcho, Artemidoro, Polybio, Liuio, Apuleio obſeruauit. Et neſcio an Eutychianus eum morem reſpexerit. Porro illud etiam ad obſeruationes de cadauerum conditura pertinet, Mulierum ſtudium in hoc pietatis officio pręcipuè enituiſſe. Deuotus ſexus (eſt ab eccleſia elogium) qui iam olim ad ungendum Chriſtum in ſepulchro poſitum properauit, Chriſti quoque membra hoc uenerationis genere proſequi uoluit. Hinc in Actis SS. Tharaci, Probi, & Andronici, quę Baronius in ſecundo Annalium tomo edidit, Maximus Pręſes dixit, Putas quia mulierculæ aliquę corpus tuum habent aromatibus, uel unguentis condire iniquiſsime? nam de hoc eſt cogitatio, ut reliquias tuas perdam. *Paucis interiectis,* Nonne ſic te perdam, & ſicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum inuoluāt, & unguentis, & odoribus adornent? Sed ſceleſte iubebo te comburi, & cineres tuos in uentum diſpergam.

Lipſ. elect. 1.c.6.

64

POSVIT SECVNDO MILLIARIO DE CIVITATE AVGVSTA] *Notum eſt Romanos itinera per milliaria menſos. Hęc mille paſſibus, ſiue ut Vitruuius ait, quinque millibus pedum conſtabant. Nam Plinius quoque paſſui quinque pedes tribuit, Et errant qui eum ſex pedum ſtatuere. In Italia pleręque uię originem ſumebant ab urbe Roma; Erat ei rei ſtatuta columna in foro, quam Milliarium aureum dicebant. In prouincijs à pracipua colonia, ſiue municipio. Superſunt tres lapides Vrſinij, & unus haud procul Oeniponte, Vilthaimi, uiarū indices ab Auguſta* M.P. XXXXI. M.P. XXXXII. M.P. XXXXIII. *&* MIL. PASS. CX. *A Ioāne Piſtorio Nidano V. G. accepi inſcriptionē Seu. Alexandri, in agro Badenſi effoßā, in qua milliarium loco, Leucæ, ſiue Leugæ poſitæ,* AB. AQ. LEVG. IIII. *Cuiuſmodi nullum pręterea exemplum obſeruare memini. Videndum in re præſenti, an quattuor Leucæ, ſpatium ſex millium paſſuum ab Aquis) Badenas interpretantur) conficiant. Nam Ammianus Marcellinus* XIV. *leucas* XXI. *M. P. explicat.*

Vitr. li. 10. c. 14.
Plin. lib. 2. c. 23.
De Milliario Aureo Plut. Galba. Sue. Othone c. 6.
Plin. li. 3. c. 5. Tacit. hiſt. li. 1.
Lib. 16.

IN MEMORIAM QVAM SIBI SVISQVE CONSTRVXERAT] Memoria eſt (*Cicerone definiente)*

De inuent. lib. 2. In actis S. Saturnini. Quorũ meminit Auguſt. in breuic. Smetius f. 121. n. 9. et f. 132. n. 2. Aug. de cura p mort. c. 4.

te) per quam repetit animus ea quæ fuerunt. *Quæ hanc iuuant, & excitant adminicula externa, figurata locutione interdũ memoriæ dictæ. Ita reperias Memoriam, pro eo quod Memoriale vulgo. Hinc etiam apud Chriſtianos, ſepulchris Memoriæ nomen inditum. Quamquam idem nomen in inſcriptionibus non Chriſtianis legere eſt*, SERVILIVS. TROILVS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SVIS. *Item* COMPARAVERVNT. SIBI. MEMORIAS. II. *Auguſtinus his uerbis rationem reddit*, Non ob aliud uel Memoriæ, uel monumenta dicuntur, ea quæ inſignita fiunt ſepulchra mortuorum, niſi quia, eos qui uiuentium oculis morte ſubtracti ſunt, ne obliuione etiam cordibus ſubtrahantur, in memoriã reuocant, & admonendo faciunt cogitari: nam & Memoriæ nomen id apertiſſimè oſtendit, & Monumentum eo quod moneat mentem, id eſt admoneat, nuncupatur. Propter quod & gręci μνημεῖον uocant, quod nos monumentum ſeu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum memoria ipſa qua meminimus μνήμη dicitur. *Atque vbi de martyrum Memorijs ſermo eſt, nonnunquam ita accipiendæ ſunt. Nonnunquam reliquæ ipſæ, ex eadem cauſſa, memoriæ nuncupatæ, Neque aliter capies apud Auguſtinum Memoriam S. Stephani, quam Lucillus epiſcopus manu portauit, At memoria, quam Afra.* SIBI. SVISQVE (*obſerua ſolennem epitaphiorum formulam) conſtruxerat, ſepulchrum apertè ſignificat. Idque grandiuſculum fuiſſe, ex illis, quæ ſequuntur cognoſcimus. Fortaſſis in ædiculæ formam, quales permultas uia Appia, & alijs vijs prope Romã extitiſſe, ruinæ oſtendunt: In quibus ſingulorum cadauerum loculi diſtincti, quod hic quoque ſuſpicor. Aut cella ſubterranea fuerit (quod mihi probabilius) Petronio Arbitro Conditorium & hypogæum*, Non contenta uulgari more funus paſſis proſequi crinibus, aut nudatum pectus in conſpectu frequentiæ plangere, in Conditorium etiam proſequuta eſt: poſitum in hypogęo græco more corpus cuſtodire, ac flere totis noctibus, diebuſque cępit. *Et martyrum corpora frequentiſſimè in his cryptis condita. Locum, quantumuis diligenti inueſtigatione, hactenus aſſequi, non potui, neque ſpes eſt in poſterum. Nam cum ſanctæ martyris corpus, perdiu ignoratum,*

De ciu. Dei li. 22. c. 8.

ratum, ante annos amplius DC. *in ea qua hodie colitur eccleſia à S. Vdalrico epiſcopo inuentum fuerit, neceſſe eſt fateamur, tranſlationem ex primo ſepulchro, multo prius, priſcis retro temporibus contigiſſe: Et ex eo Memoriam negligi cœpiſſe. Quam dudum uetuſtate collapſam, & quidquid eius ſupra ſolum extabat, ſi quid extabat, hoſtiũ incurſione (pleraſque ager Auguſtanus expertus eſt) deiectam crediderim. Profectò ſi ullius antiqui exemplaris lectione iuuarer, lubens pro his uerbis*, Poſuit ſecundo milliario de ciuitate Auguſta, *ſubſtituerem*, Poſuit ſecundo milliario prope ciuitatem Auguſtam, *uel aliquid ſimile. Et intelligeremus prope ciuitatem Auguſtam, ſecundo milliario à paſſionis loco. Id conueniret ſolo eccleſiæ, in qua hodie Afra condita, Quin ipſi cryptæ, quæ in eccleſia, religione celebris. Hæc enim loca extra urbem illo ſeculo. Sed cum libri manuſcripti omnes uulgatam editionem tueantur, correctio nimis fortaſſe audax. Cogitandum tamen.*

NVNCIATVM AVTEM EST GAIO IVDICI] *Nuntiatum eſt Afram ſecus, quam ille iuſſerat, ſepulchro à familiaribus conditam: Et matrem cũ ancillis in ſepulchro latere. Pro latibulo enim Chriſtianis ſepulchra erant. Chryſoſtomus, deſcribens perſecutionis tempora*, Hi quidem in monumentis, & ſepulchris, hi uerò in deſertis latitabant. Mulieres teneræ & delicatæ, continua fame detinebantur. Itaque conſidera ſi qua tunc pretioſi ſumptus, ſi qua deliciarium erat delectatio. Subijt ne concupiſcentia unquam mulierem in ſepulchro latentem, & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne forte deprehenſa ſit trepidantem, Et in timore tãquam in fornace iacentẽ? 66

Hom. 40. ad pop.

ITE ET TENETE EAS] *Iſta credam occaſionem præbuiſſe P. de Natalibus, cur ſcriberet Hilariam cum puellis catenis fuiſſe uinctas, quod ex hac hiſtoria cæteroquin non liquet. Vnde uerò hauſerit Memoriam ſiue Monumentum ligneum fuiſſe, clam me eſt. Facilius perſuadear de lapideo, uel lateritio, quod utique conſeruandæ memoriæ aptius. Neque aliâs facile ſepulchra ex ligno.* 67

CVM HONORE EAS ADDVCITE AD ME, VT REMVNEREM ILLAS CENSV DIGNISSIMO] *Perpauperes has mulieres fuiſſe, ex eo conſequitur,* 68

quod

quod Afra bona ſua egenis donauerat, & ſiqua ſuperaſſent, fiſco ceſſiſſent eâ lege, quâ bona publicantur, cũ aut uita adimitur, aut ciuitas, aut ſeruilis conditio irrogatur. *Ideo ſpes facta iudici, poſſe illarum animos pecunia corrumpi. Quamquam etiam aliâs honorum & pecuniarum pollicitationibus martyrum conſtantia tentata. Gregorius Nyſſenus auctor eſt iudices ita ad S. Theodorum loquutos,* Scito, quod ſi conſilium noſtrum obedienter admittere uolueris, protinus te ex obſcuro nobilem, ex humili, deſpectoque, & inglorio, honoratum efficiemus: ac tibi Pontificatus dignitatem promittimus. *De XL. martyribus D. Baſilius*, Ad hæc pecunias pollicebatur *(præfectus)* partimque dabat: honores item à Rege, & dignitatum diſtributiones: & innumeris ipſos uerſutijs debellare conabatur.

Dig. de bo. damn. l.1.

Orat. de S. Theod.

69 IMPLETE MEMORIAM CREMIIS. ETC.] *Iſta neque lege, neque more iuſſa. Quis ferat damnari abſentes, cauſſa non cognita; Immo cognitionem, & executionem ſimul militibus demandari? Quæ apertè tyrannica. Sed hæc erat tunc temporis Chriſtianorum conditio, ut iam monuimus. Inde Baſilius narrat, S. Iulittæ litiganti propoſitionem prætentam,* Negantem quidem Chriſtum, legibus fruituram eſſe, & utilitate ex ipſis; amplectentem uero fidem, neque foro iudiciario, neque legibus, neque reliquæ Reipublicæ participem fore.

Hom. de Iulitta.

70 CLAVDITE ETC. VT NVLLA EX EIS EVADAT] *Cautio minus neceſſaria, ſi catenis colligatæ erant. Vt uel hinc ea opinio uacillet.*

71 EVNTES AVTEM AD EAS] *Martyrologia habet, Hilariam ad ſepulchrum filię excubantem, igni traditam. At piæ huius generis excubiæ, non niſi orationis cauſſa fiebant. Et ſi uerſum ex Prudentio paululum immutamus,*

Memento matris, iam patrona ex filia,

Videri poterit compendium eorum, quæ Hilaria precata. Altera Hilaria Claudij tribuni uxor, eundem prope uitæ exitum ſortita eſt Romę, Cum filiorum corpora ſepeliſſet, ad eorum ſepulchrum orans, paulo poſt à paganis tenta, migrauit ad dominum.

De S. Romano, Memento matris, iam patronæ ex filio.

Mat.3. Dec.

72 MILITES] *Erant ex militum numero Spiculatores; ſeu uerius*

uerius Speculatores: hi gladio tantum in damnatos animaduerte-bant. *Iulius Firmicus*, Speculatores faciet, qui nudato gladio hominum amputent ceruices. *Grauiora, & fœdiora ſupplicia Romæ carnifex irrogaſſe creditur, Quem ea de cauſſa adeo auerſabantur, ut neque ciuitatis ius, neque domicilium in urbe permitterent. At in prouincijs hoc etiam munere milites functos, certum eſt. Idque non tam ex Hilariæ ſupplicio, in quo multis modis à Romanarum legum conſtitutionibus diſceſſum, quam quod Euangeliſtæ prodiderunt, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum à militibus cruci ſuffixum.*

Lib. 3. cap. 26.

Vide Pollet. hist. fori Rom. lib. 5. c. 14.

VBI VIDEBANT OMNES SIMVL CON- 73
TEMNERE SACRIFICIA]. *Non multum aberrabimus, ſi ſanctas fœminas tali oratione uſas credamus, qualem D. Baſilius LX. martyribus tribuit, aduerſus tyrannum. Hæc quidem longiuſcula, tamen eo pietatis ſucco condita eſt, ut æqui lectoris faſtidium facile effugiat,* Quid, inquiunt, ineſcas nos o hoſtis Dei, ut a Deo uiuentes diſcedamus, & pernicioſis dæmonibus inſeruiamus, bona tua nobis offerens? Quid tantum dederis quantum aufferre conaris? Odi dona pœnas largientia, non ſuſcipio honorem ignominiæ matrem. Pecunias das remanentes, gloriam deflorentem. Notum facis Regi, uerum à uero Rege abalienas. Quid parcè pauca ex mundanis rebus offers? totus nobis mundus contemptus eſt. Non ſunt cum noſtra ſpe comparanda omnia, quę oculis uideri poſſunt. Vides cœlum hoc quam pulchrum aſpectu eſt, quam magnum, & terra quanta, & quæ ſunt in ipſa admiranda? Nihil ex his adæquari poteſt beatitudini iuſtorum: hæc enim prætereunt, noſtra autem manent. Vnum concupiſco donum, Iuſtitię coronam. Circa unius glorię admirationem ſtupeo, Eius uidelicet, quę eſt in regno cęlorum. Ambitioſus ſum ad ſupernum honorem. Supplicia metuo in gehenna, ille mihi ignis horrendus eſt: Quem uero uos intentatis, conſeruus eſt, nouit reuereri idolorum contemptores. Spiculum puerorum reputo ueſtras plagas: Corpus enim uerberas, quod ſi quidem diutius reſtiterit, ac durauerit, ſplendidius coronatur: ſi uero citius renuntiarit, perit à tam uiolentis iudicibus liberatum: Qui cum corporum miniſterium accipiatis, amplius

etiam

etiam animis imperare contenditis: qui ſanè niſi etiam Deo noſtro præferamini, quaſi extrema ignominia a nobis affecti, ſæuitis, & horrenda hæc ſupplicia intentatis, crimē nobis producentes pietatem. At enim non timidis, neque uitæ amantibus, neque qui facile perterreſiant pro dilectione ad Deum, congrediemini. Nos uerò, & rotari, ac torqueri, & comburi, & omne tormentorum genus perpeti parati ſumus. *Hactenus ille Chriſtianæ eloquentiæ magiſter.*

74 SVPPOSITO IGNE ABIERVNT] *Accidit beatis martyribus quod de S. Afra retulimus: Vt corpora nimirum incolumia remanerent, quorum hodie etiam reliquias colimus. Fit ueriſimile fumo præfocatas fuiſſe, incenſis cremijs ſarmentis, & ſpinis, in loco anguſto, undique clauſo.*

75 EADEM DIE QVANDO SEPVLTA EST AFRA ETC.] *Quomodo hæc cohæreant, & quomodo temporum ratio cum traditione eccleſiæ Auguſtanæ collimet, iam explicaui. Galeſinius non rectè interpretatus eſt, has martyres eadem die qua Afra mortem obiuit, paſſas. Qui præterea monet, extare epiſtolam Nicolai I. Pont. ad Tadonem Archiepiſcopum Mediolanenſem, de S. Afræ, & ſociarum reliquijs. Mihi accuratè inueſtiganti eam uidere non contigit, neque hactenus editam exiſtimo. Gratianus quidem reſcriptum Nicolai ad Tadonem retulit Cauſa 17.q.4. De presbyterorum flagellatoribus.*

In marty. Non.Aug. Et ibi in Notat.

76 CVM PALMA MARTYRII PERVENIRENT] *Vicelij exemplar hiſtoriam his uerbis concludit,* Qui regnat cum patre, & ſpiritu ſancto in ſecula ſeculorū, Amen. *Ea ego lubens recipiam. Siue quod in noſtro inferius eſt,* Cui eſt honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen. *Hiſce enim, aut ſimilibus formulis martyrum paſſiones finiri ſolent. Neque mihi dubium eſt, ueterem narrationem huc uſque tantum pertingere: quę ſequuntur de S. Afro, & S. Dionyſio, alîus eſſe auctoris, alîus ętatis. Reliqua illa, de XXV. martyribus ferro obtruncatis, ſi quid iudico, antiquitatis opinionem melius tuentur: ſed hęc quoque extra Afræ, & Hilariæ acta. In libro, quem ſequutus ſum (ne quid fallam) omnia perpetua ſerie, ſine diſtinctionis nota perſcripta erant. Primus ſeiunxi. Non temerè, opinor.*

77 BEATVS AVTEM AFER] *Vides præter ſancti ui*

ri nomen, reliqua omnia incerta eſſe. Credendus ad exemplum præpunitus: Non abiudico coniecturam, Sed tamen coniectura; ideoque neceſſario dubia, incerta eſt.

PRIDIE QVAM IPSIVS MARTYRIS 78
AFRAE COLITVR] *Immo nudiuſtertius. Nam Non. Aug. de S. Afro agitur. Et uereor ignoratione latinitatis Pridie ſcriptum.*

QVAMVIS SPECIALITER SCRIPTIS NON 79
EXPRIMITVR ETC.] *Bonum uirum egit, quiſquis hæc de Afro, & Dionyſio capita aſcripſit. Fatetur ſe ea, quæ ipſe collegerit, & excogitarit, nullibi lecta proferre. Coniecturis autem quiſque ex ingenio fidem demet, aut addet. Ego inuitus adducor illa aſſeuerare, quæ antiquitatis teſtimonio deſtituta. Veriſimile profecto eſt S. Dionyſium exequijs interfuiſſe, nam Hilaria* uenit nocte cum ſacerdotibus Dei, *Sed quid prohibet eum peracto funere abijſſe, Mulieres ſolas ſiue latitantes, ſiue orationi uacantes remanſiſſe? Si ſupplicium una luiſſet, Credibilene eſt, auctorem paſſionis, ſacerdotis nomen tacitum tranſmiſſurum fuiſſe, cum ancillarum exitum tam diligenter rettulerit? Vtut ſit, non fruſtra monebo, illos in errore manifeſto uerſari, qui hunc cum Dionyſio Areopagita confundunt: Quod ab ijs fit, qui eum ſpecie epiſcopi, abſciſſum caput manibus gerentis, delineant. De noſtro, agitur in breuiario Auguſtano IV. Cal. Martij: eſt dies tranſlationis, conceſſis ab Alexandro IV. Pontif. indulgentijs, celebris. Sacras eius reliquias Carolus IV. Imp. donario argenteo inaurato coluit, Inſculptis uerſibus parum elegantibus, quos tamen teſtandæ imperatoriæ pietatis exſcribere placuit,*

M.C. ter numerato, cum L. uno ſimul anno
Carolus eſt quartus regnans hoc nomine dictus:
Qui dedit ornatum, ſanctis petit hunc fore gratum.
Huic eſt incluſus terrę Dionyſius huius
Præſul deuotus, uita quam nomine notus.

IPSA QVOQVE DIE] *Scilicet Prid. Id. Aug. Conſentiunt martyrologia Bedæ, Vſuardi, Maurolyci, Galeſinij, Romanum. Sed Galeſinius de die conſentit, de anno longè diſſentit. Ait hos martyres ſub Domitiano paſſos. Neque tamen nouę opi-* 80

tionis cauſam in Notationibus, prodit: Hinc ſuſpicor Diocletiani nomen nequaquam conſulto mutaſſe, ſed memoria lapſum. Niſi error à typographo, quod credere fortaſſis humanius. Baronius etiam, in priori editione primi tomi Annalium eccleſiaſticorum,
Anno Chr. 98. *Galeſinij fidem ſequutus, ſacram hanc cohortem ſub Domitiano poſuit: Sed re melius perpenſa, expunxit iterum in altera Plantiniana editione. Sanè, lectorem non peruicacem, loquendi ratio ſatis mouet: Quis enim res diuerſiſſimis annis actas, eadem die contigiſſe dicat, ſine ulla alia diſtinctionis ſignificatione.*

81 APVD EANDEM VRBEM.] *Auguſtam Vindelicorum. Suffragantur auctores, quos iam citaui. P. de Natalibus uti*
Li. 7. c. 55. *per omnem hiſtoriam, ita hoc loco perperam,* eandem ciuitatem Auguſtam in Creta *habet. Falſus eſt, uir alioquin non indiligens, ſimilitudine, quæ inter Cretæ, & Rætiæ nomina. Vicelium quoque affinitas nominum in errorem traxit, ſed aliâ uia. Aſcribit poſt finem paſſionis S. Hilariæ,* Eodem die paſſi ſunt etiã, non longe ab urbe Roma Cyriacus, Largus, Smaragdus, Memnia, Iulia, & multi alij pro nomine Chriſti decollati ſunt. *Quibus verbis noſtros ſanctos confundit cum Cyriaco diacono, Largo, Smaragdo, & alijs uiginti, paſſis Romæ ſub Maximiano XVIII. Cal. April. Quorum commemoratio fit VI. Id. Aug. quod eo die corpora à Marcello Papa in prædium Lucinæ tranſlata. Sed hi nihil cum noſtris commune habent: Niſi quod Largionis nomen ad Largum alludit, Et Quiriacus prorſus idem cum Cyriaco, ſono tenus: ſi Priſcianus uerè ſcripſit K. Q. & C.*
Priſc. li. 1. *etſi figura differant, eiuſdem poteſtatis eſſe. Ad quam rationem annotauit Muretus antiquè Acam, Loci, Coad, Cotidie, pro A-*
Mur. Var. lib. 4. c. 14. *quam, Loqui, Quoad, Quotidie ſcripta.*

82 PASSI SVNT ALII XXV. PRO NOMINE CHRISTI CAPITIS OBTRVNCATIONE] *De numero, & obtruncatione omnes conueniunt. Qua uero occaſione hac ipſa die damnati, à nullo proditum. Memini legere de*
Li. 7. c. 8. *Diocletiani perſecutione in Nicephoro,* Animaduertere uerò erat in hominibus noſtris alacritatem, & fidei in Chriſtum ardorem uiuidum: Cum enim uix contra priores ſententia condemnationis à iudice prolata eſſet, alij aliunde cõfluentes, Chriſtianos ſe eſſe confitebantur, pro tribunali ipſo exultantes, neque tormentorum acerbitatem reſpicientes:

tes: ſed interrita prorſus libertate pro Chriſto decertantes, cum magna animorum lætitia libentiſsimè ſupremam excipiebant ſententiam: uſque adeo vt cum gratiarum actione ad finem uſque perquam decenter hymnos, laudeſque Deo canerent. *Cogito an idem hîc uſu venerit. Sed affirmare, & fidem facere quis poſſit? Credidere aliqui martyres iſtos ex Hilariæ amicis fuiße, quos una cum Afra baptizatos ſub conuerſionis finem uidimus. Alij in famulitium etiam aſcripſere. Mihi neutri perſuadent. Perſuaſiſſimum enim habeo, utrumuis fuiſſet, nequaquam præteriſſet paſſionis Hilariæ ſcriptor. Quin ex eius ſilentio conijcio, Amicos quorum in conuerſione mentio eſt, Aut naturali, & ſua morte functos; fortaſſis iam reddita eccleſiis pace per Conſtantinum: Aut ſi martyrio affecti, id diuerſo tempore ab Afra, & Hilariæ nece contigiſſe. A ſeruitutis opinione uendicat, præter reliqua, ſupplicij genus. Quomodo enim credibile, in eodem crimine heras igni traditas, ſeruos capite cæſos? Contrarium eſt apud Euſebium, de Pamphilo domino ſecuri percuſſo, Porphyrio famulo flammis exuſto. Cui aſtipulatur Vlpianus,* Maiores noſtri in omni ſupplicio, ſeuerius ſeruos quam liberos: famoſos, quam integræ famæ homines puniebant. *Neque abſurdè opinamur, iudicem hunc morem ſpectaſſe in cremanda Afra. Nam idem Vlpianus ſignificat, liberos non, niſi plebeios, & humiles perſonas comburi. Gaius vt hoc innueret, in ſententia,* Afram publicam meretricem *uocare noluit: Cum exploratum ſit, infames haberi meretrices, niſi quę in ſeruitute quæſtum fecere, quas Seuerus notâ eximit. Atque hęc nos quaſi manu ducunt, ut intelligamus XXV. martyres non extremæ ſortis homines fuiße, quibus prǫſes ignium pęnam remiſerit. Immo quod in colonijs honeſtiſſimus quiſque vel Decurio, uel Decurionis filius, ſimile quid de his ſuſpicari nihil uetat. Magis eſt ut pęnarum iſta diuerſitas confirmet. Nam Vlpianus Decuriones, & eorum liberos ignibus nominatim eximit,* Sed enim ſciendum eſt diſcrimina eſſe pęnarum, neque omnes eadẽ pæna affici poſſe. Nam in primis Decuriones in metallum damnari non poſſunt, nec in opus metalli, nec furcę ſubijci, nec uiui exuri. *Et poſt pauca,* Parentes quoque, & liberi Decurionum, in eadem cauſſa ſunt. Liberos non tantum filios accipere debemus, uerum omnes liberos. Sed

Lib. 8. c. 21

Dig. de pœnis l. 28.

Eadem l.

Dig. de his qui not. infamia l. 24

Dig. de pœnis. l. 9.

utrum hi ſoli qui poſt Decurionatum ſuſcepti ſunt, his pœnis non afficiantur: an uerò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia ſuſcepti, uidendum eſt. Et magis puto omnibus prodeſſe debere. *Quod ſi non omnes ex Decurionibus, fortaſſis ex ueteranis aliqui. Ait Marcianus*, Veteranis, & liberis ueteranorum, idem honor habetur, qui, & Decurionibus. Igitur nec in metallum dānabuntur, nec in opus publicum, uel ad beſtias, nec fuſtibus cæduntur. *Quæ ego non certa, indubia, ſed ueriſimilia uideri uelim. Neque obſtat quod antea diximus, in Chriſtianorum cauſſa leges multis modis contemptui habitas. Eſt enim tyrannicum inter prima, in maximis ſceleribus, quæ aduerſus humanas, diuinasque leges, per ſummam iniuriam deſignantur, iuris, & æquitatis obſeruantiam nihilominus prætēdere. Quale Caracallæ illud: Iuſſerat in Papinianum gladio animaduertere, Miles ſecuri percuſſit: Imperator iuſſionis neglectum ægrè tulit, quod Iuriſconſultorum ſit ſententia, ſi quis damnatur, ut gladio in eum animaduertatur, animaduerti gladio oportere, non ſecuri, uel telo, uel fuſti, uel laqueo, uel quo alio modo. Quaſi uerò nihil triſtius in funeſto facinore iſto uno neglectu accidiſſet. Sed noſtra uideamus. Primus ex imperatoribus Nero in Chriſtianos immaniſſimè ſæuijt, tamen in ſupplicijs principum Apoſtolorum, conditiones diſtinxit. Petrum, quod humilior perſona haberetur, cruci affixit: Paulum, ciuem Romanum gladio percuſſit. Ita in epiſtola Vienuenſis, & Lugdunenſis eccleſiæ, apud Euſebium, præſes ſententiam tulit*, Vt qui municipes Romani eſſent, ſecuri percuterentur: reliqui autem amandarentur ad beſtias. *Nullus hunc locum planius executus eſt, quam Prudentius in Romano,*

Dig. de ueteran. l. 3.

Spart. in Geta Xiphil. in Carac.

Dig. de pœnis l. 8.

Lib. 5. c. 1.

Incenſus hic Aſclepiades, iuſſerat
Euiſcerandum corpus equuleo eminus
Pendere, & uncis, ungulisque creſcere.
Apparitores ſed furenti ſuggerunt,
Illum uetuſta nobilem proſapia,
Meritiſque multis eſſe primum ciuium.
Iubet amoueri noxialem ſtipitem,
Plebeia clarum pœna ne damnet uirum.
Tundantur, inquit, terga crebris ictibus,

Plum-

Plumboq; ue ceruix uerberata extuberet.
Perſona quęque competenter plectitur,
Magniq; ue refert uilis ſit, an nobilis:
Gradu reorum forma tormentis datur.

Atque hæc quidem perſonarum diſtinctio, in torquendis, & damnandis Chriſtianis ſæpe obſeruata, non ſemper. Et ubi diligentiſſimè obſeruata, tamen leges, & omnis æqui ratio in eo peſſum ibāt, quod ſolo nominis odio, nullius criminis conuicti, quouis modo torquebantur, damnabantur.

83 QVIRIACVS, LARGIO, CRESCENTIANVS ETC.] *In his nominibus ualde uariatum. Ego illa retinui, quæ maximè genuina credidi. Pleraque martyrologia, Romanum, Bedæ, Vſuardi, & Galeſinij, quinque tantum expreſſere: Quiriacum, Largionem, Creſcentianum, Nimmiam, & Iulianā. P. de Natalibus duodecim habet: Quiriacum, Largum, Creſcentianum, Meminiam, Iulianam, Leonidem, Eutychianum, Diomedam, Charitonem, Philadelphum, Agapem, Petrum. Et ſunt eadem cum noſtris, quamquam alio ordine, præter Largum, & Meminiam. Totidem præfert Maurolycus: Sed pro Quiriaco, Meminia, & Diomeda; Cypriacum, Memmiam, & Diomedeam. Quidam pro Philadelpho, & Nimmia, ſiue Memmia, ſiue Meminia; Fidalfum, & Niminiam. Nonnulli tres adhuc adijciunt, Emblaſium, Eyriam, & Fauſtam. Vt editis X̄V̄. nominibus, X. tantum ignorentur. Nam de numero X̄X̄V̄. omnes conſentiunt.*

Hęc tria nomina ex Meiſter. chron. p. 4. c 4.

84 IVLIANA] *Moneo extare Auguſtę inſcriptionem antiquam C. Iuliani Iulij Decurionis, & Quatuoruiralis, in qua nonnulli Iulianum legant. Ex eius familia Iulianam genitam uti non aſſeuero, ita non uideo cur minus ſuſpicari liceat. Cum præſertim coniecturā, quam de pœnarum diſcrimine attulimus, inuemur.*

Habes apud Smetium fol. 170. n. 2. Item Aug. inſcript. parte 1. nume. 22.

85 ET ALII X̄ĪĪĪ. QVORVM NOMINA DEVS SCIT.] *Quod horum nomina interierint, nemo Auguſtanam eccleſiam incuria accuſet: Cum in Romana, quę martyrum memoriam omnium accuratiſſimè conſeruauit, pleraque deſiderentur: Multi ſolo numero, nullo nomine reliquo noti; Aliquibus ex euētu noua excogitata ſint. Exemplum eſt Adauctus. Ducebatur ſub Diocletiano Felix presbyter ad ſupplicium, factus quidam obu-*

Mart. 30. Aug.

obuius, ſe Chriſtianum confeſſus, pariter cæſus eſt. Fideles nomē noui martyris ignorantes, Adauctum appellauere, quod Felici ad coronam auctus. Sic ex conſtitutione Melchiadis Pont. Quatuor Coronati dicti, ob propriorum nominum ignorationem. Et qui incredibilem martyrum multitudinem, quæ ſub Diocletiano paſſa, animo æſtimat, ſatis intelligit nullius diligentiam illis deſcribendis ſufficere potuiſſe. Refert Ignatius Patriarcha Antiochenus, apud Ioſephum Scaligerum, ex edicto deciminoni Diocletiani anni, martyrio coronata eſſe fidelium terræ Aegyptiacę centum quadraginta quatuor millia, ſeptingenta autē in exilium acta. *Vt etiam hinc fidem mereatur Genebrardi calculus, de* XXX. *millibus martyrum in ſingulos anni dies. Cur enim non uériſimile uideatur, centies centena millia, & quod excurrit, à Chriſto nato in hunc diem, uniuerſo terrarum orbe occubuiſſe, ſi ſola Aegyptus, una perſecutione* CXLIV. *mille palmas meruit? Verum profecto eſt, multo minus milleſima parte de martyrum nominibus in noſtris martyrologijs ſupereſſe. Cuius rei cauſſa una, numerus ipſe ferè innumerus: Altera quam dudū diximus, quod Diocletianus æquè internecinas inimicitias Chriſtianorum ſcriptis, ac eorum corporibus indixit. Eoque horribili naufragio multa martyrum acta perierunt. Neque ſat ſcio an iđem his noſtris contigerit: Quorum ſaltem tenuem memoriam, & nonnullorum nuda nomina, tamquam in tabula enataſſe gratulamur.*

Ado 8. Nou.

Scalig. de emend. temp. li. 5.

Hanc porro inſcientiam rerum à beatis martyribus geſtarum, cauſſam indico, cur in eccleſia Auguſtana, ſtato die, annuè de illis non agatur.

Sepulti ſunt in Baſilica, quæ poſtea S. Afræ, hodie SS. Vdalrico, & Afræ dicata: Cum plerîſque alijs illa perſecutione occiſis, ut ueteri fama traditur. Quod horum omnium nulla unquam tranſlatio facta (cuius quidem memoria extet) ideoque aliunde non illati, ſed primitus ibi conditi fuiſſe uideantur, In eam deſcendo cogitationem, ut exiſtimem aream baſilicæ, iam tunc temporis, Chriſtianis pro cæmeterio fuiſſe. Conuenit, quod mæniorum ambitu non continebatur, ut antea attigimus. Nam cæmeteria extra urbes conſtituta. Siue quod nefas mortuos in urbe ſepeliri, ex XII. *tabulis, & recenti lege Dioclet. & Maxim. quæ in Codice relata: Siue quod Chriſtiani extra facilius laterent, cum cuncta religio-*

Cod. de relig. & ſumpt. fun. l. 12

ligionis officia in illis peragerent. Panuinius, Galeſinius, Baronius copioſè de Chriſtianis cæmeterijs ſcripſere, & doctè, quos non exſcribo. Afræ memoria, quam ſibi quiſque conſtruxerat, ſi extra hanc aream, noſtram ſententiam nihil labefactat. Neque enim mihi dubium, præter publica cæmeteria, cuique priuata ſepulchra habere licuiſſe: Siue in ipſis cæmeterijs, ſiue etiam extra cæmeteria. *Panuin. de ritu ſep. Chriſt. ca. 11. 12. 13. Galeſ. in notat. 20. Ian. Baron. in notat. 3. Ian.*

Atque hæc quidem habui, quæ ad iſtius hiſtoriæ explicationem conferrem. Cui finem imponam, ſi D. Ambroſij uerbis recedentem lectorem, de ſanctorum martyrum inuocatione, & interceſſione, prius admonuero. Aegri enim, niſi ad eos aliorum precibus medicus fuerit inuitatus, pro ſe rogare non poſſunt. Infirma eſt caro, mens ægra eſt, & peccatorum uinculis impedita, ad medici illius ſedem debile non poteſt explicare ueſtigium: Obſecrandi ſunt angeli pro nobis, qui nobis ad præſidium dati ſunt: martyres obſecrandi, quorum uidemur nobis quoddam corporis pignore patrocinium uendicare. Poſſunt pro peccatis rogare noſtris, qui proprio ſanguine, etiamſi qua habuerunt peccata, lauerunt. Iſti enim ſunt Dei martyres, noſtri præſules, ſpeculatores uitæ, actuumque noſtrorum. Non erubeſcamus eos interceſſores noſtræ infirmitatis adhibere; quia ipſi infirmitatem corporis, etiam cum uincerent, cognouerunt. *De uiduis.*

Felices animæ, fortunatæque laborum,
Queis morte aſſertas cæli Deus annuit arces,
Tu Chriſto plena ante alias, generoſa uirago,
O & præſidium, & præſens tutela precantis
Afra urbis, Si templa pij, ſi ponimus aras,
Dicite, Queis intus caluiſtis pectora flammis,
Quæ uires animis, quis mentibus additus ardor,
Cum belli ſonuere tubæ, Cum turbine moto,
Horridus incubuit Libertino duce nimbus?
Non uos degeneres, fidei, & conſtantiæ egenas, *Diocletianus Anulini ſenatoris libertinus. Victor*
Impia ſacrilegi fregerunt iuſſa tyranni.
Quamquam hinc, pollicitis diues, maleſuada Voluptas,
Pellaces fucata genas, Hinc tela, faceſque,
Et minæ, & exanguis ſtaret metus, Omnia contra

Ere-

Erectæ, Et triplici munitæ robore corda,
Enaſtis pelagi ſcopulos, portumque ſequutæ,
Illuſtri æternas peperiſtis funere palmas.
Felices, queis parta quies, bellataque bella,
Et quibus in tuta puppis ſtatione locata eſt.
At nos uimineis male nixi cratibus, Acti
Per medias hyemes miſeris erroribus, Alto
Namus, & immenſum reſtat maris æquor arandum.
Reſpicite huc (hominum nec amor, nec cura receſſit)
Quam dubys, quam non noſtris impellimur auſtris,
Conuulſis animis uitia in contraria uerſi,
Et monſtrate uiam, tantos euadere caſus,
Spumantes ſcopulos inter, uentosque, ſalumque
Quà licet, & ſalua terram tetigiſſe carina.

Meminimus inuentionis corporum S. Afræ, & puellarum aliquoties; Ideo viſum, illas narrationes ex antiquis codicibus hic deſcribere.

DE INVENTIONE Corporis Sanctæ Afræ.

LEGIMVS in libro, qui de uita, & uirtutibus Sancti Vdalrici confeſſoris Chriſti, eſt conſcriptus, quod idem Dei famulus in ieiunijs & precibus, cum cordis cõtritione, alijs quoque uiris religioſis ſecũ aſſumptis, ſe Deo mactare cœpit, ſupplicans deuotè, quatenus omnipotens Deus, per ſuam miſericordiam, dignaretur ſibi manifeſtare locum, ubi ſanctiſſimæ martyris ſuæ Afræ corpus eſſet reconditum. Ergo ut dominus uerum comprobaret, quod per os ſancti Dauid dixit, Ecce oculi domini ſuper iuſtos, et aures eius in preces eorum: & in alio loco, voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet: Quadam nocte in uiſu ei ſancta Afra apparuit, & locum collocationis ſui corporis in eccleſia demonſtrauit. Cryptam etiam in illo loco fieri prohibuit, propter reliquias ſanctorum, illic in pace quieſcentes, & aduentum iuſti iudicis expectantes.

S. Vdalricus uixit ſub Henrico Aucupe, & Othone Magno Obijt Ann. 973.

Pſ. 33.

Pſ. 14.

Poſt hęc anno Dominicæ incarnationis MLXIV. Embrico epiſcopus Auguſtenſis, datis ab anteceſſore ſuo quinquaginta talentis, eccleſiam beatæ Afræ à fundamentis deſtruxit, & inuentum eſt corpus eius in lapideo ſarcophago, de quadro miræ magnitudinis, et locatum eſt in eo, ubi adhuc ueneratur, loco. Anno autẽ felicis memoriæ Colonienſis Archiepiſcopus, prælibatum antiſtitem ſupplex rogauerat, ut munus aliquod de cineribus tantæ martyris, ſibi dignaretur impertiri, felicẽ fore credẽs ſuam ciuita-

Ann. Chr. 1060. Miſſa à Reinero præſule, D. Afrę monaſterium conditum, & dicatũ. Fabric. An-

tē,ſi talibus ditaretur reliquijs. Cuius precibus annuit epiſcopus. Et ueniens Auguſtam conuocat prælatos eccleſiarum,& fratres cœnobij ſanctæ Afræ, abſque illorum conſilio,& uoluntate quidquam agere,inconſultum fore decernens. Igitur cum magno timore,aperto ſarcophago Chriſti martyris, Corpus eius integrum repertum eſt,et quodam candidiſſimo cæmento obductum. Auferens ergo ſolum articulum pollicis in pede, uenerandus Pontifex, teſte clero,et populo Coloniam cum ſumma direxit reuerentia. Nec mora,clauditur ſarcophagus,& in loco ubi nunc ueneratur,ut prædiximus, decenter erigitur.

Euolutis poſt hæc aliquot annorum curriculis, Henricus Imp. eccleſiam Spiræ conſtruxit, quam in honore beatæ Afræ dedicari fecit. Agebat ergo apud Auguſtanum epiſcopum Hermannum multis precibus,ut aliquid reliquiarum ſanctæ Afræ illo mitteretur. Pro qua re,licet epiſcopus pauore nimio angeretur,tamē Abbatē cœnobij ſanctæ Afræ,& clerum conuocauit, Rogans ut quid agendum eſſet decernerent. Qui dixerunt, Imperatoriæ quidem maieſtati non contradicendum; Sed priuſquam ſibi magna portio corporis beatæ Afræ tollatur,mortem ſe velle ſubire in communę profitentur. Ventum eſt denique ad ſepulchrum martyris: Et milites quidem ciuitatis fores eccleſiæ armati cuſtodiunt, & in eccleſia circumquaque conſiſtentes,diligenter attēdunt,ne magna pars corporis tantæ martyris, ab epiſcopo, vel à ſacerdotibus auferatur. Audiens autem epiſcopus à ſenioribus cænobij, iampridem unum articulum pollicis in pede ab anteceſſore ſuo ſublatū, decernit alterum articulum in eadem pedis parte auferendum. Modicum itaque reuoluto lapide,quo ſarcophagus clauditur, alter articulus pollicis in pede aufertur, & extemplo lapis reponitur, ferreiſque ligaminibus compaginatur. Aſcendens itaque epiſcopus eminentiorem locum, uniuerſis oſtendit particulam, ſublatam de corpore Chriſti martyris. Et ita omnes æquo animo redierunt ad propria. Cuius pars maior tranſmiſſa eſt Spiram Imperatori,altera remanſit ibi.

A die autem inuentionis corporis beatæ Afræ, quæ eſt VI. Cal. Aug. duabus tantum uicibus reſeratus eſt ſarcophagus: Et nihil amplius inde eſt ſublatum, niſi quantum hic commemorauimus. Hinc uetuſtatem huius ſcriptionis colligo. Teſtes laudat monachos,qui rei geſtę ſub Henrico IV. interfuere. Henricus autem

anno

nal. Miſnens. lib. 1. Anno Colon. epiſco. Obijt An. 1075. poſtea in ſanctos relatus.

Henricus quē noſtri IV. atque etiam Seniorē, ſiue Patrem dicūt, Condidit Spiræ baſilicam magni operis, B. Mariæ virgini ſacra: Cuius meminit incertus uitæ ſcriptor in proœmio. friſing. in Frider libr. 1. c. 10. Gotfrid. Viterb. Chrō. p. 17. Verum hic de eccleſia S. Afræ ſermo eſt. Puto ſignificari ſacellū S. Afræ, in quo cadauer Henrici aliquot annis inhumatum iacuit. Gotfridus; Afra capella fuit, qua patris oſ-

anno 1106. mortuus eſt. Dodech. Sigeb. Addit. Lamb. Quod noſtræ memoriæ tradiderunt ſeniores huius cænobij, qui & rei geſtæ interfuerunt.

ſa tulit. Et Eiſengrein Chrō. Spir. li. 12. in eādem ſent.

DE INVENTIONE ſanctarum Dignæ, Eunomiæ, & Eutropiæ.

Principiū abruptum, ſed apparet hæc circa An. Milleſimū cōtigiſſe. Nam ait poſtea pluſquàm 60. annos ad Embriconem fluxiſſe. Embrico inijt An. 1064. Ex Lamberto.

IPSO quoque tempore in prædicta eccleſiæ ſtructura, Prid. Id. Aug. inuenta ſunt ſanctarum Dignæ, Eunomiæ, & Eutropiæ corpora. Lapis autem ſuperpoſitus tumulo ſanctæ Eunomiæ, dum forte à latomis cæderetur, miri odoris fragrantiam emiſit. Corpuſculum uero ſanctæ Eutropiæ in ſarcophago plumbeo eſt repertum. Cuius pars maxima data eſt ad monaſterium ſancti Stephani protomartyris, quod beatus Vdalricus non longè à ciuitate conſtruxit. Altera verò pars cum reliquijs ſancti Pauli Apoſtoli, in altari ſacelli eiuſdem Apoſtoli, à nobilibus comitibus illic ſepultis conſtructi, & multis uillarum reditibus dotati, in dedicatione ipſius eſt recondita. Corpora autem ſanctarum Dignæ & Eunomiæ, in ſingulis locellis de ligno factis, pro tempore ſunt locata.

S. Stepha. monaſt. deinde in urbē receptū Prolato pomœrio.

Poſt hæc, euolutis pluſquam ſexaginta annis, temporibus epiſcopi Embriconis, bis omnibus, per incuriam tunc uiuentium, pęne in obliuionem uerſis, dum huic loco in regimine præeſſet pię memoriæ Vdalſcalcus abbas, ipſa martyre Chriſti Digna uolente, & dignante manifeſtari, inuenta eſt V. Id. Iulij in arca lignea, quæ adhuc ſuperpoſita eſt tumbæ ſancti Dionyſij, in purpura peroptima, & rara, quæ poſtmodum limbo circumpoſito, ſuper poſtes eccleſiæ ad introitum in feſtis ſuſpenditur. Inuenta eſt autem ſine alicuius ſcripturæ indicio. Vnde dum nimia triſtitia abbas, conuentuſque percelleretur, conuerſus quidam nomine Gerungus, bonæ conuerſationis & famæ, diligenter in ipſa arca perſcrutans rimas & iuncturas, repperit tandem inter parietem arcæ, & pannum qui interius extentus fuit, laminam plumbeam, in qua inſculptum erat,

CORPVS SANCTAE DIGNAE MARTYRIS.

Quam cum magno gaudio detulit ad dominum Abbatem Vdalſcalcum. Quam ille deoſculans, et cum magna fide molaribus ſuis apponens, liberatus eſt à dolore dentium, quo multo tempore laborauit. Poſt hæc, præparato ſarcophago lapideo, eam retro principale altare cum magno honore, & deuotione relocauit. Et cum ea multas alias & pretioſas ſanctorum reliquias recondidit. Et principale altare arcubus illis & tabulis deauratis, ut adhuc cernitur, decorauit.

PRAETERMISSA.

Folio 21. pagina a. uerſu 12. poſt verbum, abiiſſe. Adde,

De Afra ſi verum, Eam in ſuburbio habitaſſe dicamus neceſſe eſt: neque enim illud ſpatium pomœrio antiquitus comprehendebatur. Idem de S. Martini æde quibuſdam uidetur. Mihi non ad modum liquet.

Folio 23. pag. a. u. 36. poſt uocem, prodita. *Adde,*

Immo ſi ulla unquam coniectura probabilis exiſtimata, nihil omnino probabilius, quam quod hinc conijcio Hilariam & Afram Auguſtæ natas eſſe; ſiue ambas, ſiue certè alteram, Afram ſcilicet. Id à nemine hactenus obſeruatum miror, cum ad huius vrbis ſplendorem magnopere faciat. Ait Hilaria parentes ex Cypro veniſſe, neque quo uenerint exprimit. Cui dubium erit illum locum ſubintelligi in quo ſermo enuntiatur? Quis enim alius ſenſus eſſe poſſit? Sed demus ipſam infantem Cypro à parentibus exportatam, Et hanc cauſſam eſſe cur illos potius quam ſe cum illis veniſſe dicat, Vel demus etiam in itinere natam: Idem equidem in Afram filiam nullo modo quadrabit. Sed hanc Auguſtæ natam prorſus fateamur oportet. Et ſi quid uideo, hinc apertiſſimè refelluntur prologi ineptiæ, tum de hiſce quæ Romæ, tum multò magis de his quæ in Cypro circa eas contigiſſe narrat.

pag.

pag. b. n. 23. poſt verbum, prætexiſſent? *Adde*,

Etſi diademata regum reginarumque propria, coronæ non item; Diademata autem faſcia tantum conſtent. Quod ex pleriſque hiſtorijs planum. Lyſimacho frontis vulnus diademate ab Alexandro eſt obligatum, futuri regni omine. Pompeio vitio verſum, quod crus ulcere affectum faſcia circumligatum ferret, quaſi parum intereſſet qua corporis parte diadema geſtaret. Egregie Seneca, Vides illum Scythiæ Sarmatiæue regem, inſigni capitis decorum? Si uis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, faſciam ſolue, multum mali ſub illa latet. *Et Monima Mithridatis mori iuſſa, cum ſe proprio diademate ſuſpendiſſet, illo diſrupto*. O execrandum, inquit, diadema, neque in tam triſti mihi miniſterio profuiſti. *Si tamen hanc cauſſam noſtri prætuliſſent*, Epiſt. 80. vel 81. Plut. Lucullo.

Folio 24. pag. a. n. 9. poſt vocem, aureorum. *Adde*.

Annon etiam aurea corona inter mulierum ornamenta? Certè Pollux numerat. Et Lampridius in Alexandro, Matronas autem regias contentas eſſe debere uno reticulo, atque inauribus, & baccato monili, & corona cum qua ſacrificium facerent. *Quin nec meretrices his abſtinuiſſe ex Cicerone cognoſcimus*, Vt in hac lege (nihil enim prohibet fictam exempli loco ponere, quo facilius res intelligatur) Meretrix coronam auream ne habeto. Si habuerit, publica eſto. Pol. lib. 5. c. 16. De inuẽt. lib. 2.

Folio 62. pag. a. n. 6. poſt verbum, poſſit? *Adde*,

Fere ſimile eſt, quod in actis Stephani Papæ apud Baronium legi, Tunc accidit ut duodecim ex clero Romano tenerentur, nempe Bonus, Fauſtus, Maurus, Primogenitus, Calumnioſus, Ioannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Baſilius, Caſtulus, & Honoratus, qui abſque audientia (*idem noſtris accidiſſe ſuſpicor*) ſtatim capitibus truncari iubentur.

FINIS.

Libri di ſtampa d'Aldo, che ſi trouano al preſente.

Antiquæ inſcriptiones Marci Velſeri. 4. noua	L	1	ſ.	
Armandi Belouiſij Declaratio difficilium terminorum Theologiæ, Philoſoph. atque Log.	L	1	ſ.	10
Aſconij Pediani Comment.in Orat.M.T.C.8.	L		ſ.	15
Aminta fauola Boſcareccia di Torquato Taſſo con figure, 12.	L		ſ.	6
Detta in 4.con figure.	L	1	ſ.	
Andrea Bacci, dell'uſo, & bontà dell'acque, & modo di beuer freſco, 4.	L	2	ſ.	10
Agricoltura noua, & Caſa di Villa di Carlo Stefano. 4.noua.	L	4	ſ.	
Aggiunta alle Rime, & Proſe del Taſſo, con il ſuo ritratto, 12.	L		ſ.	8
Breuiarium Romannm, in 8. Roma.	L	3	ſ.	10
Conuerſio, & paſſio Sanctæ Afræ, & aliarum Martyrum: cum commentario Marci Velſeri Matthæi F. Auguſtæ Vindc. in 4. noua.	L	1	ſ.	4
Comedia Straccioni del Commendator Annibal Caro, 12.	L		ſ.	6
Agnela di Carlo Turchi, 8.	L		ſ.	8
Catechiſmus Latinns cum figuris, 8	L	2	ſ.	
Deto Volgare figurato, in 8.	L	2	ſ.	
Comment. Cæſaris cum ſcholijs, & additionibus Aldi Iunioris, 8. nouo.	L	3	ſ.	10
Cenſorinus de die Natali, ab Aldo Manutio Iuniore emendatus, 8.	L		ſ.	12
Concilium Tridentinum cum figuris 8.	L	1	ſ.	10
De perfectione hominnm. Philippi Mocenici, fol.	L	7	ſ.	
De Faſcino Leonardi Vairi Beneuen. in 8. nouo.	L	1	ſ.	4
De natura Dæmonum, Io. Laurentij Ananiæ. 8. nouo.	L		ſ.	15
De quæſitis per Epiſtolam, Aldi Iunioris, 8.	L	1	ſ.	4
De Senatu, & Antiquitatum Romanarum, Pauli Manutij, in 4.	L	1	ſ.	4
Diſcorſi della Penitenza ſopra i Sette Salmi di Nicolò Vito di Gozze figurato, in 8. nuouo.	L	2	ſ.	
Diſcorſo di Coſmografia, 8.	L		ſ.	4
Epitome orthographiæ, Aldi Iunioris, 8.	L	1	ſ.	
Epitome Innouationis Anni, Pauli Clarantis, 4.	L		ſ.	8
Epiſtolæ Pauli Manutij. 8. nuoue.	L	2	ſ.	
Epiſt. M.T.C. Fam. cum P. Manutij Comment. fol. nuoue	L	10	ſ.	10
Idem ad T. Pomponium Atticum, cum P. Manutij Commen. fol.	L	9	ſ.	6
Dette Volgari in 8.	L	2	ſ.	10
Familiar Latine con tauole nuoue.	L	2	ſ.	10
Eſſame dell'ingegno dell'huomo per apprender le Scienze, con tauola 8.	L	1	ſ.	10
Eleganze inſieme con la copia della lingua Toſcana & Latina, d'Aldo Giouane. 16.	L	1	ſ.	4

Fregmen-

Fregmenta Tabulæ antiquę in quibus aliquot per Rom. prouincias itinera. Edente,& explicante Marcò Velſero Matthei fol. in 4. nouo. L 1 ſ. 10
Forno,ouero trattato della Nobiltà, di Torquato Taſſo, 12. L ſ. 10
Germani Audberti Venetiæ, 4 L 2 ſ.
Gouerno della famiglia di Nicolò Vito di Gozze,8.nuouo. L ſ. 10
Herculis Ciofani Commen.in Ouidij Metamor. 8. L 1 ſ.
Lucæ Pæti de Menſuris,& Ponderibus in fol.con figuris. L 1 ſ. 10
Locutioni dell'Epiſt.Fam.ſcielte da Aldo Giouane, 16 L 1 ſ. 4
Lettere Facete,& piaceuoli di diuerſi Auttori primo,& ſecondo libro,8 L 3 ſ. 10
Modi famigliari di dire,ſcielti da Aldo Giouane,8 L 1 ſ. 4
Noua Diſciplina,& uera arte militare del Brancaccio, fol. L 3 ſ. 10
Orthographia magna,Aldi Manutij Iunioris, 8. noua. L 4 ſ.
Opera Cardinalis Contareni,fol. L 9 ſ.
Orationes M.T.C. cum Pauli Manutij Comment.primo,ſecondo,& terzo tomo, fol. L 18 ſ. 12
Ortografia Manutiana in tauole,nuoua. L ſ. 6
Officio Romano con 45. Imagini in rame,in 12. L 7 ſ.
Oſſeruatione intorno alle bellezze della lingua Latina,in 8. nuoue. L 1 ſ. 10
Oracoli Politici,8. noui L ſ. 15
Opera Ciceronis cum nouis Manutiorum Comment.X.uolumi. fol. L 62 ſ.
Orationes M.Antonij Mureti, 8 L 1 ſ. 4
Off.M.T.C. cum Aldi Manutij Iunioris Comment.fol. L 4 ſ. 10
Progymnaſmatum Latinitatis Iacobi Pontani de ſocietate Ieſu, 8.nouo L 1 ſ. 4
Padre di Famiglia,di Torquaro Taſſo, 12. L ſ. 6
Philoſophia M.T.C. cum Aldi Manutij Iun.Comment.fol. L 9 ſ. 6
Quæſtiones Grammaticales,Nicodemo Friſchlino,8. L 1 ſ. 10
Rinaldo Inamorato di Torquato Taſſo con figure, & tauole, 12. L ſ. 15
Rhetorica M.T.C.cum Aldi Manutij Iun.comment.fol. L 18 ſ. 12
Idem in 8. L 3 ſ.
Rime,& proſe di Torquato Taſſo,con figure,prima,& ſeconda parte, 12. L 3 ſ.
Rime Amoroſe di Sauino Bobali ſordo,4. nuoue, L 1 ſ. 10
Strigilis Grammatica Nicodemo Friſchlino.8. L ſ. 10
Stato delle Republiche, ſecondo la mente d'Ariſtotele con eſſempi moderni di M. Nicolo Vito di Gozze in 4. nouo. L 3 ſ. 10
Republica Venetorum Gaſparis Contareni in 4. noua. L 1 ſ.
Republica Venetiana del Contarini,& del Gianetti,inſieme con i Diſcorſi delle Rep. del Caualcanti, & del Erizzo in 8 noua. L 1 ſ. 10
Trattato della Demonomania,ouero Streghe, di Io. Bodino in 4. nuoua. L 4 ſ.
Tragedia Caleſtri di Carlo Turchi, 8. L ſ. 8

Viciſſi-

Viciſſitudine , ò Mutabile Varietà delle coſe nell'uniuerſo volgar. 4.	L	2 ſ.	10
Virgilio con Annotationi, & Tauole, 8.	L	3 ſ.	10
Vitæ Sanctorum, Surij, & Lippomani, fol. compite. VI. vol.	L	49 ſ.	12
Vanità del mondo, Laurentio Giuſtiniano. 4.	L	1 ſ.	15
Vita di Coſimo Medici, ſcritta da Aldo Giouane, fol.	L	6 ſ.	4
Viaggio ſpirituale, nel quale facendoſi paſſaggio da queſta vita mortale, ſi aſcende alla Celeſte di M. Cornelio Bellanda 4. nouo.	L	1 ſ.	

CORRECTIONES.

Paginarum titulli ita concipiendi à folio 4. vſque ad fol. 9. CONVERSIO S. AFRAE ET PVELLARVM EIVS. *à fol. 9. ad fol. 38.* AD CONVERS. S. AFRAE COMMENTARIVS. *à f. 43. ad f. 64.* AD PASS. S. AFRAE ET SOC. COMMENTARIVS.

Folio 9. pagina a. inter verſus 12. & 13. nonnihil ſpatij puri relinquendum. Ita etiam f. 42. p. a. inter uerſum 2. & 3. p. eadem inter u. 7. & 8. Item inter u. 17. & 18. Quo appareat hæc capita à reliqua hiſtoria diſtincta eſſe.

Folio 4. pag. b. u. 7. lege claritatem. u. 14. claritate. f. 7. p. b. u. 10 gratiam. f. 12. p. a. u. 8. Illi. f. 15. p. b. u. 3. Hippolytos. u. 34. Monegundes. f. 16. p. a. u. 16. factu. p. b. u. 30. Dorotheus. f. 17. p. b. u. 6. ſumma venerationis. f. 18. p. b. u. 22. SALVA. *f. 19. p. a. u. 21. Ac. f. 20. p. b. u. 16. Corpus. f. 21. p. a. u. 26. innuit. p. b. u. 30. Neceſſaria. f. 22. p. a. u. 12. publicis. f. 25. p. a. u. 29. Philetarus apud Athenæum. f. 29. p. a. u. 34. plaſmationis f. 32. p. a. u. 27. legendum. u. 30. Venetis. p. b. u. 3. Id profecto. f. 33. p. b. u. 38. habitu. f. 36. p. a. u. 9.* SACRAVIT. *u. 30. Damaſus. f. 37. p. b. u. 12. inſcios. f. 38. p. a. u. 17. VII. Impp. f. 39. p. b. u. 2. Capitolium. f. 44. p. b. u. 21. diuerſiſſima. f. 46. p. b. u. 2. gemitu. f. 47. p. b. u. 25.* DIXIT. *f. 51. p. b. u. 11. conſueuiſſe. u. 15. ex lege 10. f. 52. p. a. u. 26. ipſe. f. 53. p. a. u. 27. affixi. u. 37. ſtipitem. f. 54. p. b. u. 18. Chionia. f. 55. p. b. u. 16. pecunia. f. 57. p. a. u. 16. quam dijs. f. 58. p. a. u. 30. V. C. p. b. u. 21. reliquiæ. f. 61. p. a. u. 27. pretati. f. 63. p. a. u. 20. Cyriacum. f. 64. p. a. u. 3. ſuiſq́;.*

Quæ ad paginarum oras aſcripta, non ſemper ſuis locis poſita, quod diligens lector facile animaduertet. In illis lege. f. 10. p. b. proph. rel. f. 15. p. a. Cucuſatem. f. 16. p. a. clar. mul. f. 32. p. a. in ſec. ſent. p. eadem, in comment. de Alpibus. f. 43. p. a. in breuic. coll. f. 44 p. b. lege 10. f. 45. p. b. lege 8. f. 51. p. b. Cic. ep. fa. lib. 7. ep. 25. Coniunge illis quæ pagina præcedenti ad oram notata. f. 59. p. b. Mart. 3. Dec.

Sunt quædam ortographiæ errata. Vt ſæpe AE pro OE. Ypſilon pro I, & uice uerſa. Item litteræ temere geminatæ, & alia huius generis; Sunt etiam diſtinctionum peccata, quæ peritus lector leui opera emendabit. Vtique Cinyras, Vindo, Lycus ſcribendum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA NA